

**TÜRKİYE'DE
TOPLUMSAL CİNSİYET
TARTIŞMALARI**

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARI

Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği
İnönü Caddesi, Hacı Hanım Sk. No: 10/12
34439 Gümüşsuyu – İstanbul
+90 212 249 15 54

Birinci baskı
İstanbul, Ağustos 2007

Proje sorumlusu
Dr. Ulrike Dufner,
Semahat Sevim

Çevirmenler
Metin Susan, Forum Çeviri
Mesut Önen, Forum Çeviri
Metin Yeğenoğlu

Redaksiyon
Ayşe Çavdar

Kapak tasarımı
Myra

Sayfa uygulama
Myra

Baskı
Sena Ofset
II. Matbaacılar Sitesi, B Blok
Kat: 6, No: 39 Topkapı – İstanbul

ISBN 978-975-00954-2-9

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
<i>Ulrike DUFNER</i>	
BÖLÜM I ULUSLARARASI TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMASI	7
Almanya’da Toplumsal Cinsiyet	9
<i>Ulrike ALLROGGEN</i>	
Polonya’da Toplumsal Cinsiyet	17
<i>Izabela KOWALCZYK</i>	
Filistin’de Toplumsal Cinsiyet	23
<i>Nadîa HAJAL/BACKLEH</i>	
BÖLÜM II TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARI	33
Toplumsal Cinsiyet ve Çalışma Hayatı	35
<i>Aysun SAYIN</i>	
Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim	43
<i>Mine GÖĞÜŞ TAN</i>	
Toplumsal Cinsiyet ve Aile-Din-Toplum	49
<i>Nilgün YILDIRIM</i>	
Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset	56
<i>S. Nazik IŞIK</i>	
BÖLÜM III TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE TÜRKİYE’DE POLİTİKA	69
Siyasette Yeni Bir Dönem Başlatmak İçin...	71
<i>S. Nazik IŞIK</i>	
Kadınların Siyaset Tarzı	85
<i>İlknur ÜSTÜN</i>	
Streotip Savaşının Nankörlüğü	88
<i>Fatma BOSTAN ÜNSAL</i>	
Politik Katılımda Eşitlik: “Bıyıksız Siyaset” Mümkün mü?	94
<i>Simten COŞAR</i>	
YAZARLAR HAKKINDA	108

ÖNSÖZ

CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANA-AKIMLAŞTIRILMASI

Cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasının önemi ve anlamı konusunda küresel düzeyde, yani dünyanın bütün ülkelerinde ciddi tartışmalar yürütülmekte ve değişik fikirler üretilmektedir. Ana-akımlaştırma ile cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için doğru yolda mıyız diye kendi kendimize hala soruyoruz. Cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasını bu hedefe ulaşabilmek için bir anlayış veya bir yöntem olarak algılayabilir miyiz? Bu bir anlayış ifade ediyorsa o zaman "feminizm" ile arasında bir fark var mıdır? Bu bir yöntem ise bunun altında yatan anlayış nedir? Bunun dışında, cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasının hedefe ulaşmada hangi katkıları olabilir?

Heinrich Böll Stiftung Derneği'nin gerek merkezi gerek yurtdışı büroları 2005 yılından bu yana bütün faaliyetlerine, içlerindeki 'cinsiyet' yönlerini de dikkate alarak yaklaşmaya başladı. Bu birbuçuk yıllık dönem içerisinde Türkiye ofisi olarak biz, bütün faaliyet alanlarımızın cinsiyet boyutunu da ortaya çıkarmaya çalıştık ve 2007 yılından itibaren eskiden varolan 'kadın proje alanı'nı kapattık. Türkiye ofisi olarak biz cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasını hem bir anlayış hem bir yöntem olarak algılıyor ve bu şekilde uygulamaya çalışıyoruz.

Cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasına bir anlayış olarak bakacak olursak, ilk olarak "kadın boyutu" yerine "cinsiyet anlayış, ilişki ve boyutları"ni dikkate almak gerektiğini düşünmekteyiz. Biz 'cinsiyet boyutu'ndan söz ederken sadece kadın-erkek ilişkilerini değil, cinsel kimliği yaratan bir anlayışı da kastediyoruz. 'Gerçek erkek' olma kavramı kimi erkeğe cazip gelmeyebilir, kimisi için hayat, cinsellik ve rol anlayışını ifade etmeyebilir. 'Gerçek kadın' olgusunda da benzeri durumlar sözkonusu olabilir. Biz, sadece bedeni temel olarak cinsiyet demokrasisi veya eşitliği konusunda doğru yere varacağımızı sanmıyoruz. Böyle yaptığımızda birçok insanı; eşcinselleri, lezbiyen ve geyleri, transseksüel ve transvestitleri baştan dışlamış oluyoruz. Kaldı ki, bedene ilişkin var olan toplumsal anlayış ve uygulamaları sorgulayıp yeniden yorumlayarak yola çıkmak bizce bütün cinsellik anlayışlarını kapsayan bir cinsiyet eşitliğini de geliştirebilecektir.

Toplumsal bir olgu irdelenirken bu olguyu oluşturan bütün etken ve etmenleri göze almanın gerekliliği vurgulanır. Yani bir güç ilişkisine bakılırken eşitliği engelleyen öge ve aktörler de dikkate alınmalıdır.

Cinsiyet ilişkileri ve etkenleri bazı konularda doğrudan göze çarpar ve önem taşıırken, bazı konularda ilk bakışta gereksiz ya da anlamsız gözükebilir. Örneğin milliyetçilik olgusunda cinsiyet boyutunu aramayı önemsemeyebilirsiniz. Oysa bambaşka sonuçlar da çıkarılabilir ki, bençe daha doğru. Özellikle cinsiyet rolleri, onur, milletin hem manevi hem fiziki devamını sağlama gibi kavramlar düşünüldüğünde milliyetçilikte çok ciddi bir cinsiyet boyutunun varlığı da ortaya çıkacaktır.

Cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasına bir yöntem olarak bakacak olursak, ilk önce iki noktanın vurgulanması gerekmektedir. Birincisi, her konuda bir cinsiyet boyutunun da varol-

duğunu kabul ediyorsak, bu boyutu çalışmamıza dahil etmeli ve cinsiyet eşitliğini de kapsayan bir strateji ve somut çözümler belirlemeliyiz. İkincisi, cinsiyet boyutunu göz önüne aldığımızda, çalışmaya katılanlar konusunda da önemli bir fark oluşmakta: Cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılması, çalışmada etken olan bütün kişileri yeniden gözden geçirmeyi, onların rol ve etkilerini incelemeyi zorunlu kılmaktadır. İşe bu bakış açısıyla yaklaşınca, emin olabilirsiniz ki, daha önce hiç düşünmediğiniz noktalar gündeme gelecek, yepyeni soru ve yanıtlar ortaya çıkacaktır. Heinrich Böll Stiftung Türkiye ofisinin kendi tecrübesi bunu doğrulamaktadır. şunu özellikle vurgulamak isterim: biz bütün faaliyet alanlarımızda cinsiyet boyutunu da sorgulamaya başlamamızdan bu yana, bu konulara akan maddi kaynaklarda da ciddi bir artış görülmektedir. Bir 'kadın alanı' yerine, yöntem olarak 'cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılması' uygulandığında, maddi anlamda ciddi ve olumlu değişikliklerin de meydana geleceğini düşünmekteyiz.

Bu kitaptaki makaleler bir yandan uluslararası deneyim ve tartışmaları yansıtmakta, bir yandan da Türkiye'deki durumu ve farklı çizgileri anlatmaktadır. Birinci bölümde çeşitli uluslararası deneyimlere değinilmektedir. İkinci bölümde yer alan makaleler 2006 yılının sonbaharında İstanbul'da düzenlenen dört farklı atölyedeki tartışmaları yansıtmakta ve Türkiye'nin çeşitli alanlardaki cinsiyet boyutlarını ele almaktadır. Üçüncü bölüm ise cinsiyet eşitliği ve politika konusunda, özellikle KA-DER tarafından yürütölen seçim kampanyası ve bu kampanyaya ilişkin tartışmaları kapsamaktadır.

Bu kitabın metinlerini Türkçe'ye ve İngilizce'ye eviren Metin Susan, Mesut Önen, Metin Yeğenoğlu ve yayınlanmasında emeği geçen Semahat Sevim ve Myra'ya teşekkür borçluyuz.

Ulrike Dufner

İstanbul, Ağustos 2007

Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilcisi

BÖLÜM I
ULUSLARARASI
TOPLUMSAL CİNSİYET
TARTIŞMASI

ALMANYA'DA TOPLUMSAL CİNSİYET

Ulrike ALLROGGEN

FIRSAT EŞİTLİĞİ POLİTİKASINA İLİŞKİN BİR AVRUPA ÇERÇEVESİ OLMAKSIZIN, TOPLUMSAL CİNSİYET MÜMKÜN DEĞİLDİR.

Erkeklerle kadınlar arasındaki toplumsal cinsiyet adaleti ve fırsat eşitliğinin uygulanması yavaş yavaş ilerlemektedir. Almanya bağlamı göz önüne alındığında, bu konudaki Avrupa Politikaları, en önemli yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu konuda atılacak tüm adımlar için gerekli yasal temeli Avrupa Birliği oluşturmaktadır. Bu aşamada, bu konudaki temel araçlar arasında, toplumsal cinsiyet stratejisi de yer almaktadır. Burada hala eksik olan tek unsur, Alman hükümetinin konuya ilişkin tutarlı bir siyasi iradesinin olmayışdır.

KONUyla İLGİLİ OLARAK AVRUPA'DAKİ SON DURUM

Avrupa Birliği'nin 2004 yılındaki genişlemesi Avrupa fikrinin gerçeğe dönüştürülmesine yönelik uzun yolda bir kilometre taşı niteliğindedir. Avrupa Birliği ortaya koyduğu siyasi katılım koşullarıyla, kendisini bir aidiyet duygusunu besleyen ortak değerler etrafında, hukukun üstünlüğüne dayalı ve (sosyal) siyasi alanda belirli hedefleri olan bir birlik olarak sundu. Toplumsal cinsiyet politikasına ilişkin olarak şimdiye kadar yapılanlar ve eylem önerileri konusunda pek çok olumlu şey söylenebilir. Fakat, toplumsal cinsiyet *müktesebatı* katılım müzakerelerinde düşük öncelikli bir konuydu ve buna ilişkin izleme ve denetim olanakları da zayıf kalıyordu. Bu konuya ilişkin uygulama kuralları ve araçlarının kalitesi ülkeden ülkeye büyük değişkenlik göstermesi ile birlikte, üye ülkelerdeki siyasi (partiler) duruma da büyük ölçüde bağlı olup, bu durum da Avrupa düzeyindeki uygulama ile ulusal düzey(ler)deki uygulamaların etkileşimi üzerinde sürdürülebilir bir etkiye sahiptir.

Konuya ilişkin olarak orta vadede kapsamlı bir değerlendirme yapmak için henüz çok erkendir. Bununla birlikte dikkatlerimizi genişlemeden bu yana toplumsal cinsiyet politikalarının geliştirilmesine çevirerek, önümüzdeki aylarda gerçekleştirilecek girişimler için bir siyasi gündem belirleyebilir, özellikle de Konseyin Almanya başkanlığının 2007'nin ilk yarısında kadınlarla erkekler arasında eşitlik konusunda ilerici bir Avrupa Birliği politikası geliştirmede yapabileceği katkılar üzerinde durabiliriz. Toplumsal cinsiyet politikasının, mümkün olduğunca tüm politikalarla bütünleştirilmiş (ve Avrupa Birliği antlaşmalarına dayandırılmış) bir ana akım ve bağımsız bir politika alanı olarak önemi nedir? Bu konuda (ulaşılmak istenilen) gelişme perspektifleri nelerdir?

AVRUPA'NIN EŞİTLİK POLİTİKALARI TARİHİ

Avrupa'da kadın erkek eşitliği politikalarının uzun bir geçmişi vardır. Avrupa Birliği kadın erkek eşitliği konusuna sıcak bakagelmiştir. Avrupa Topluluğu'nun kuruluş antlaşmaları 1957 yılında kadın erkek eşitliğini resmen kabul etmiştir. Ancak o dönemde söz konusu eşitlik prensibi, münhasıran ücret eşitliği konusuna atfen yer alıyordu. İşgücü piyasasında daha yüksek oranda kadın çalıştıran ülkelerin kadın işçilere daha düşük işçilik ödemeleri nedeniyle avantaj sahibi

oldukları belirtiliyordu. Avrupa Birliği, bu antlaşmalara dayanarak toplumsal cinsiyette eşitlik konusunda politikalar üretme gücüne sahiptir¹. Bu da Avrupa Birliği Komisyonu'nun, Bakanlar Konseyi'nce kararlaştırılan hedef ve girişimleri belirleyebileceği, üye ülkelerin de bunları belirli bir süre içinde ulusal yasalara dahil etmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Yani Komisyon bir taraftan hükümetleri harekete geçme konusunda zorlamakta, diğer taraftan da hükümlere bu nu kendi ulusal koşullarına uygun bir şekilde gerçekleştirme serbestisi sunmaktadır.

Geçtiğimiz 40 yıl boyunca Komisyon'un toplumsal cinsiyette eşitliğe ilişkin çabaları münhasıran işgücü piyasasıyla sınırlıydı. Bu da, Topluluğun bölgesel bir ekonomik grup olarak düşü nülüdüğü kuruluş felsefesine uygun düşüyordu. Toplumsal cinsiyet ilkesi ilk kez 1999 yılında yapılan Amsterdam Antlaşması ile yazılı hale geldi. Antlaşmayla, kadın erkek eşitliği tüm poli tikalarda yer alacak bir karşılıklı uyum konusu olarak belirlendi. O zamandan beri de söz konusu ana akım stratejisi, Avrupa'nın toplumsal cinsiyet politikalarında bir ana görev (ileri deki açıklamalara bakınız), ve özellikle de birliğe yeni katılan (ve gelecekte katılacak) ülkeler için önemli bir referans çerçevesi oluşturmuştur.

İŞGÜCÜ PİYASASINDA FIRSAT EŞİTLİĞİ

Avrupa'nın kadınlarla erkekler arasında eşitliğe ilişkin politikalarında işgücü piyasasında fırsat eşitliğinin vurgulanmasına devam edilegelmektedir. Kadınlarla erkekler arasında gerçek eşitliğin sağlanması için daha çok yol katedilmesi gerekmektedir. Dahası, tüm üye ülkelerde kadınların iş bulup işlerini muhafaza etmeleri erkeklerle nazaran daha zordur. Avrupa'nın her yerinde kadınların işsizlikten etkilenme oranı erkeklerden daha yüksektir. Kadınların ortalama işsizlik oranı %9 iken, erkeklerinki %7.4'tür². Kadınlarla erkekler arasında bir "haksız rekabet" mevcuttur. Kadınların (muhtemel) hamileliği, işe girme ve işi muhafaza etme konu larında açık bir rekabet dezavantajı oluşturmaktadır. Amsterdam Antlaşması'nın açık bir biçimde izin verdiği pozitif tedbirlerle bu durumun telafi edilmesi için gerekli vasıtalar mutlaka sağlanmalıdır. Belçika, Finlandiya ve İsveç'te, kadınları işgücü piyasasının dışında bırakan faktörleri inceleyen, iş piyasasında toplumsal cinsiyette eşitlik ulusal planları bulunmaktadır. Bütün üye ülkeler, Konsey'in 2000 yılı Mart ayında Lizbon'da yaptığı zirvede belirlenen orta lama %54 olan kadın istihdamının 2010 yılına kadar %60'ın üzerine yükseltilmesi hedefine biraz daha yaklaşılmasını sağlayacak bu örneği izlemelidirler. Karşılaştırma açısından, erkeklerin istihdam oranı %73'tür.

Bir başka çözüm sağlanması gereken konu ise hem erkeklerin hem de kadınların özel ve mesleki yaşamlarının uzlaştırılması konusudur. 2000 yılında, 20 ila 50 yaş arasındaki çocuksuz kadınların %72'si (erkeklerin %89'u) istihdam edilmişken, altı yaşından küçük çocuğu olan kadınların sadece %59'u (erkeklerin %94'ü) istihdam edilmişti³. 1980'lerin sonuna kadar Or-

---

1 Kadın erkek eşitliğinin Topluluğun bir görevi olduğuna ilişkin Madde 2; ana akımlaştırma ilkesine ilişkin Madde 3, fıkra 2; cinsiyete bağlı ayrımcılığın yasaklanmasına ilişkin Madde 13; işgücü piyasasında fırsat eşitliği ve eşit muameleyle ilişkin Madde 137; Eşit ücret prensibine ilişkin Madde 141; ve Amsterdam Antlaşmasında yer alan, istihdamı kolaylaştırmaya yönelik olumlu önlemlere ilişkin Madde 141, fıkra 4.

2 Avrupa Komisyonu Almanya Delegasyonu, AB-Haberleri (2005): No. 11.

3 Verilerin mevcut olduğu onbir üye ülkedeki rakamlara göre. İşgücünde yer alan kadınlarla ilgili tüm istatistiki veriler için bakınız: European Commission (2005): Social agenda, s. 9.

ta ve Doğu Avrupa ülkelerinde kadınların iş gücüne katılım yüzdesi yüksekti. Planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte özellikle kadınlar işlerini kaybettiler. Buna rağmen, Avrupa Birliği'ne yeni giren ülkelerde işgücüne dahil ortalama kadın sayısı, "eski" üye ülkelerden daha yüksektir. Günümüzde, genel yüksek işsizlik oranları ve çocuk bakım tesislerinin eksikliği kadın istihdamının önünde daha büyük bir engel teşkil etmektedir. Danimarka örneği, yaygın kreş ve çocuk bakımı uygulamasının kadın istihdamı oranı ve tam zamanlı istihdamla doğru orantılı olduğunu göstermektedir.

Şirketlerde yönetici konumunda çok az kadın bulunmaktadır. İsveç'te şirketler bu konuyla ilgili olarak, belirli kotalar içeren bir fırsat eşitliği yasasıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Almanya'da bile özel sektörde fırsat eşitliğine dair yasa oldukça canlı bir tartışmaya sahne olmaktadır.

Bu konudaki bütün Avrupa Birliği düzenlemelerine rağmen, kadınlarla erkekler arasında ücret farkları devam edegelmektedir. Avrupa'nın tümünde kadınlar hala erkek meslektaşlarından çok daha az para kazanmaktadır. Ücretlerdeki bu farklılık, "eski" üye ülkelerde, Avrupa Birliği'ne komünizm sonrası dönemde üye olan ülkelere nazaran daha yüksektir. Almanya'da kadınlar, aynı işte çalışan erkek işçilerin ücretinin ortalama %76'sını kazanmaktadır ve bu da Avrupa ortalamasına tekabül etmektedir. Yani erkekler, sadece cinsiyetleri nedeniyle kadınlardan üçte bir oranında daha fazla ücret almaktadır⁴. Eşit ücret çağrısı yapılırken, özellikle kadınların geleneksel olarak yapageldiği ve 'bu nedenle de' düşük ücret ödenen işler üzerinde de durulmaktadır.

İŞ YERİNDE FIRSAT EŞİTLİĞİNE İLİŞKİN İLKELER

Kadın istihdamında eşitlik ve Avrupa kadın hakları tarihi açısından bir kilometre taşı da, iş yerinde eşitlik (istihdama ve mesleki eğitime erişim) konusundaki Avrupa Birliği yönergesidir. Yeni yönergede (2002/73/EG) ilk kez cinsel tacizin bir tanımı yapılmakta ve cinsel tacizin toplumsal cinsiyete dayalı bir haksız muamele olduğu yolunda yasal bir temel oluşturularak, Amsterdam Antlaşması'nın 13. maddesinde ayrımcılık kabul edilerek karşı konulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu tanıma göre, kişinin onurunun sözlü veya sözlü olmayan bir şekilde ihlali, taciz olarak nitelendirilmesi için yeterlidir. Yeni yönerge, işverenlerin cinsel ayrımcılığa karşı koymada pozitif önlemler almasını ve toplumsal cinsiyet konusunda meydana gelecek vukuatın düzenli olarak zabıtlarının tutulmasını teşvik etmektedir. Bu şekilde, olumlu önlemler istisna değil kural haline gelmektedir. Böylece, çalışanların yapacakları şikayetler geçiştirilemeyecektir. Ayrımcılık konusunda ispat yükümlülüğü karşı tarafa geçmiştir ve artık işverene aittir. Ayrımcılık mağdurları ve tanıklar korunacaktır.

Ayrıca, gerek erkek, gerekse kadın ebeveyn, işyerinde daha çok koruma altına alınmıştır. Şöyle ki, analık/babalık izninden sonra her ikisi de aynı işe dönme hakkına sahiptirler.

Üye ülkeler, yönergenin uygulanmasını izleyecek bağımsız kuruluşlar (fırsat eşitliği kurumları) oluşturmalıdır. Bu kurumlar aynı zamanda tahkim işlevini de üstlenebileceklerdir. Her ha-

4 Engelbrech, Gerhard (2005): Mindereinkommen von Frauen – Ursachen und Entwicklung (Kadınların daha düşük gelirli olması – nedenleri ve bu konuda ilerleme), in: WSI-Mitteilungen.

lükârda, bu kurumlar söz konusu konulardan etkilenen insanlara yardımcı olmalı ve danışmanlık hizmeti sağlamalıdır. STK'larla işbirliği de bu anlamda oldukça olasıdır. Ayrıca mağdurlar lehine dava açmakla görevli bir kurum oluşturulması da planlanmaktadır. Böylece olası şikayetler münferit davalar yerine toplu dava açacaklarından, konuyu mahkemeye götürmede daha rahat davranabileceklerdir⁵. İşverenlere uygulanacak yaptırım tedbirleri sadece caydırıcı nitelikte olmalıdır. Yönerge uyarınca söz konusu yaptırımların önceden belirlenmiş sabit bir üst sınırı olamayacak, böylece işverenlerin mahkeme dışında sulh yoluyla çözüme gitmeleri önlenmiş olacaktır.

TOPLUMSAL CİNSİYET – BİR KARŞILIKLI UYUM KONUSU OLARAK EŞİT MUAMELE

İş yerinde kadın erkek eşitliği, toplum genelinde kadın-erkek eşitliği yap-boz bulmacasının sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği, Amsterdam Antlaşması ile *toplumsal cinsiyeti* taahhüt etmiştir. Kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve şirketler özel ve kamusal alanlarda cinsiyete dayalı rollerin klişeleştirilmesine karşı çıkmalı ve Pekin 1995 toplantısında kabul edilen Birleşmiş Milletler eylem platformunda stratejik bir yaklaşım olarak yer alan toplumsal cinsiyet vasıtasıyla özgürleştirme ruhuna uygun değişiklikler yapmalıdırlar. Ana akımlaştırma cinsiyetler arasındaki dinamikleri açık bir biçimde hedef almaktadır. Bu nedenle, eşitsizliklerin ve cinsiyetler arasındaki demokratik olmayan ilişkilerin ortadan kaldırılması sadece kadınların işi olmaktan çıkıp, erkeklerin de işidir ve toplumun geneli her alanda ve her seviyede bu sürece katılmalıdır. 'Cinsiyet'ten kişinin hangi cinsine ait olduğu, 'ana akımlaştırmak'tan da konuyu toplumun bütün alanlarına dahil etmek anlaşılmalıdır. Siyasi kararların her iki cinsiyet açısından da yaşamın gerçeklikleri üzerindeki etkisi konusu, bütün alanlara yaygınlaştırılmalıdır.

Ana akımlaştırma stratejisine göre Avrupa politikası sadece kadın ve erkeklerin iş yerindeki eşitliği üzerine odaklanmaya devam etmemelidir. Mesela, kadınlar (ve erkekler) sadece iş yerinde değil, yaşamın tüm alanlarında cinsel tacizi yaşama sıkıntısından kurtarılmalıdır. Ana akımlaştırma, tüm alanlarda cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı çıkma anlamına gelmektedir. *Toplumsal cinsiyet körlüğümüzü* geliştirmeliyiz, yani kadınlar (ve erkekler) görünür olmalı ve yaşamdaki gerçeklikleri bu doğrultuda siyasi yelpazeye dahil edilmelidir.

Geçmişte uzmanlar hep bu ana akımlaştırma yaklaşımının, münhasıran kadınlara yönelik programların ortadan kaldırılması için bir bahane olarak kullanılma riski taşıdığına işaret ederlerdi. Aslında ana akımlaştırma yaklaşımı, uzun vadeli tasarlanmış, hemen ulaşılması imkansız hedeflerden oluşur. Bu nedenle ana akımlaştırma sürdürülürken, bir yandan da kadın politikalarına fon sağlanmasına yönelik gayretlerin devam ettirilmesi ve kadın politikalarına ilişkin fonların sağlanması temel bir konudur⁶.

5 Almanya açısından bu bir değişim anlamına gelmektedir çünkü belirli bir hukuki işlemi gerçekleştirmek için kolektif bir hak daha önce mevcut değildi.

6 Unmüßig, Barbara (2005): Nachdenken über Gender Mainstreaming. Bilanz eines radikalen gesellschaftspolitischen Konzepts zehn Jahre nach der Weltfrauenkonferenz in Peking (Toplumsal Cinsiyette ana akımlaştırma üzerinde düşünceler. Pekin'de yapılan Dünya Kadın Konferansından on yıl sonra radikal bir sosyo-politik kavramın yeniden oluşturulması), International congress Femme Globale.

Bu bağlamda Avrupa Birliği Komisyonu, herkesin artık 'kanıksadığı' ve hoşgördüğü türden ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik yeni bir ayrımcılık karşıtı yönerge (2004/113/EG) benimsemiştir. Bu yönerge ile, iş yerinin dışında da kadın ve erkeklerin eşit muamele görmesi amaçlanmaktadır. Mesela önemli bir girişim konusu da, sigorta ve özel emeklilik poliçelerinde her iki cinsiyete de tek bir prim uygulanmasıdır. Siyasette özellikle emekli maaşları konusunda insanların daha fazla fedakârlık yapmaları gerektiği yönünde giderek artan bir beklenti var. Bu bağlamda özel emeklilik ve sigorta şirketlerinin kadınlara karşı uyguladıkları geniş çaplı ayrımcılık zımnen hoşgörölmektedir: Kadınlar daha yüksek prim öderken sonunda daha düşük emeklilik maaşı almaktadırlar⁷. Erkekler de toplumsal cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Erkekler arasında araç sürerken dikkatli davrananlar olmasına rağmen, erkekler daha yüksek kasko sigorta primi ödemektedirler. Fransa ve İsveç'te olduğu gibi tek cins prim ödemesi her yerde otomatik olarak uygulanmalıdır.

TOPLUMSAL CİNSİYET UNSURUNU GÖZ ÖNÜNE ALARAK BÜTÇELEME – KAMU HARCAMALARININ HAKKANİYETLİ DAĞILIMI

Konuya ilişkin önemli güçlüklerden biri de bütçe politikasında ana akımlaştırma ilkesinin uygulanmasıdır. Yani, cinsiyet unsurunu göz önüne alarak bütçeleme, yapılacak tüm kamu harcamalarının her iki cins üzerindeki sonuçlarının göz önüne alınması anlamına gelir. Amaç fonların kadınlar ve erkekler arasında hakkaniyetli bir biçimde dağıtımının sağlanmasıdır. İkinci bir hedef de bütçelemenin toplumsal cinsler arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisinin değerlendirilmesidir. Kamu harcamaları nihayetinde toplumun tümüne, yani hem kadınlara hem de erkeklere yarar sağlamalıdır. Toplumsal cinsiyet unsuru göz önüne alınarak yapılan bütçeleme, bütçe denetimi ve incelemesi önceliklerinin nerede ve hangi cins üzerinde odaklandığı konusuna açıklık getirecektir.

Ana akımlaştırma ilkesinin yapısal fonlarla ilişkilendirilmesi özellikle önemlidir. Buna göre, 2000-2006 yılını kapsayan program dönemince tüm projeler, hem kadınlara hem de erkeklere eşit muamele edilmesi ilkesine hizmet edip etmediğine göre değerlendirilecektir. Buna karşılık, özellikle kadınlara fon sağlayan Kadınlar İçin Yeni Fırsatlar (NOW) adlı program önemini yitirmiştir. Yapısal fonların aslan payı bundan sonra toplumsal cinsiyete bağlı unsurlara göre dağıtılacaktır. Bu aynı zamanda istihdam ve sosyal dayanışma amaçlı yeni bir toplumsal proje olan PROGRESS (İLERLEME) adlı proje için de geçerlidir. 'Kadınların çıkarlarını' 'erkeklerin çıkarlarıyla' çatıştırma eğilimlerini önleme bakımından, fonların her iki cins arasında hakkaniyetli bir biçimde dağılımını temin eden göstergelerin geliştirip uygulanması daha da önem kazanmaktadır.

KABUL EDİLEMEZ BİR DURUM: KADINLARA KARŞI ŞİDDET UYGULANMASI

Fuhuş ve kadın ticareti dahil olmak üzere kadınlara karşı uygulanan şiddetin ne denli yaygın olduğu giderek daha çok ortaya çıkmaktadır. Bu konu Avrupa Birliği'ne yeni katılan tüm üye ülkelerde temel bir sorundur. Kadınlara karşı şiddet insan haklarını göz ardı etmekle kalma-

7 Alman Sigorta Sanayii Konfederasyonuna (Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft, GDV) göre, aynı sigorta primini ödeyen kadınlarla erkeklerin emekli maaşları arasındaki fark %9 ila %12 arasında değişmektedir.

yıp, kadınların konumunda da eşi görülmemiş bir gerileme anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Dünya Nüfus Raporu 2002'ye göre dünyada her yıl yaşları beş ile onbeş arasında değişen tahminen iki milyon kız dünya seks endüstrisinin kurbanı olmaktadır. Her yıl 500 bin kadın Avrupa Birliği'ne getirilmekte ve orada zorla cinsel sömürüye tabi tutulmaktadır. Bazı STK'lar bu sayılarla ilgili çok daha yüksek tahminlerde bulunmaktadır. Bu STK'ların rakamları cinsel sömürünün yanı sıra evde köle olarak çalıştırılanların suistimalini de içermektedir⁸. Bu STK'lara göre insan ticareti kavramı insanların örneğin özel evlerde kölelerinkine benzer koşullarda çalıştırılarak sömürülmesini de içermektedir.

AVRUPA BİRLİĞİ ANAYASASINDA KADIN HAKLARI

Avrupa Birliği Anayasası taslağında kadınların durumu başlangıçta beklenenden çok daha iyidir. Avrupa Konvansiyonu'nda erkekler %83 oranında temsil edilirken, kadın hakları ilk taslakta göz ardı edilmişti. Bütün Avrupa'da kadınların seferber olması sayesinde Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan mevcut kadın haklarının toparlanarak yeni Anayasa taslağına dahil edilmesi mümkün olmuştur: Avrupa Konvansiyonu'nda Avrupa Birliği *değerlerine* 'eşitlik' kavramı da ilave edilmiştir. Başlangıçta kullanılması istenen 'özellikle kadın-erkek eşitliği' ifadesinden, azınlıkları da içeren, daha genel bir eşitlik kavramı adına feragat edilmiştir. Aynı zamanda, 'kadın-erkek eşitliği' *hedefi* de yazılı olarak ifade edilmiştir. Ana akımlaştırma ilkesi de Anayasa'nın birinci maddesindeki siyasi alanlara dahil edilmiştir. Bu nedenle taslak Anayasa, en azından son basımında cinsiyetler açısından tarafsız bir dille kaleme alınmıştır.

Taslak Anayasa'ya dahil edilen Temel Haklar Şartında, ayrımcılığa karşı bir madde ile toplumsal cinsiyet ile ilgili bir madde kabul edilmiştir. Cinsiyet eşitliği ile ilgili madde artık sadece istihdama ve ücretlere atıfta bulunmamakta, aynı zamanda 'erkekler ve kadınlar arasında' 'her alanda eşitlik'ten söz etmekte ve açık bir biçimde, daha az temsil edilen cinse özel imtiyazlar tanımaktadır.

SİYASETE EŞİT KATILIM

Kent yönetimlerinden Avrupa kurumlarına kadar politikanın her seviyesinde kadınlar azınlıkta olmayı sürdürmektedir. Kadınların politikada yeterli düzeyde temsil edilmemesi demokrasi açısından ciddi bir eksikliktir. Avrupa Parlamentosu'ndaki temsilcilerin %31'i kadın olup, bu ortalamanın %20.7 olduğu ulusal parlamentolara göre daha iyi bir orandır. Bu alanda parlak bir başarı elde etmiş olan İsveç'in, parlamentosundaki üyelerin %45.3'ü kadındır. Almanya ise Avrupa Parlamentosu'na yakın bir oran yakalamış olup Bundestag'daki sandalyelerin yaklaşık üçte biri kadınlara aittir. Avrupa Birliği'ne yeni giren ülkelerdeki temsil oranı 'eski' ülkelerdekinden düşüktür⁹. Avrupa Birliği'nin kendi koyduğu hedefleri daha ciddiye alması, gerekli önlemleri alması ve cinsiyet eşitliği konusunda (uluslararası platformda da) inandırıcı olması gerekmektedir¹⁰.

8 La Strada, 05/2006.

9 Siyasete giren kadınlar konusundaki rakamlar için bakınız: EWL (European Women's Lobby - Avrupalı Kadının Lobisi) 2004: Lobi Kiti – Avrupa Seçimleri, s. 7.

10 Bak: Avrupa Parlamentosu: Uluslararası Siyasette Kadınlarla İlgili Taslak Rapor, 2006/2057(INI): http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pr/625/625080/625080en.pdf.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nde kadınlara karşı yapısal ayrımcılık sürmektedir. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması konusunun sadece ekonomik anlamda değil, ama aynı zamanda sosyal ve siyasi eşitlik anlamında da geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır. İş yerinde kadın-erkek eşitliğinin aldığı yeni yön, kadın hakları tarihinde bir kilometre taşı niteliğindedir. Avrupa'nın dört bir yanından kadınların büyük katılımı sayesinde, toplumsal cinsiyette eşitlik konusunun, Anayasa Taslağına Avrupa Birliği değerlerinin ve hedeflerinin bir parçası olarak açık bir şekilde dahil edilmesi mümkün olmuştur. Bu devamıza ileride de sahip çıkmaya devam etmeliyiz! Avrupa'nın geleceği ancak yurttaşlarının kabul edeceği ve şekillendireceği bir biçimde ve her iki cinsin de katılacağı bir süreçle mümkün olabilir.

Avrupa Birliği bütün kadınlar ve erkekler için büyük bir fırsat oluşturmaktadır. Kadın haklarının ve eşit muamele prensibinin uygulanmasında Avrupa Birliği pek çok ulusal hükümetten daha ileridir. Dahası, deneyimlerimizi paylaşabilir ve birbirimizi en iyi uygulamaların sonuçlarından haberdar edebiliriz. Ancak kadınların bu kazanımları karşılıksız olmamaktadır. Hemen hemen tamamen erkeklerden oluşan Avrupa Konvansiyonu, kadın erkek eşitliğinin hala tamamen gerçekleşmediğinin göstergesidir.

2007 Avrupa Herkes için Fırsat Eşitliği Yılı'nın hedefi her türlü ayrımcılıkla mücadele ve çeşitliliğin - beraberlik içinde bir topluma bir katkı olarak - olumlu bir değer olarak kutlanmasının yaygınlaştırılmasıdır. Bu gayeyle dar anlamda bağlantılı olan bir amaç da, ayrımcılığın diğer özellikleri içinde kaybolup gitmeyen; ancak diğer tür ayrımcılıkların farklı bir biçimde etkileyen toplumsal cinsiyette hakkaniyetin oluşturulması ve güvenlik altına alınmasıdır.

Konseyin Almanya başkanlığında yapacağı çok şey bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyette eşitlik sadece aileye ve mesleğe ağırlık veren bir uzlaşma çözümü uygulamasıyla sağlanamaz. 'Özel yaşam ve meslek' için daha genel bir ifade kullanan ve uygun araçları oluşturan Avrupa kurumlarıyla yapılan işçi sözleşmelerinden öğreneceğimiz şeyler vardır¹¹. Almanya cinsiyet eşitliğini göz önüne alan bütçeleme uygulamasında çok büyük bir deneyim kazanmış olup fizibilite etüdlerinden ve pratik uygulamalardan edindiği bu bilgileri Avrupa bağlamına aktarmalıdır. Kadın ve erkeklerin eşit katılımı, kadın-erkek eşitliği alanındaki önemli Avrupa Birliği müktesebatının zorunlu bir sonucudur. Burada kağıt üzerindeki eyleme dönüştürülmesi gerekmektedir. Gerekli ampirik ve analitik veriler, ilaveten siyasi danışmanlık görevi de verilmesi gereken 'Gender Institut' tarafından (2007'den sonra) sağlanacaktır.

Anayasal sürecin oldukça ümitsiz bir durumda olduğu görülmektedir. Burada bir seçenek de Temel Haklar Şartının yasal olarak bağlayıcılığının sağlanmasıdır. Ancak Avrupa'daki göçmen politikası toplumsal cinsiyet körlüğü açısından bir sorun olarak durmaktadır. Üye ülkeler arasında bu alanda yakın bir işbirliği geliştirilmiş olduğuna göre, işin bu yönü artık göz ardı edilemez. Roma Antlaşması'nın ellinci yılı kutlamaları münasebetiyle yayınlanan Berlin Bildirgesi kamuoyunda büyük ilgi yaratacaktır. Avrupa Birliği demokrasisinin görüntüsünü iyi-

11 Avrupa Konseyi yayını, 10/2005.

leştirecektir. Avrupa bütünleşmesinin uzun geçmişinde tekrar tekrar çeşitli biçimlerde ifade edilmiş olan toplumsal cinsiyette eşitlik sağlanmadan bu işin başarılması düşünülemez.

POLONYA'DA TOPLUMSAL CİNSİYET

Izabela KOWALCZYK

Polonya'da toplumsal cinsiyet sorunuyla ilgili olarak Polonya'ya özgü tarihsel arka planı hatırlamamız gerekiyor. 1945'ten sonra Polonya'daki komünist yönetim kadın-erkek eşitliğini yaygınlaştırdı; ne var ki bu aslında komünist masalın bir parçasıydı. Kadınlar, manipülasyon politikasının nesnesi haline getirildiler ve hiçbir zaman konumları örneğin istihdam açısından iyileştirilmedi. Kadınlar, istihdama erişim ve gelir düzeyi açısından ayrımcılığa uğradılar. Polonya'nın iktisadî politikasında tercih edilmeyen alanlarda işe alındılar. Bununla birlikte, Polonya'nın ideolojik perspektifi bağlamında geleneksel olmayan kadın rolleri destekleniyordu ve daha da önemlisi Polonya yasalarına göre kürtaj yasadışı değildi.

1989'da Polonya Batı'ya açıldı ve kapitalist sisteme dönüş oldu. Bu sembolik yıl komünist dönemin ardından özgürlüğün yeniden kazanıldığı yıl olarak kabul edildi. Ancak, 1989'dan sonra kadınlar yeni tehditlerle karşı karşıya kalmaya başladılar. Bu tehditlerden biri, sağ kanat siyasetin ve Katolik Kilisesi'nin gücüyle bağlantılı. İstatistiklere göre, Polonya nüfusunun %90'a yakını vaftiz ediliyor ve ayinlere katılıyor. Kilise, üreme hakları alanında önde gelen bir role sahip. Bunun sonucunda kadınların kendilerine ait doğurganlık ve cinsellikleri üzerinden söz sahibi olmalarını engelleyen yasalar kabul ediliyor ve politikalar uygulamaya konuluyor. Sağ kanatta yer alan politikacılar geleneksel değerlere, geleneksel aileye geri dönmeyi talep ediyorlar ve en önemli değerleri aile, ev ve çocuk olan edilgen kadın modelini dayatıyorlar. Aile taraftarı retoriklerinin sonuçları arasında 1993'ten itibaren yürürlüğe giren ve kürtaji yasaklayan yasa, cinsellik alanında iyi bir eğitimin verilmiyor olması ve toplumsal yaşamın farklı alanlarında ayrımcılık sayılabilir.

Serbest piyasa ekonomisine geçişe ilaveten Avrupa Birliği'nin önerdiği ekonomik ölçütlere uyum için yapılan reformlar birçok kadının sosyo-ekonomik açıdan olumsuz etkilenmesine ve zenginle yoksul arasındaki uçurumda muazzam bir artışa yol açtı. Diğer yandan, tüketimci toplum modeli, "iş kadını", "bağımsız kadın", "bekâr kadın", "kariyer kadını" gibi yeni modeller dayattı. Ancak, "Polonyalı anne", "evine ve ailesine bağlı kadın" ve "ev kadını" gibi geleneksel modeller kültürümüzde ve politikacılarımızın retorğinde (özellikle 2005 genel seçimlerinden sonra güçlenerek) varlıklarını koruyorlar. Doğum oranı hâlâ çok vurgulanıyor. Doğum oranlarını yükseltmek için genç annelere ayrıcalık veren bazı düzenlemeler yapıldı (örneğin daha uzun süreli doğum izni hakkı tanınıyor). Dolayısıyla işverenler genç kadınları işe almakta isteksiz davranıyorlar. Bağımsız raporların da altını çizdiği gibi: "Kadınlar, varsayılan üreme sorumluluklarına bağlı olarak ayrımcılığa maruz kalma riskiyle karşı karşıyalar; maddi açıdan uygun bakım hizmetlerinin eksikliğinden dolayı iş ile ailevi sorumlulukları arasında denge kurmakta sorun yaşıyorlar; erkeklerle karşılaştırıldığında daha uzun süre işsiz kalma riskiyle karşı karşıyalar; toplumsal cinsiyete dayalı gelir uçurumundan dolayı iş bulduklarında da nadiren iktisadi bağımsızlığa sahip oluyorlar"¹.

1 http://www.globalizacija.com/doc_en/e0020ror.htm.

Bu engellere rağmen, kadınların durumu açısından olumlu düzenlemeler de var ve bu düzenlemeler Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin sonuçları. Bu düzenlemeler, Avrupa Birliği direktiflerinin uygulanması sonucunda hayata geçiriliyor.

Polonya, Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye oldu. Hazırlık döneminde, hükümet ayrımcılığa karşı (özellikle iş kanununda) bazı düzenlemeleri yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Polonya kanunlarının, çalışanların işyerindeki güvenliklerini sağlamak ve sosyal güvenlik planlarını düzenlemek açısından Avrupa Birliği yasaları ile uyumlulaştırılmaları gerekti. Toplumsal cinsiyeti desteklemek amacını taşıyan projeler arasında, "kadınlarla erkeklerin eşit muamele görmesini sağlayan politikaları güçlendirme" başlıklı projenin özel bir önemi var. Bu proje 2002'de Avrupa Komisyonu tarafından onaylanan PHARE projesi kapsamında gerçekleştirildi. Projenin amacı "kadınlarla erkeklerin eşit muamele görmesine yönelik politikaların etkin bir şekilde uygulanması için kamu yönetimini güçlendirmek"ti.

Ayrıca birçok kadın sivil toplum örgütü Polonya'nın Avrupa Birliği'ne üyeliğinin tamamlanması için sayısız faaliyette bulundu. Bu faaliyetler, çoğunlukla, kadınların haklarını ve Avrupa Birliği mevzuatını öğrenmeleri amacıyla bilgi aktarımına yönelik kampanyaların örgütlenmesi, eğitim ve öğretim kurslarının verilmesi şeklinde yürütüldü. Bunun sonucunda, Polonya kanunlarında ve mevzuatında ayrımcılığa karşı yeni düzenlemeler yapıldı.

Kadınlar için Hükümet Yetkilisi Dairesi 1986'da kurulmuştu. 1991'de Kadınlar ve Aile için Hükümet Yetkilisi Dairesi, Başbakanlığa bağlı bağımsız bir birim olarak kuruldu. Ancak, uzun yıllar boyunca Daire'de çalışma yapılmadı ve 1995 BM Pekin Kadın Konferansı'nın akabinde kabul edilen Eylem Planı yürürlüğe konulmadı. 2001'deki seçimlerden sonra hükümet dairenin adını Kadın ve Erkek Eşitliği Hükümet Yetkilisi Dairesi olarak değiştirdi. İki feminizm savunucusu Daire'ye yetkili olarak atandı: 2004 yılına kadar bu görevi üstlenen Izabela Jaruga-Nowacka ve feminist etik profesörü Magdalena Środa.

Yetkilinin temel görevi kadın-erkek eşitliği alanında hükümet politikasını uygulamaktı. Bu alandaki birincil belge Kadının Konumunun Yükseltilmesi için Ulusal Faaliyet Programı'ydı (Bu program, Polonya hükümetinin Pekin Eylem Platformu'na yanıtıydı). Bu program 2003-2005 yılları arasında uygulandı. Program, çeşitli alanlardaki gereksinimleri karşılamak üzere hazırlanmıştı: kadının insan hakları, kadının iktisadi faaliyetleri, kadına karşı şiddet, kadın sağlığı, eğitim, kadının siyasal karar alma mekanizmalarına katılımı ve medyada kadın. Bu programın bir diğer sonucu, il düzeyinde 16 Kadın ve Erkek Eşitliği Hükümet Yetkilisi'nin atanmasıydı. Bu yetkililer, yerel düzeyde, kadın-erkek eşitliğiyle ilgili meselelerden sorumlu olacaklardı.

Kadın ve Erkek Eşitliği Hükümet Yetkilisi Dairesi, toplumsal cinsiyetin ana akıma yerleştirilmesi amacıyla birçok faaliyette bulundu ve cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele eden örgütlere fon sağladı. Daire, kadın-erkek eşitliğini desteklemek için "İsveç toplumsal cinsiyet eşitliği gözlükleri" başlıklı bir ödül oluşturdu. Bu ödül, cinsiyet ayrımcılığı sorununun farkında olan ve ayrımcılığa karşı mücadele eden bireylere ve kurumlara verildi.

Sayın Magdalena Środa, aralarında 2005 yılında düzenlenen "eşit muamelenin zamanı geldi" programının da olduğu, çok önemli faaliyetlerde bulundu (bu program dahilinde birçok konfe-

rans, çalıştay düzenlendi, basında ve ilan panolarında, ünlü bir sanatçı olan Andrzej Mleczko'nun çizimleri de yer aldı).

Polonya'da önemli bir sorun olan okul kitaplarında toplumsal cinsiyetin gözetilmesi konusuna da eğildi. Yanı sıra, aile içi şiddet ve cinsiyetçiliği kamuoyunun ilgisine sundu. Ek olarak, Kraków'da düzenlenen "Hoşgörü Kültürü" festivali gibi hoşgörüye yönelik faaliyetlere destek verdi.

Maalesef, 2005'teki genel seçimlerden sonra, sağ kanat politikacılar iktidara geldiklerinde, Başbakan Marcinkiewicz, başında Sayın Magdalena Środa'nın bulunduğu Kadın ve Erkek Eşitliği Hükümet Yetkilisi Dairesi'nin lağvedilmesi ve yerine Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı bünyesinde Kadın, Aile ve Ayrımcılıkla Mücadele Dairesi'nin kurulması kararını aldı. Başbakan Lech Kaczyński'nin yakın bir iş arkadaşı olan Joanna Kluzik-Rostkowska'yı yeni kurulan dairenin başına terfi ettirdi. Joanna Kluzik Rostkowska anti-feministtir ve toplumsal cinsiyet alanında neredeyse hiçbir şey yapmamıştır. Cinsel yönelim nedeniyle maruz kalınan ayrımcılığı bastırmakta başarısız oldu ve kürtaj konusunda oldukça kısıtlayıcı politikalar uyguladı. Birçok kadın sivil toplum örgütü Kadın ve Erkek Eşitliği Hükümet Yetkilisi Dairesi'nin lağvedilmesini protesto etmek için Başbakan'a mektup gönderdi. Bu örgütler, kadın haklarını, aileyle ilgili konular içerisinde dahil etmenin kadınlarla ilgili geleneksel kalıplara yeniden hâkimiyet kazandıracığını ve cinsiyet eşitliğini temin etmekte başarısız olacağını ileri sürüyorlar.

Polonya'ya hakim olan sağ kanat siyasetin uygulamaları sonucunda, Polonya, Avrupa Birliği içerisinde ayrı bir Kadın ve Erkek Eşitliği Hükümet Yetkilisi Dairesi'ne sahip olmayan tek ülke haline geldi. Polonya'da geleneksel siyaset kapsamında kadınlar ve diğer azınlık grupları ya göz ardı ediliyorlar ya da marjinal gruplar olarak muamele görüyorlar. Dr. Agnieszka Graff'ın, Polonyalı Kadınlar Yeni Bir Siyasal Gerçeklikle Karşı Karşıyalar başlıklı konferansta (20 Ocak 2006) dile getirdiği gibi; "siyasi yetkililer, toplumsal düzeni ataerkil yapılar ve homofobi ile tanımlayan milliyetçi söylemi kullanarak kadınlara, erkeklerin özgür ve sınırsız erişimleri olan doğal kaynak muamelesi yapıyorlar. İdeolojik birliği savunan kadınlar ve çocuklar, sadece bir erkek öznesi olan ulusun özü olarak gösteriliyorlar."

Bununla birlikte, siyasetçiler birtakım yasal mevzuatı değiştiremeyecekleri gibi Polonya'nın Avrupa Birliği'ne üyeliğini reddedebilecek durumda da değiller.

Polonya kanunlarındaki en önemli düzenlemelerden biri, Polonya Anayasası'nda 1997'den itibaren yer alan ve ayrımcılığı yasaklayan maddedir (32. Madde). Diğer düzenlemeler ise İş Kanunu'nda yer almaktadır. Ayrımcılığın yasaklanması İş Kanunu'nun 11'inci maddesinde genel ilke olarak belirtilmiştir. Bu maddede bahsedilen ayrımcılığın anlamı madde 18^{3a}'da, cinsiyet de dahil olmak üzere, ayrımcılığın farklı biçimlerini içerecek şekilde tarif edilmiştir. 2003'te, bu madde, 2001'de eklenmiş olan doğrudan ayrımcılık tanımının yanı sıra (4.art. 18^{3a} L.C.) dolaylı ayrımcılık tanımını da içerecek şekilde düzenlenmiştir. 2003'te, 18^{3a} maddesine, pozitif ayrımcılığın teşvik edilmesi, taciz ve cinsel taciz sorunlarıyla ilgili iki bölüm daha eklenmiştir (Fuszara, Zielińska).

Ancak, toplumsal cinsiyet sorunsalının Polonya kamuoyunda hâlâ yaygın olarak bilinmediğini de vurgulamak gerekiyor. Aslında, Polonya'da kapsamlı bir *toplumsal cinsiyet stratejisi* yok.

Toplumsal cinsiyeti bütün siyasal stratejilere, kararlara ve planlı eylemlere eklemeyecek mekanizmalar yok. 2007-2013 yılları arasındaki dönem için düzenlenen Ulusal Eylem Planları (UEP'ler) ve yine aynı dönem için hazırlanan Sosyal Politika Stratejisi'nde bu nosyon göz önüne alınmıyor. Aynı şekilde, toplumsal cinsiyet, gerçekleşmekten henüz çok uzak. Diğer yandan, kadın-erkek eşitliği hakkında genel bilgi gözle görülür şekilde arttı.

Kadınların siyasete katılımı sorununa da değinmek istiyorum. Polonyalı kadınlar bugün bile karar alma mekanizmalarından gözle görülür bir şekilde dışlanmış durumdadır. Polonya Parlamentosu'ndaki kadın oranı %20 civarında. 2001'deki seçimlerden önce bu oran daha da düşüktü; yaklaşık %11. Artışın nedeni kadınların seçim öncesinde örgütledikleri Kadın Seçim Koalisyonu'nun etkinliği idi. Bu koalisyon, siyasette yer alan kadınların sayısını artırma amacı güden farklı örgütler tarafından kurulmuştu. Bu örnek, herşeyden önce sivil toplum faaliyetleri vasıtasıyla kadının mevcut durumunun değiştirilebileceğini gösterir. Ek olarak, siyasal faaliyetlerin önemini de vurgulamak istiyorum.

Maalesef, feminist örgütlerin kadınların çıkarlarının siyasette temsil edilmesini sağlamak için yaptıkları baskı hâlâ yeterli değil. Kadın Seçim Koalisyonu, 2005 seçimleri öncesinde faaliyet göstermedi ve daha önce de belirtildiği gibi kadınların çıkarlarının korunması noktasında bu seçimden sonra ciddi kayıplar verildi. Avrupa Birliği'nin "Karar Alma Mekanizmalarında Kadınlar" raporunda da dikkat çekildiği gibi: "Kamusal söylemde toplumsal cinsiyet kalıplarına karşı çıkışın görece zayıflığı, seçilmiş kadınların kendilerini algılama biçimleri üzerinde olumsuz bir etki yaratıyor. Siyasal alanda aktif olan kadınlar, siyasetin eril bir alan olduğu mesajını içselleştiriyorlar ve 'iyi' bir siyasetçi olmakla 'iyi' bir eş ve anne olmak arasında denge kurmak için kendilerini sürekli baskı altında tutuyorlar. Bu alanlardaki, birbiriyle rekabet halindeki bağılılıklarını bağdaştırmayı kendi sorumlulukları addediyorlar ve özel ve kamusal erkin dağılımındaki cinsiyetçiliği sorgulamıyorlar. Siyasal yaşamda aktif olarak yer alan kadınlar, toplumsal olarak dayatılmış annelik standartlarına erişmekte başarısız olduklarında, bu başarısızlığı, toplumsal kurguların bir sonucu olarak görmektense kendi kusurları olarak görüyorlar².

Bugün, Polonya'da ayrımcılığa karşı asli rol kadın sivil toplum örgütlerine aittir.

Kadınların çıkarı için faaliyet yürüten yaklaşık 300 sivil toplum örgütü vardır. Yakın geçmişte ağırlıklı olarak emek piyasasında cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunan ya da bu alanda araştırma yürüten bazı örgütlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Ombudsman tarafından yayınlanan bu alanda işbirliği yapan örgütler listesinde Doğu-Batı Kadınlar Ağı - Polska (Stowarzyszenie Współpracy Kobiet NEWW Polska, NEWW), Ulusal Kadın Bilgi Merkezi (Ośrodek Informacji Środowisk Kobiety, OŚKA), Kadın Hakları Merkezi (Centrum Praw Kobiet, CPK), Hukuk Eğitimi için Polonya Derneği (Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, PSEP), Kadın Şirket Sahipleri Polonya Derneği (Polskie Stowarzyszenie Kobiet Właścicielek Firm, PSWF) gibi örgütler yer alıyor. Bu alanda çalışan birkaç akademik kurum ve araştırma kuruluşu da bulunuyor – Uygulamalı Sosyal Bilimler Enstitüsü, Varşova Üniversitesi (Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, ISNS UW), ve

---

2 Policy Briefing" No 1, "Siyasal Karar-Altında Kadınlar, www.qub.ac.uk/egg/Brussels%20Seminar/briefingpapers.doc.

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Fakültesi. Bu kuruluşların hepsi Varşova Üniversitesi (Uniwersytet Warszawski, UW) bünyesinde yer alıyor.

Daha önce de belirtildiği üzere, Polonya'da son yıllarda birçok sivil toplum örgütü Polonya'nın Avrupa Birliği'ne üyeliği sürecinde sayısız faaliyette bulundu. Kadınların ve erkeklerin eşit muamele görmesiyle ilgili Avrupa Birliği yasal standartlarını tanıtmak için en yoğun şekilde çalışan örgütlerden biri de Kadın Hakları Merkeziydi. Merkez, Lehçe eşitlik direktiflerini, mahkeme içtihadını ve Polonyalı yazarların yorumlarını içeren bir derleme yayınladı. Bu yayın iki defa basıldı ve Adalet Bakanlığı, Parlamento'daki Kadın Grubu ve Kadın ve Erkek Eşitliği Yetkilisi Dairesi tarafından kullanıldı. Ulusal Kadın Bilgi Merkezi de (OŚKA) benzer girişimlerde bulundu. Merkezin yayını olan *Kadının Avrupa Kılavuzu*'nda, Avrupa Birliği üyeliğiyle birlikte Polonyalı kadınların konumlarındaki olası değişiklikler ve bu durumdan yararlanma yolları hakkında temel bilgiler veriliyordu.

Ayrımcılığa ve homofobiye karşı kamusal eylemler de yapıldı. Uluslararası [Emekçi] Kadınlar Günü'nde yapılan 8 Mart Yürüyüşü ve Hoşgörü ve Eşitlik Yürüyüşleri gibi eylemler sivil toplumun gücünü göstermekteydi. Bu yürüyüşler, Varşova'dan başlayıp, yerel grupların katılımıyla diğer şehirlere yayıldılar. Kasım 2005'te, Poznań'da, otoritelerin feminist ve gay/lezbien sivil toplum örgütlerinin düzenledikleri Eşitlik Yürüyüşü'ne izin vermemeleri ve bu karar sonucunda polis barışçıl bir gösteriye şiddete başvurarak karşılık vermesi diğer birçok büyük şehirde protestoların ve dayanışma yürüyüşlerinin örgütlenmesine yol açtı. Poznań'daki otoritelerin aldığı kararın toplanma ve ifade özgürlüğünü kısıtlamakla kalmadığına, aynı zamanda, cinsiyet ve cinsel yönelim açısından ayrımcı bir politika olarak kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekildi. "Poznań olayları" – ilk olarak Eşitlik Yürüyüşü'nün otoriteler tarafından yasaklanması ve ardından barışçıl gösterinin polis tarafından şiddete başvurularak bastırılması – Polonya'nın, anayasal hukukun her zaman tam anlamıyla işletilmediği bir ülke olduğunu gösterdi. Bu olayda, karar-alıcıların ideolojik ölçütlere ve kendi siyasi çıkarlarına bağlı olarak hareket ettikleri açık. Otoriteler, kamusal toplantı hakkını reddetmeselerdi polisin barışçıl gösteriyi şiddetle bastırması ve karşı-gösteriler gerçekleşmeyecekti. Yürüyüşü düzenleyenler, Poznań Belediye Başkanı'nı aldığı karardan dolayı suçladılar. Zira, yasağın nedenlerinin siyasi olduğu konusunda hiç şüpheleri yoktu. Öte yandan Poznań'daki idari mahkemenin Aralık 2005'te, yürüyüşün yasaklanmasının yasal olmadığına hükmetmesi, Polonya'daki demokrasi açısından olumlu bir gelişme olarak kabul gördü. Bu olaylara karşı yurtdışındaki otoritelerden de sert tepkiler geldi. Polonya, Avrupa Parlamentosu'nun 2006'daki kararında ırkçılık ve homofobi temelinde kınandı.

Bu olgular, toplumsal cinsiyet sorunuyla doğrudan bağlantılı olmasalar da sivil toplumun ayrımcılık sorununu gündeme getirmesinin ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Polonya'daki mevcut durum genel olarak çok önemli olumsuzluklar içeriyor. Ancak, bu durum, paradoksal bir şekilde sivil hareketi güçlendirme potansiyeline de sahip. Dolayısıyla tüm bu gelişmelerin gelecekte, demokrasiye yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesine yardımcı olabileceklarini söylemek mümkün. Demokrasiyi korumak ve toplumsal cinsiyeti gerçekleştirmek için birtakım yasal, siyasal ve sivil mekanizmalara sahibiz. Ancak, önemli olan bu mekanizmaları kullanmaktır.

KAYNAKLAR:

Prof. Dr hab. Malgorzata Fuszara, University of Warsaw, Prof. Dr hab. Eleonora Zielinska, University of Warsaw, Monika Zielinska, Enlargement, Gender and Governance (EGG), EU Framework 5, Project No HPSE-CT-2002-00115, Workpackage 6 (Executive Summary), Gender Mainstreaming Case Studies, POLAND.

Bulletin Legal Issues in Gender Equality, No: 1/2006, http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/docs/2006/bulletin06_1_en.pdf#search=%22equality%20%C5%9Aroda%22.

“Policy Briefing” No 1, “Women in Political Decision-Making”, www.qub.ac.uk/egg/Brussels%20Seminar/briefingpapers.doc.
http://www.globalizacija.com/doc_en/e0020ror.htm.

http://www.soros.org/initiatives/women/articles_publications/publications/equal_20050502/eowmpoland_2005.pdf.

<http://www.rzeszow.uw.gov.pl/tolerancja/main.php?moid=1&mid=109&cid=1b35bd6b824433b7>.

<http://www.rzeszow.uw.gov.pl/tolerancja/doc/Gender%20mainstreaming-podrecznik.pdf>.

FİLİSTİN'DE TOPLUMSAL CİNSİYET: KISA BİR HARİTA

Nadia HAJAL/BACKLEH

Bu yazı Filistin'de, toplumsal cinsiyetle ilgili durumun, stratejiler ve yapılan katkıların ve bu süreçte karşılaşılan kısıtlamaların ve zorlukların kısa bir haritasını sunmak amacıyla kaleme alınmıştır.

FİLİSTİN HAKKINDA GENEL BİLGİ:

- Filistin nüfusu 3.762.005 milyon (%50,7 erkek, %49,3 kadın)¹.
- Statüsü: İşgal altında.
- Filistin Yönetimi 1993'te kuruldu; ancak, iktidara ve kendi toprakları üzerinde tam bir egemenliğe sahip değil.

Toplumsal cinsiyet, bireylerin ve grupların, yaşam kalitelerini arttırabilecekleri ve kaynaklara eşit fırsatlarla erişebildikleri, ayrıca kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olabilecekleri bir ortam yaratmayı hedeflemesi dolayısıyla, kadınların ve toplumun güçlendirilmesi açısından önemli bir araç olarak kabul edilmekte.

Söz konusu ortam aşağıdaki öğeleri içerir:

- Etkili bir kurumsal yapı ve yönetim sistemi;
- Yasal çevre;
- Ekonomik kalkınma;
- Etkin amiller (kadın ve erkek).

Kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyete olan ilginin artması: Filistin topraklarında gittikçe kötüleşen sosyo-ekonomik duruma ek olarak mevcut kaynakların yetersizliği; söz konusu kaynakların hesap verilebilir, adil, şeffaf ve etkin bir şekilde işletilmesini gerekli kılıyor. Dolayısıyla var olan kaynakların, Filistin nüfusunun farklı kesimlerinin coğrafi, cinsiyet, güç ve eğitim eksenlerindeki gereksinimlerine ve önceliklerine hitab edecek şekilde tahsis edilmesi gerekiyor.

Toplumsal cinsiyet ve savaş koşulları: Bir ülkede tüm altyapı yıkıldığı, kaynaklara erişim imkânsız kılındığı, hareket özgürlüğü olmadığı ve yönetim organları işlemediği zaman toplumsal cinsiyetten bahsetmek de çok zor. **Yemek pişirecek bir mutfığa, dağıtacak yiyeceğe ihtiyacınız var!!!** Filistin Yönetimi'nin sakatlandığı ve işlevini yerine getiremediği, Filistin hazinesinin açıklarla boğuştuğu bir zamanda toplumsal cinsiyet hakkında konuşmak ya da bu konuda çalışmalar yürütmek herkese mantıklı görünmeyebilir.

---

1 Filistin Merkezî İstatistik Dairesi (PCBS), 2004.

Filistin topraklarında toplumsal cinsiyetle ilgili durum: Kazanılmış haklar ve karşılığında alandaki durum.

Toplumsal cinsiyet, anayasa ve kanunlar: Filistin Yönetimi bağımsız, egemen bir devlet olmadığından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine dair Sözleşme'yi (CEDAW) onaylamak için gereken meşruiyete de sahip değil. Yine de, şu iki temel belge eşitlikçi bir yaklaşım içeriyor ve yansıtıyor:

- **Filistin Bağımsızlık Bildirgesi (Palestinian Declaration of Independence -PDI) (1988):** Filistin Kurtuluş Örgütü, bağımsızlık bildirgesiyle, gelecekteki Filistin Devleti'nin ve bu devletin hukuk sisteminin dayanak noktasını oluşturacak temel ilkelerle kendini bağlamış durumda. Bu temel ilkelerden biri de sosyal adalet ve ırk, din ve cinsiyet eksenlerinde tanımlanan Eşit Haklar İlkesi.
- **Filistin Anayasası Taslağı (2003):** Bu bağlamda anayasanın 19'uncu ve 20'inci maddelerine özellikle değinilmesi gerekiyor:

19'uncu maddede bütün Filistinlilerin hukuk önünde eşit oldukları belirtiliyor.

20'inci maddede ise devletin rolünün vatandaşların özgürlüklerini ve haklarını, eşitlik ve eşit fırsatlar temelinde korumak olduğu ifade ediliyor.

Ek olarak, Anayasa, kadınların aşağıdaki haklarını da yasal bir temele oturtuyor:

Siyasi Haklar:

- Siyasal yaşama erkeklerle eşit düzeyde katılma hakkı;
- Siyasal parti kurma ve siyasal partiye katılma hakkı;
- Dernek ve (sivil) toplum örgütü kurma hakkı;
- Seçimlerde oy verme ve aday olma hakkı (2004'te, yerel meclisler seçim yasasında kadınlar için pozitif ayrımcılık ilkesi benimsendi [her bir seçilmiş mecliste kadınlar için yüzde 20 kota uygulaması getirildi]. 2005 yılında, [çoğunlukçu ve nisbî temsil sistemlerinin bir çeşit karışımı olan] parlamento seçim yasasında nisbî temsil sisteminde kadınlar için kota uygulanması kabul edildi.);
- Halka açık toplantı düzenleme hakkı;
- Kamu görevinde çalışma hakkı;
- İfade özgürlüğü;
- Çocuğuna tabiiyetini verebilme hakkı.

Sosyal ve Ekonomik Haklar:

- Erkeklerden bağımsız hukuki ve mali statüye sahip olma hakkı;
- Mülk edinme, bankada hesap açma ve tam yasal statüyle hukuki sözleşmeleri imzalama hakkı;
- Çalışma, eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanma, sosyal güvenlik ve sağlık sigortası hakları.

İş Kanunu:

- 2'inci maddede, çalışabilecek durumda olan her vatandaşın çalışma hakkına sahip olduğu ve bu hakkın eşit fırsat ilkesi temelinde uygulanması gerektiği belirtiliyor;
- 100'üncü maddede, çalışma koşullarında ve düzenlemelerinde cinsiyet ayrımcılığı yasaklanıyor;
- 101'inci maddede kadınların, bakanlık tarafından belirlenen tehlikeli işlerde çalışmaları, hamilelik esnasında ve doğumdan sonraki altı ay boyunca fazla mesai yapmaları ve gece çalıştırılmaları yasaklanıyor.
- Öte yandan kanunda kadın işçilerin çocukları için kreş olanağı sağlanmasına yönelik bir madde yok;
- Doğum izni süresi 10 hafta. Bu sürenin en az 6 haftası doğumdan sonra kullanılmak üzere ayarlanmış durumda. Ancak, doğum izni, sadece işyerinde altı aydan uzun bir süre boyunca çalışan işçilere yasal hak olarak tanınıyor. Ayrıca, bu hak günlük ücret alan işçilere ve küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalışanlara tanınmıyor.
- Süt izni ise doğumdan sonraki bir yıl için bir saatle sınırlı.

İlk iş, teknik ve meslekî eğitim, asgari ücret ve işyeri güvenliğiyle ilgili mevzuat hazırlanması gerekiyor.

Devlet Hizmeti Yasası (1998):

- Karar alma organları da dahil olmak üzere kamu makamlarında kadınlara eşit fırsat tanınacağı ifade ediliyor (ancak uygulamada muazzam bir uçurum var);
- Cinsiyet ayrımı gözetilmeden herkese eşit ücret hakkı tanınıyor;
- Teşvik ve terfilerde ayrımcılık yapılmayacağı taahhüt ediliyor;
- 10 haftalık annelik izni hakkı veriliyor (ebeveyn izni yerine);
- Bir yıllık ücretsiz süt izni hakkı veriliyor;
- Öte yandan kamu sektöründe, sadece erkeklere tahsis edilen sosyal sigorta ödeneği ayrımcı bir uygulama olarak karşımıza çıkıyor. Bu durum, çalışan erkeklerin eşlerinin de kamu sektöründe çalışmaları durumunda bile değişmiyor.

Şahıs Hukuku/Medeni Kanun (1976):

- Yasal evlilik yaşı kadınlar için 16, erkekler için 15 olarak belirleniyor (Hazırlanan yeni yasa taslağında ise yasal yaşın 18 olması konusunda uzlaşmaya varıldı. Ancak, bu yasa, yasama meclisi tarafından onaylanmadı.);
- Çok-eşlilik dört kadına kadar hâlâ yasal olarak kabul ediliyor;
- Boşanma hakkı yalnızca erkeğe tanınıyor, üstelik erkek isterse, kadın olmadan da boşanmaya tek taraflı olarak karar verebiliyor;
- Mirasa ilişkin maddelerde de erkekler yönünde bir hukuki tercih yapılıyor (Mirasın dağıtılmasında '2 kadın = 1 erkek' formülü uygulanıyor. Kadınların statüsü, kültürel normlara bağlı olarak mülklerini erkek kardeşlerine vermek durumunda kalmaları nedeniyle daha da kötüleşiyor);

İSTATİSTİKLER:

Aşağıdaki toplumsal cinsiyet istatistikleri Filistin'deki kadınların ve erkeklerin sosyo-ekonomik ve siyasal durumlarını yansıtıyor. Bu noktada politika analizi ve planlama için toplumsal cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veriler sağlanması önem kazanıyor.

Genel Bağlam:

- Filistinlilerin yüzde 40'ının gıdaya ulaşımı güvence altında değil; 15 yaşın altındaki Filistinlilerin yüzde 39,9'u anemi hastası²;
- Filistinlilerin yüzde 47,2'si, İsrail'in kapatma, güvenlik noktaları, duvar vb. uygulamaları nedeniyle sağlık merkezlerine ulaşamıyor³;
- Filistinli hanelerin yüzde 70,2'si insani yardım faaliyetlerine bağımlı olarak yaşıyor (gıda ve para yardımı); hane halklarının çoğunluğu gereksinimlerini şu şekilde ifade ediyorlar: Gıda (yüzde 36,1), istihdam (yüzde 23,1), nakit (yüzde 31,3), tıbbi yardım (yüzde 6) ve barınma (yüzde 4)⁴.

Genel olarak, Filistinli kadınların durumunu ve kazanımların düzeyini belirleyen etmenler:

1. Filistin Kadın Hareketi'nin, kendi girişimleri ya da ilerici ve demokratik müttefikleriyle (partiler ve bireyler) birlikte gerçekleştirdiği ortak girişimler vasıtasıyla düzenlenen [Kadın Haklarını] Savunma Kampanyaları ve Koalisyon Kurma faaliyetleri ('Ulusal Mücadelede Ortaklar, Karar Almada Ortaklar', 'Biz öteki yarıyız, ihtiyaçlarımızı, çıkarlarımızı ve haklarımızı görmezden gelemezsiniz'. Bunlar, kadınların kampanyalarında kullandıkları sloganlardan yalnızca bir kaçı);
2. Demokratikleşme dalgaları ve Filistin Yönetimi'nin, aralarında sosyal adalet ve kadın-erkek eşitliği de olmak üzere, demokratik ilkelerle uyum ve bu ilkelere bağlı olarak hareket etmesi gereği; Milenyum Kalkınma Hedeflerine, BM kararlarına, özellikle CEDAW olmak üzere Uluslararası Sözleşmelere bağlılık;
3. Bağıшта bulunanların, sivil toplum düzeyinde kadın haklarının gündemine katkıda bulunan politikaları;
4. Karar alma mevkiinde yer alan bazı demokrat kişilerin destekleri.

Zorluklar ise temel olarak aşağıdaki noktalarda yansımalarını buluyor:

1. Kanuni haklarla uygulamalar arasındaki uçurum (Filistin yönetimi sakatlanmış durumda.);
2. İşgal yüzünden, ulusal siyasal gündemin, sosyal gündemin önüne geçmesi (Bu nedenle pek çok konuda kadınlar ulusal mücadeleye katkıda bulunmak için haklarından feragat etmek durumunda kalıyor.);

---

2 FAO ve WFP (2004): Report of the food Security Assessment West Bank and Gaza Strip (Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Gıda Güvenliği Değerlendirmesi Raporu).

3 PCBS (2005): Impact of the Israeli Measures on the Economic Conditions of Palestinian Households (İsrail'in [Güvenlik] Tedbirlerinin Filistinli Hanelere Etkisi).

4 a.g.e.

Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Göstergeleri⁵:

	Kadın	Erkek
Nüfus (Cinsiyet oranı: 102,7)	1.92 milyon	1.97 milyon
Yoksulluk: Erkek/Kadın Aile Reisi Oranı	%30	%22
2005 yılı itibarıyla eğitim, okur-yazarlık oranı	%88.9	%96.9
Eğitim (Lisans ve üstü)	%5.8	%9.2
Silahlı Çatışma — Güvenlik noktalarında teslim alınanlar	2000–2004 yılları arasında 55 vak'a (33 vak'a bebeklerin ölümüyle sonuçlandı)	
İşgücü ve Ekonomi — Kadınların işgücüne katılımı — İşsizlik Oranı	%12.7 (%55,3'ü hizmet sektöründe) %31.2	%17.1
Siyasal Katılım ve Kamu Hayatı 2006 PLC (Filistin parlamentosu) üyesi Kamu dairelerinde kadınlar (Filistin Yönetimi'ne ait mevkiler)	%12.9 %37	%87.1
Bilişim Teknolojisi İnternet kullanıcıları	Bilgisayar kullanan kadınların %27,9'u	Bilgisayar kullanan erkeklerin %42,5'i

3. Hakim kültür ve geleneklerin kadın haklarının tanınması ve uygulaması önünde zorluklar yaratması;
4. Bölgedeki çatışma ve bununla bağlantılı olan yoksulluk (yoksulluk, bireylerin dikkatlerini kendini gerçekleştirmek ve haklar dışında kalan temel ihtiyaçlar ve insani yardıma kaydırıyor.);
5. Toplumsal cinsiyet bütünleşmesine dair siyasi iradenin olmayışı;
6. Hukuki uygulamalarda karşılaşılan zorluklar.

TOPLUMSAL CİNSİYETE YÖNELİK KATKILAR:

I: Yapısal Düzeyde (Kurumsal):

Yönetmel:

1. Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı'nda kadın katılımını düzenlemek ve geliştirmek üzere bir daire kurulması (1996): Dairenin gerçekleştirdiği icraatlar 2003 yılında Kadın Bakan-

5 Kaynaklar: - Filistin Merkezî İstatistik Dairesi, Gender Statistics Special Report (Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Özel Raporu), 2006; - UNIFEM, 2002.

İğri'nin kurulmasına katkıda bulundu. Daire, bakanlıklardaki kadın masalarına teknik ve idari yardım verilmesinde ve kadın masaları arasında eşgüdüm oluşturulmasında önemli bir rol oynadı ve Planlama ve Dışişleri Bakanlığı için, yasal, sosyal, ekonomik vb. olmak üzere toplumla ilgili her konuda, toplumsal cinsiyet bütünleşmesinin sağlanması açısından başvuru kaynağı işlevi gördü.

- Daire, toplumsal cinsiyetin gelişimi konusunda GAD (Gender and Development-Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma) yaklaşımını benimsedi.
- Hükümet politikalarını ve planlarını izleyerek ve etkileyerek, kadınların stratejik ihtiyaçlarının ve çıkarlarının karşılanması üzerine odaklandı. (Ancak MOPFA'nın [Mismanagement of Public Funds Appropriation-Kamu Kaynakları Dağılımının Yanlış Yönetimi] özel çalışma alanına giren konulara bağlı olarak hizmet verme ya da pratik ihtiyaçların karşılanması üzerine yoğunlaşmadı.)
- CEDAW ve Pekin platformu benimsendi.

Çalışma alanları:

1. Bakanlıklardaki kadınlara ve kadınla ilgili bölümlere, kadın ve yoksulluk, kadın ve küçük ölçekli işletmeler, medya ve yaşamla ilgili alanlarda kapasite geliştirme konusunda destek verilmesi;
2. Özellikle yasamada ve kamu dairelerinde kadın haklarının savunulması;
3. Politika oluşturma sürecinde toplumsal cinsiyet uçurumu konusuna yönelik araştırma başlatılması;
4. Bakanlık organlarıyla birlikte kolektif güçlenmeye katkıda bulunan Koordinasyon Komitesi arasında eşgüdüm sağlanması;
5. Yerel örgütler ve araştırma merkezleriyle işbirliği ve eşgüdüm içerisinde olunması;
6. Bölgesel ve uluslararası organlarla bilgi ve uzmanlık alışverişi.

2. Filistin Yasama Meclisi de dahil olmak üzere Filistin Yönetimi bünyesindeki bakanlıklarda Kadın Masalarının kurulması: Bu düzenlemeye rağmen politika oluşturucular tarafında toplumsal cinsiyet bütünleşmesine yönelik gerçek bir irade olmamasından dolayı, söz konusu kadın masalarının bakanlıkların yapıları ve çalışma alanları içerisindeki rolü ve etkinliği marjinal kaldı.

3. Kadın Bakanlığı (MOWA-Ministry of Woman Affairs) (2003): Bakanlık, MOPFA'daki kadın dairesinin kadrosuyla oluşturuldu ve benzer çalışma stratejileri üzerine yoğunlaştı.

Zorluklar:

- Filistin Yönetimi ne kendi kaynakları üzerinde denetim sahibi olan egemen bir devlet, ne de tam anlamıyla bir ulusal kurtuluş hareketi;
- Kötüleşen koşullar ve kaynak yokluğu, dikkati sosyal eşitlik gündeminden insani ve acil yardıma kaydırdı;

- Filistin Yönetimi'nin açık bir kalkınma vizyonu yok;
- Kadın Bakanlığı, diğer bakanlıkların planlarını ve politikalarını izleme yet(k)isine sahip değil.

4. Filistin Merkezî İstatistik Dairesi (PCBS): Filistin Merkezî İstatistik Dairesi, Toplumsal Cinsiyet Birimi aracılığıyla kalkınma planlamasında ve politika oluşturmada kullanılmak üzere toplumsal cinsiyet istatistiklerinin (toplumsal cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veriler) geliştirilmesine katkıda bulunuyor. PCBC'nin katkıları şu şekilde sıralanabilir:

- Kullanılan kavramların yeniden belirlenmesi ve tanımlanması (Hane Reisleri);
- Toplumsal cinsiyet kavramının kurumsallaştırılması ve bu kavramın PCBS tarafından yürütülen anketlere ve nüfus sayımlarına eklenmesi;
- Kadınların ve erkeklerin işgücüne katılımlarının gerçek değerini ve özellikle tarım, ev işi, çocuk bakımı vb. dahil olmak üzere pek çok alanda kadınların işgücüne ücretsiz katılımlarını belirleyebilmek açısından gerekli olan "zaman kullanımı" anketlerinin yapılması;
- Toplumsal cinsiyet rollerinin veri analizi.

PCBS, toplumsal cinsiyete yönelik kurumsal önlemler aldı:

- PCBS bünyesinde bir Toplumsal Cinsiyet İstatistik Birimi kuruldu;
- Farklı hükümet dairelerine toplumsal cinsiyet uzmanları atandı;
- Toplumsal cinsiyet istatistiklerini kullananlar/üretenler için Ulusal Danışma Komitesi kuruldu.

Hükümet-dışı: Kadın hakları, insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim alanlarında temel olarak kadın söyleminin oluşturulması, kadın haklarının savunulması, kapasite geliştirme, ağ oluşturma ve farkındalık yaratma stratejilerine odaklanılıyor. Bütünleşme aşağıdaki örgütler aracılığıyla sağlanıyor:

- Kadın örgütleri;
- Kadın Araştırma Merkezleri: Feminist söylemi desteklemek ve konuyla ilgili bilgi uçurumunu gidermek için çalışan 4 merkez;
- Toplumsal kalkınma örgütleri: Örneğin, farklı coğrafi bölgelerdeki 'Kadın Kulüpleri' aracılığıyla toplumsal cinsiyetin ana akıma yerleştirmeye katkıda bulunan Filistin Tarımsal Destek Hizmetleri.

II: Niceliksel Düzeyde:

Toplumsal Cinsiyet ve Siyasal Reform:

1996 Seçimleri: Seçmenlerin yüzde 42'sini kadınlar oluşturdu; ancak hükümetteki temsilileri hâlâ sınırlı. Ulusal Yasama Meclisi'ndeki (PLC) 88 koltuğun sadece 5'i kadınlara ait. Filistin Ulusal Yönetimi'nde (PNA) ise yalnızca bir kadın bakan var.

2006 Seçimleri: Ocak'taki seçimlerde PLC'ye 17 kadın seçildi (132 koltukta yüzde 12,9). Kadın seçmenlerin oranı %46 olarak saptandı.

Pozitif ayrımcılık: Yerel meclislerde asgari %20 oranı belirlendi.

Toplumsal Cinsiyet ve Kamuda Karar Alma Mevkileri: Filistin Yönetimi (PA), 2006 yılında 12'inci yılını geride bıraktı. Filistin Yönetimi'nde kadınları ve kadınların gündemini genel gündemle bütünleştirme konusunda genelde olumlu bir eğilim var. Kadın-erkek eşitliği, ilgili kanunlara ve iç hukuka dahil edilmiş durumda. Yine de, uygulamada ve bakanlıklar içindeki etkileşimde, istihdam basamaklarında, temsil ve dağılım konusunda, cinsiyet temelinde farklılıklara yol açan, bir takım uçurumlar ve ayrımcılık sürüyor. İşte bazı göstergeler:

- Kadınların kamu dairelerinde temsil oranı %37;
- Kadınların çoğunluğu orta düzey makamlarda çalışıyor. Bakan vekili makamında hiç kadın yok. 2007'de kurulan Ulusal Birlik Hükümeti'nde sadece iki kadın bakan vardı;
- İstihdam, terfi, teşvik, değerlendirme sisteminin uygulanma biçimi nesnellikten uzak ve bu nedenle kadınlara karşı ayrımcılık uygulanıyor (yukarıdan aşağıya, kişisel bağlantılara dayalı atamalar nedeniyle);
- Başta ülke dışındaki eğitim olanakları olmak üzere kapasite geliştirme olanaklarında kadınlara karşı ayrımcılık uygulanıyor (bunun nedenleri arasında kadınların liderlik konumuna gelemeyecekleri yönündeki geleneksel zihniyetin yanı sıra kadınların anne rolüne ilişkin varsayımlar vb. gösterilebilir);
- Kadınların sektörel dağılımı, daha çok, kadınların annelik ve gelecek nesillerin bakıcıları rolleriyle ilişkili hizmetlerde yoğunlaşıyor. Bu nedenle, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler kadın temsilinin en fazla olduğu sektörler;
- Yüksek kamu mevkilerindeki erkeklerin kamu sektöründeki yüksek mevkilerde kadının statüsünün geliştirilmesine dair önyargıları da karar mekanizmalarında kadınların temsil edilmemesine neden oluyor. Erkeklerin toplumsal cinsiyete bakış açılarına dair istatistikler şöyle:

%27,3'ü destekliyor,

%52,7'si tarafsız,

%20'si karşı.

Toplumsal cinsiyete yönelik yerel girişimler:

Sivil Toplum Düzeyi:

- **Uluslararası Kadın Komisyonu:** 2005'te, kadınların siyasete ve müzakerelere dahil edilmeleleri için çalışan kadın aktivistler ve politikacılar tarafından kurulan bir uluslararası kadın komisyonu. Komisyon çalışmalarını BM'nin 1325 numaralı kararına dayandırıyor;
- **Kadınların Seçimlere Katılımını Desteklemek için Ulusal Komisyon:** Filistinli Kadınlar Genel Birliği şemsiyesi altında, kadın örgütleri ve siyasi partilerdeki kadın komiteleri tarafından

Filistin Seçim Yasası'na pozitif ayrımcılığın eklenmesi amacıyla başlatılan bir destek kampanyası;

- **Ulusal Bütçelere Toplumsal Cinsiyet Boyutunu Eklemek:** Kadınların ve erkeklerin, yaş ve coğrafya vb. ekseninde farklılaşan haklarının, ihtiyaçlarının, sorumluluklarının ve rollerinin karşılanabilmesi gerekiyor. Bu noktada gelir/harcama eksenindeki hükümet politikaları, yoksulluğun giderilmesine ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak için önemli araçlar olarak karşımıza çıkıyor. Filistin toplumunun içerisinde bulunduğu yüksek işsizlik ve yoksulluk oranı, kıt mali kaynaklar ve sosyal kesimler arasındaki ekonomik uçurumla tanımlanan özel durumu nedeniyle bu aracın kalkınmada karşılaşılan sorunların üstesinden gelebilmek için kullanılması büyük önem taşıyor.

Bu sonuca ulaşmak için üç aşamada strateji üretilmesi gerekiyor:

1. İnsanların, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçlarıyla ilgili sektörlere yoğunlaşarak, mali politikalar, bütçeler, yoksulluğun giderilmesi ve kalkınma arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar; kalkınma politikalarının toplumsal cinsiyet ekseninde incelendiği araştırmalar yapılması;
2. İlgili toplumsal cinsiyete duyarlı araçların geliştirilmesi;
3. Farkındalık oluşturan toplantılar düzenlenmesi ve başta Maliye Bakanlığı olmak üzere kilit mevkiilerde bulunan kişilerle ittifaklar kurulması.

- **Filistin Kadın Hakları Beyannamesi⁶:** İlk kez 1993'te, Kudüs'teki Filistinli Kadınlar Genel Birliği tarafından geliştirildi ve eski Devlet Başkanı Yaser Arafat tarafından onaylandı. Beyanname, kadınların siyasi, sosyal, sivil ve ekonomik haklarına ilişkin düşüncelerine dikkat çekti. Ayrıca üreme sağlığı hakkına, şahıs hukukuna ve diğer konulara odaklandı. 2000, 2002 ve 2006 yıllarında, kadın haklarının hukuki temeli ve gerekçesinin vurgulandığı üç yeni versiyonu hazırlandı. Süreç kadın örgütlerinin de katılımıyla gelişti. Bu beyannamenin hazırlanma nedeni, parlamenterlerin Filistin kanunlarını düzenlerken kadın hakları konusunda bir başvuru kaynağına sahip olmalarını sağlamaktır.

Zorluklar ve Kısıtlar:

- Siyasal istikrarsızlık ve politika oluşturucularda toplumsal cinsiyet konusunda siyasi irade eksikliği;
- Siyasal önceliklerle karşılaştırıldığında toplumsal cinsiyet konusunun ulusal öncelikler arasında yer almayışı;
- Toplumsal Cinsiyet Denetleme Sistemi'nin sınırlılığı;
- Konuyla ilgilenen tarafların toplumsal cinsiyet analizinde sınırlı yet(k)iyeye sahip olmaları;
- Erkeklerin hane reisi olarak görülmeleri ve bu şekilde özellikle çalışan olarak daha fazla sosyal hakka sahip kılınmaları (söz gelimi, çocuk yardımı, kredi olanakları).

---

6 MOWA (2006): Palestinian Women Bill of Rights (Filistin Kadın Hakları Beyannamesi).

BÖLÜM II

TÜRKİYE'DE

TOPLUMSAL CİNSİYET

TARTIŞMALARI

TOPLUMSAL CİNSİYET VE ÇALIŞMA HAYATI

Aysun SAYIN

Çalışma Yaşamında Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi Stratejisi (Gender Mainstreaming): Çalışma yaşamında kadın, erkek ve dezavantajlı gruplar arasındaki farklılıkların, koşulları, konumları, gereksinimleri açısından değerlendirilmesi, eşitliğe yönelik olarak bu değerlendirmelerin tüm plan, politika ve eylemlere yerleştirilmesi.

TÜRKİYE'DE ÇALIŞMA YAŞAMINDA MEVCUT DURUM

Türkiye'de, istihdam piyasasında cinsiyet temelli ayrışmayı önlemek üzere kapsamlı ve sürekli bir çalışma yapıldığını ve bu doğrultuda gerekli önlemlerin alındığını söylemek zordur. Genel olarak işsizlik oranının yüksek oluşu ve işgücüne katılım oranının düşüklüğü, işgücü piyasası açısından önemli sorunlar oluşturmaktadır. Öte yandan kadın istihdamındaki düşüş ülke genelindeki işgücüne katılım oranlarını düşüren unsurlar arasında yer almaktadır. Resmi istatistikler, kadınların işgücüne katılma oranlarının (İK0) 1950'lerden bu yana azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. 1955 yılında toplam kadın istihdamının %72 olmasına karşın, 1985 yılında bu oran %43'e, 1990 yılında %34'e, 2004'te %25,4'e ve 2005'te ise %24,8'e kadar düşmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 27.05.2006 tarihinde yayınladığı 2005 yılı istihdam ve işgücü istatistiklerine göre 15 ve üstü yaş grubunda 50.826 milyon kişi bulunmaktadır. Rapor da işgücüne katılma oranının %48,3, işsizlik oranının ise %10,3 olarak tespit edildiği ifade edilmiştir. Rapor a göre genç nüfustaki işsizlik oranı ise %19,3'tür. Bu rakam, genç nüfustaki işsizlik oranının nüfusun genelinden bir hayli fazla olduğunu göstermektedir. Kadın-erkek karşılaştırması ise rapora şu şekilde yansımaktadır: 25.617.000 kişiye tekabül eden 15 yaş ve üstü kadın nüfusunun yalnızca %24,8'i işgücüne katılmaktadır. Aynı yaş grubundaki erkek nüfusun sayısı 25.209.000 olarak tespit edilmiş, işgücüne katılma oranının ise %72,2 olduğu belirtilmiştir¹. İstatistikler, işgücüne katılma oranları açısından erkeklerle kadınlar arasında büyük farklar olduğunu göstermektedir. Öte yandan işgücüne katılma oranları açısından eğitim düzeylerine bakıldığında da eğitim aldıkça işgücüne katılma oranının arttığı gözlemlenmektedir. Erkeklerde okur-yazar olmayan nüfusun işgücüne katılma oranı %43,5 iken, lise ve altı eğitim alanlarda bu oran %71,8'e, lise ve dengi meslek okullarında %73,8'e ve yüksekokul ve fakülte mezunlarında ise %84,7'ye yükselmektedir. Kadınlar için de benzer bir eğilim söz konusudur. Eğitim düzeylerine göre işgücüne katılma oranlarına bakıldığında iş gücüne katılma oranı okur-yazar olmayan nüfusta %17,5, lise altı eğitimlilerde %21,8, lise ve dengi meslek okulu mezunlarında %30,9 ve yüksekokul mezunlarında da %70'tir. Eğitim, işgücünün üretkenliğini artırarak ücret düzeylerinin yükselmesine imkân tanımakla birlikte, ataerkil zihniyet yapıları karşısında kadınların işgücüne katılmasına toplum gözünde meşruiyet de sağlamaktadır².

1 <http://die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/ISGUCU.html>, 30-07-06, saat: 01:00.

2 Toksöz, G. (2006): Uluslararası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s: 203.

İşgücünün ekonomik faaliyetlere göre dağılımına baktığımızda ise ilk göze çarpan değişiklik, 1980-2000 döneminde tarım sektöründe istihdam edilenlerin payının sürekli bir azalma eğiliminde olduğudur. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı 1980’de %60 düzeyinde iken, 2000’de %48,42’ye gerilemiştir. Aynı dönemde hizmet sektörünün istihdamdaki payı artış göstererek %23,4’ten %33,5’e yükselmiştir. Sanayi ve inşaat sektörünün istihdamdaki payı ise sınırlı düzeyde artış göstermiştir. Sanayide istihdam edilenlerin oranı 1980’de %11,6 iken 2000’de %13,3’e, inşaat sektöründe çalışanların oranı ise %4,1’den %4,6’ya yükselmiştir³. 2005 rakamları bu eğilimin devam ettiğini göstermektedir. 2005 yılında tarımın tüm istihdam içindeki payı %29,5, hizmetler sektörünün %45,8, sanayinin %19,4 ve inşaat sektörünün payı da %5,3 olarak tespit edilmiştir.

Cinsiyetlere göre dağılıma bakıldığında ise, çalışma yaşamında yer alan kadınların %51,6’sı tarımda, %14,6’sı sanayide, %0,5’i inşaat sektöründe ve %33,3’ü de hizmetler sektöründe çalışmaktadırlar. Erkekler söz konusu olduğunda ise çalışanların %21,7’si tarım, %21,1’i sanayi, %7’si inşaat ve %50,2’si de hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Bu veriler, kadın istihdamı açısından tarım sektörünün, erkek istihdamı açısından ise hizmet sektörünün işgücüne katılma oranları açısından önde olduğunu göstermektedir. Tarımda kadınların ağırlıklı olarak “ücretsiz aile işçisi”, erkeklerin ise “kendi hesabına çalışan” kişiler olarak tanımlandıkları görülmektedir. Bu açıdan istihdam verilerine baktığımızda, Türkiye’de ücretli konumunda çalışanların oranının yıllar itibarıyla yükselme eğiliminde olmakla birlikte hâlâ çok düşük olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşılık ücretsiz aile işçisi olanların oranı azalmakla birlikte hayli yüksek bir düzeyde seyretmektedir⁴. 2005 yılı TÜİK verilerine çalışanların işteki konumları açısından bakıldığında ise çalışanların %47’sinin ücretli, %7,2’sinin yevmiyeli, %5,1’inin işveren, %24,7’sinin kendi hesabına ve %16’sının da ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı görülmektedir.

Yukarıdaki veriler cinsiyetlere göre ayrıştırıldığında ise kadınlarda ücretli çalışanların oranının %38,3, yevmiyeli çalışanların %5,6, işveren olarak çalışanların %0,9, kendi hesabına çalışanların %13,6 ve ücretsiz aile işçisi olanlarının oranları da %41,7 olarak tespit edilmiştir. Erkeklerde ise bu oranlar sırasıyla %50, %7,8, %6,6, %28,5 ve %7’dir. Bu tablo, kadın işgücünün ağırlıklı olarak ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığını ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki rakamlar Türkiye’de işgücü piyasasının karşı karşıya olduğu iki büyük sorunun varlığına işaret etmektedir: Bu sorunlardan ilki yüksek işsizlik oranı, ikincisi ise kadın işgücünün istihdamdaki payının son derece düşük olmasıdır. Bu iki sorun birbiriyle yakından ilgilidir ve işsizlik sorununu çözmeye yönelik politikalar, kadın istihdamı sorununu da eş zamanlı olarak ele almak durumundadır. Bir başka deyişle kadın istihdamı sorununu ele almayan bir işsizlik politikası başarısız olmaya mahkûmdur. Türkiye’de sürdürülen makro-ekonomik politikaların düzenli ve güvenceli istihdam yaratma kapasitesinin yetersizliği ve bir toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun oluşu, kadınların hem çalışma yaşamına katılma sürecinde engeller yaratırken, istihdam edilmiş kadınların yaşadıkları sorunları da derinleştirmektedir. Dolay-

3 a.g.e., s: 206.

4 a.g.e., s: 209.

sıyla bir yandan işsizlik oranları her yıl daha da yükselirken, diğer yandan da kadınların işsizliği erkeklere oranla çok daha yüksek düzeylerde seyretmektedir.

Türkiye’de bugün için dikkate değer bir aktif istihdam politikası olduğunu söylemek zordur. Çok sınırlı bir kesim için hayata geçirilen işsizlik sigortası nedeniyle, geniş kapsamlı bir pasif istihdam politikasından da söz edilemez. Dolayısıyla işsizlik, Türkiye’de bireysel bir sorun olarak geniş bir toplumsal kesimi etkilese de, toplumsal bir sorun olarak önemli bir politika konusu haline getirilememiştir⁵.

Aralık 2005 Hane Halkı İşgücü Anketleri sonucuna göre Türkiye’deki işsizlik oranı %11,2’dir. Anket, kentlerde bu oranın %13,2, kırsal alanda ise %8,2 olduğunu göstermektedir. Tarım dışı faaliyetlerde toplam işsizlik oranının %14,3 olduğu tespit edilirken, bu oranın kentlerde %13,6, kırsal alanda %16,5’e çıktığı ifade edilmiştir. Aynı ankete göre toplam işsizlik oranı erkeklerde %11,2 iken, bu oran kentlerde %12,2, kırsal alanda ise %9,5’tir. Erkeklerde tarım dışı faaliyetlerde işsizlik oranının %13,2 olduğu, bu oranın kentlerde %12,4, kırsal alanda ise %15,7’ye çıktığı tespit edilmiştir. Kadınlarda ise toplam işsizlik oranı %11,4 olarak tespit edilmiş, bu oranın kentlerde %17,1’e yükseldiği, kırsalda ise %5,1’e düştüğü gözlemlenmiştir. Kadınlarda tarım dışı faaliyetlerde toplam işsizlik oranı ise %18,8 iken, bu oran kentlerde %18,2, kırsal alanda ise %21,5 düzeyindedir⁶.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere tarım dışı işsizlik kronikleşen yapısal bir işsizliğe dönüşmüş durumdadır. İlaveeten, iş gücüne dahil olmayan 19.264.000 kadından 13.025.000’i kendisini “ev kadını” olarak tanımlamaktadır⁷. Bu kadınların çok büyük bir bölümü kalkınma süreci içerisinde “ev kadınlığı” sorumluluklarından/konumlarından kurtuldukları anda işgücüne katılmaya hazır hale gelebilecek niteliklere sahiptir. Dolayısıyla Türkiye’de ciddi boyutlarda gizli bir kadın işsizliği vardır. Öte yandan bu kadınların çalışmaya hazır olarak işgücü piyasasına girmeleri, zaten tehlikeli boyutlara ulaşmış olan işsizlik sorununun daha da artmasına neden olacaktır. Bu nedenle işsizlik sorununu çözmeye yönelik aktif istihdam politikaları hazırlanmalıdır. Hazırlanan bu politikalara kadın istihdam politikası ayrı bir başlık olarak dahil edilmelidir.

Yukarıda anlatılanlara ek olarak, çalışan kadınların kazançları ve işteki konumlarına dair tespitler de kadınların emek piyasasında dezavantajlı konumda olduklarını göstermektedir. UNDP, 2005 İnsani Kalkınma Raporu’na göre, kadınlarla erkekler arasındaki ücretler kadınlar aleyhine %46 oranında farklılık göstermektedir. Yine aynı raporda idari ve yönetim kademelerinde bulunan kadınların oranının %6⁸, profesyonel ve teknik alanlarda çalışan kadınların oranının ise %30 olduğu kaydedilmiştir.

Kadınların işgücü piyasasında giderek daha az yer almalarının temel sebeplerinden biri tarımda istihdamın hızla azalmasıdır. Kadın istihdamının hâlâ en yüksek olduğu tarımda, istihdam

5 Koray, Meryem (2005): Sosyal Politika, İmge Kitabevi, Ankara, s: 378.

6 Hane Halkı İşgücü Anketleri Aralık 2005 Sonuçları (27 Mart 2006): sayı:53.

7 Türkiye İstatistik Kurumu, 2005.

8 Bu oran bir önceki yıl için aynı kaynakta %7 olarak verilmiştir.

edilen nüfus 2000 yılından itibaren mutlak bir azalma göstermiştir⁹. Kadınların tarım dışı alanlarda iş bulamamalarının pek çok nedeni olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenlerin başında ise kamu hizmetlerinin yetersizliği ve kadın işgücüne olan talebin azlığı gelmektedir. Türkiye’de yeterli istihdam olanaklarının yaratılmaması, istihdam yaratmayan ekonomik büyüme de kırsaldan kente göçle birlikte kadınların işsiz kalmalarına neden olmaktadır. Kadın istihdamının önündeki diğer engeller ise; cinsiyete dayalı iş bölümü ve bu işbölümünü yeniden üreten tercihler ve yasal düzenlemelerdir. Çalışma yaşamını düzenleyen yasalarda çocuk bakımı kadının sorumluluğunda görülmekte, çalışma yaşamı ve aile yaşamını uyumlaştıracak düzenlemeler bulunmamaktadır. Çocuk bakımı nedeniyle iş piyasasından ayrılan kadınların çalışma hayatına geri dönüşünü sağlama noktasında bir politika olduğunu söylemek de mümkün değildir. Doğum ve analık izninden dönen kadınların aynı veya eşdeğer pozisyonlara dönmesini garanti altına alacak, iş piyasasına döndüklerinde mesleki eğitim almalarını sağlayacak herhangi bir düzenleme de yoktur¹⁰. İlaveten, cinsiyete göre ev içi yeniden üretim faaliyetlerine ayrılan zamana ilişkin veriler, çalışan kadınların bu faaliyetlere günde ortalama 2 saat 43 dakika, buna karşılık erkeklerin yalnızca 45 dakika ayırdıklarını ortaya koymaktadır¹¹.

Göz önünde bulundurulması gereken bir başka nokta ise Türkiye’de Şubat 2001’de yaşanan ekonomik kriz sonrasında formal sektörün iyice daraldığı, enformel sektörün ise genişlediğidir. İstihdam edilenlerin sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılık durumuna bakıldığında, toplam istihdamın %50,1’inin kayıtdışı olduğu tespit edilmiştir. Bu oran tarımda %88,2 iken, tarım dışı alanlarda %34,2’dir. Kadınlarda neredeyse erkeklerin iki katı olan işsizlik oranı, kriz sonrasında kadınların formal piyasada iş bulma olasılıklarını iyiden iyiye azaltmıştır. Ücretli olarak çalışan kadınlar, erkeklere oranla daha düşük ücretlerde ve enformel sektörde ev eksenli işlerde çalışmaya başlamışlardır. Gelişmekte olan ülkeler küresel bir ekonomide var olabilmek için iş piyasalarında daha ağır çalışma koşullarına karşılık ücret maliyetlerini düşük tutma eğilimindedirler. Bu türden bir rekabet anlayışı ise beraberinde çocuk ve kadın emeğinin istismarını getirmektedir¹². Türkiye’de enformel sektörün bu denli yaygın oluşunun yarattığı en önemli sorun, bu sektörün geçici bir istihdam alanı olma niteliğini aşırıp, işgücü piyasasının yapısını belirleyebilecek kadar genişlemiş olmasıdır. Kayıtdışı istihdamda ek olarak esnek çalışma biçimleri de Türkiye’de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Çalışanların hiçbir yasal haklarından yararlanamadıkları kayıtdışı istihdamda cinsiyet ayrımcılığı da belirgin bir biçimde yaşanmaktadır.

ÖNERİLER:

Türkiye’nin Avrupa İstihdam Stratejisi’ne¹³ dahil olabilmesi için dikkate alınması gereken önemli iki nokta nüfusun istihdam edilebilirliğinin ve kadınlarla erkekler arasında fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla Türkiye örneğinde öncelikli olarak istihdam yapısı, ekonomik

9 Toksöz, G. (2006): Uluslararası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s: 207.

10 İsat, C., Sayın, A., Şenol, N. (2004): Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı Kadınlar ve Erkekler İçin Eşit Fırsatlar: Türkiye, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, Açık Toplum Enstitüsü, İstanbul.

11 Kasnakoğlu, M., Dayıoğlu, E. (1997): Türkiye’de Ev İçi Üretim Değeri, Türk-İş Yıllığı içinde, Cilt 2, Ankara.

12 Kapız, Serap (2000): “Günümüz Rekabet Koşulları Çerçevesinde Kadın ve Çocukların Korunması Hakkı” Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Editör: Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, Bursa, s:344.

13 1998 Lüksemburg Zirvesi ile Yeni İstihdam Stratejisi belirlenmiştir. Buna göre istihdam politikalarının temel unsurları: istihdam edilebilirlik, uyum gücü, girişimcilik ve kadın ve erkekler için eşit fırsatların sağlanmasıdır.

ve demografik yapılardaki değişmeler, kırsal alandan kente göç dolayısıyla işgücündeki yer değiştirme eğilimleri, kentlerdeki sanayi yapısının kaydedilen ekonomik büyümeye rağmen istihdam yaratma özelliği taşımayışı, küreselleşmenin emek-yoğun sektörlere yaptığı baskı, yasal düzenlemelerin kadın istihdamına etkisi, meslek içi eğitimler ve yeniden eğitim süreçlerinin sorgulanması gereklidir. Bu bağlamda kadın istihdamı ayrı bir politika alanı olarak istihdam politikalarına eklenmeli ve istihdam politikaları kadınların yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadeleleri açısından da ele alınmalıdır.

Kadınlarla erkekler arasında cinsiyet eşitliğinin sağlanması için öncelikle kapsamlı bir kadın politikasının Ulusal İstihdam Stratejisi'ne dahil edilmesi gerekmektedir. Bunun içinde somut ve zaman sınırlı hedeflerden oluşan bir planlama yapılmalı; belirlenecek fırsat eşitliği politikalarının hayata geçirilmesi için bu konu ile ilgili mekanizmaların finans ve insan kaynağı açısından yeterli hale getirilmesi sağlanmalı ve bunun için de bütçeden ayrı bir kaynak ayrılmalıdır.

Bu bağlamda kadın hareketi öncelikle kadınların iş hayatına başlama sürecinde önlerine çıkartılan engellerin kaldırılmasını ve uygulanabilir bir fırsat eşitliği politikası ile kadının çalışma yaşamındaki konumunun güçlendirilmesini talep etmektedir. Kadınların çalışma yaşamındaki konumlarının güçlendirilmesi için eğitimden, toplumsal cinsiyet rollerine ve çalışma yaşamındaki yatay ve dikey ayrımcılıktan meslek yönlendirmelerine ve seçimine kadar pek çok alanda ayrımcılık yapmama ilkesi çerçevesinde kadınların ve erkeklerin sorumluluklarının ve becerilerinin cinsiyet eşitliği perspektifinde yeniden ele alınması gerekmektedir. Bunun için de yasaların aile yaşamıyla iş yaşamının uyumlulaştırılması ve bu alanlardaki görev dağılımının düzenlenmesinde kadınları güçlendirici bir rol üstlenmesi sağlanmalıdır. Örneğin ebeveyn izni düzenlemesi ile çocuk bakımına dair bütün sorumlulukların ebeveynler arasında eşit paylaşılması sağlanmalı, kadınlara yüklenen çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi sorumluluklar "bakım hizmetleri" çerçevesinde ele alınmalı ve bu bakım hizmetleri devlet politikası olarak düzenlenmelidir. Yine kadınların toplumsal cinsiyet önyargıları nedeniyle yaşadıkları, çoğu zaman dolaylı ayrımcılık olarak karşımıza çıkan hemen her türlü ayrımcılık biçimlerinin tanımlanarak yasaklanması da elzemdir.

Kısaca tekrar etmek gerekirse, kadınlar için eğitimden çalışma yaşamına ve siyasette temsiliyete kadar hayatın her alanında fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Söz konusu politikaların eşitliği sağlayıcı bir işlev görebilmeleri için, kadınlar toplumsal yaşamda eşit varoluş koşullarına sahip olana değin geçici özel önlem politikaları uygulanmalıdır. Ayrıca doğurganlığın, kadınların çalışma yaşamında bir dezavantaja dönüşmesine neden olan tüm yasal düzenlemelerin de ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda kadınlar için yalnızca bir doğum izni düzenlemesi yapmanın ötesine geçerek, işverenin kadınların doğum izninden döndükten sonra değişen iş koşullarına yeniden uyum sağlamalarına destek olacak hizmet içi eğitimleri düzenlemesini sağlamak ve doğum izninden dönen kadının doğum öncesiyle aynı veya eşdeğer pozisyonda çalışmasını garantiyecek düzenlemeleri hayata geçirmek gerekmektedir. Eşit ücretten eşit muameleye kadar, cinsiyet temelli her türlü ayrımcılığı önleyecek yasal düzenlemeler ve yaptırımlar uygulamaya konulmalıdır. Kadın hareketinin en önemli taleplerinden biri de parlamentoda kadın-erkek eşitliği daimi komisyonunun kurulmasıdır. Böylesi bir komisyon, parlamentoya intikal eden bütün yasaların cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirilmesi ve istihdamda cinsiyet açığının kapatılması için şarttır. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi başlıkları altında yapılması gerekenler aşığıdaki tablodaki başlıklar altında özetlenebilir:

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/ KURULUŞ
YASAL REFORMLAR		
<p>Yasalarda cinsiyet eşitsizliğine neden olan maddelerin kaldırılması;</p> <p>İş Kanunu'nun kapsamının genişletilmesi;</p> <p>İş Kanunu'nun işe alma sürecini kapsaması;</p> <p>İş güvencesinin sağlanması;</p> <p>Ebeveyn izni düzenlemesinin yapılması;</p> <p>Doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın tanımlanması;</p> <p>Kreş ve oda açma yükümlülüğünün toplam işçi üzerinden tanımlanması ve bu konuda işveren, devlet ve yerel yönetimlere sorumluluk verilmesi;</p> <p>İş yerinde cinsel tacizin tanımlanması;</p> <p>İş sürelerinin haftalık 35 saat olacak şekilde düzenlenmesi;</p> <p>Esnek çalışma biçimlerinde insan onuruna yakışan iş ve ücret tanımlarının yapılması, sosyal güvenlik ve sosyal hakların tanımlanması, kanunda kısmi zamanlı çalışan işçi tanımlamasının yapılması sağlanmalıdır.</p>	<p>Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), işveren yerel yönetimler.</p>	<p>Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, üniversiteler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları (STK).</p>
ÖZEL ÖNLEM POLİTİKALARI		
<p>İşe almada, terfide, meslek içi eğitimlerde ve yeniden eğitimlerde kadınlar için pozitif ayrımcılık uygulanmalı.</p>	<p>Parlamento, ÇSGB, işveren ve işçi temsilcileri.</p>	<p>STK, KSGM.</p>
<p>Kadın erkek eşitliğine aykırı politikalar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar kaldırılmalı, toplumda kadın ve erkek eşitliği sağlanıncaya kadar, kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması bir devlet politikası olarak kabul edilmelidir.</p>	<p>Başbakanlık ve diğer ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları.</p>	<p>Üniversiteler, STK.</p>
<p>Erkek mesleği olarak görülen alanlarda eğitimden başlayarak kadınlar için kota uygulaması getirilmeli.</p>	<p>Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), YÖK, ÇSGB.</p>	<p>KSGM, üniversiteler, STK.</p>

KURUMSAL HİZMETLER		
Cinsiyet eşitliği eğitimi temel eğitimden başlayarak eğitim ve öğretimin her kademesinde, meslek içi eğitimlerde verilmeli.	MEB, İçişleri Bakanlığı, ÇSGB, ilgili tüm bakanlıklar.	Üniversitelerin Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezleri, STK.
Bakım hizmetleri devletin sorumluluğunda hayata geçirilmeli ve yaygınlaştırılmalı.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü.	MEB, yerel yönetimler, STK, özel sektör.
Toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar devletin bütün ana plan ve programlarının içine entegre edilmeli, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlanmalı, programların ve sonuçların izleme ve değerlendirilmesi için gerekli mekanizmalar oluşturulmalı ve var olan mekanizmalar işler hale getirilmelidir.	KSGM.	
Kadınların istihdam olanakları ve iş kurmak için gereksinim duydukları kredileri almalarını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmalıdır.	ÇSGB, kamu ve özel sektör bankaları.	KSGM, STK.
Aile ve iş yaşamını uyumluştıran politikalar hayata geçirilmelidir.	ÇSGB, KSGM.	STK, üniversiteler.
Kadın Girişimci oranının artırılması için kadınların krediye erişiminde kolaylık sağlanmalı ve danışmanlık verilmelidir.	Özel sektör, bankalar.	KSGM, STK.
Kayıt Dışı Sektörle mücadele edilmelidir.	ÇSGB.	Sendikalar, özel sektör.
Kadın-erkek eşitliğine aykırı durumlarda müracaat edilebilecek "Ombud sistemi" kurulmalıdır.	TBMM.	KSGM, STK.
Cinsiyet eşitliğinin ana politikalara yerleştirilmesi stratejisi için cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikî bilgilere ihtiyaç vardır. Bu nedenle bu konularla ilgili bakanlıkların veri toplaması ve toplumun kullanımına açık veri tabanları oluşturması sağlanmalıdır. Tarama sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için, toplanmak istenen istatistiğe yönelik soru setleri hazırlanmalı ve sonuçların tek elden (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır.	Türkiye İstatistik Kurumu (TİK).	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları (İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, MEB, Devlet Planlama Teşkilatı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, üniversiteler, STK v.b...)

Parlamentoda Kadın Erkek Eşitliği Daimi Komisyonu'nun kurulması ve Eşitlik Çerçeve Yasası'nın çıkarılması şarttır.	TBMM, Adalet Bakanlığı.	Üniversiteler, STK, KSGM.
BÜTÇE		
Bütçe Görüşmelerinde merkezi ve yerel düzeyde ve bakanlıklar ve genel müdürlükler düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bütçe ayrılmalıdır.	Parlamento, yerel yönetimler, bakanlıklar.	Üniversiteler, STK, KSGM.
MEDYA		
Medyanın kadın-erkek eşitliğine duyarlı programlar üretmesi sağlanmalı ve RTÜK tarafından bu perspektifle tarama yapılmalıdır.	Medya, Radyo Televizyon Üst Kurulu.	STK.
Medya İzleme Grubu kurulmalı.	STK, KSGM.	

Atölye Katılımcıları:

İpek İlkaracan, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler
Nacide Berber, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Gülnur Günay, Bireysel
Gül Erdost, Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı
Beyhan Tayat, Kadın Mühendisler, Mimarlar, Şehir Plancılar ve Fen Bilimciler
Özdeş Bodur, Kadın Mühendisler, Mimarlar, Şehir Plancılar ve Fen Bilimciler
Aysun Sayın, Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (Kagider)
Saniye Denli, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)
Nilgün Eroğlu, Eğitim-Sen
Yıldız Temürtürkan, Dünya Kadın Yürüyüşü
Nurcan Baysal, GAP Gidem
Serap Güre, Kadın Emeği ve İstihdam Girişimi (KEİG)
Aylin Örneç, Heinrich Böll Stiftung Derneği

TOPLUMSAL CİNSİYET VE EĞİTİM

Mine GÖĞÜŞ TAN

Atölyelerin içeriği ve yanıt bulmaya çalışacağımız sorular konusundaki çerçeve metne¹ uygun olarak gerçekleştirilmeye çalışılan tartışmalarda aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

• Türkiye'de/Türkiye için cinsiyetlerarası demokrasi ne demektir?

Dil: Grubumuzda çerçeve metnin diline dair kimi tereddütler belirdiğinden; tartışmalara geçmeden önce, bu dile eleştirel yaklaşarak seçenekler üretmeye karar verdik. Bu konudaki bir açıklığa kavuşturmanın, tartışmalarımızı doğru eksende yürütmemize yardım sağlayacağı görüşünü paylaştık.

Mainstreaming yerine anaakımlaştırma: Gender mainstreaming'i "cinsiyetlerarası demokrasi" yerine daha iyi bir karşılık bulununcaya kadar "toplumsal cinsiyet bakış açısının anaakımlaştırılması" olarak çevirmeyi uygun bulduk.

Gender mainstreaming kavramının Türkiye'de/Türkiye için özel olarak tanımlanamayacağını - bir tür oryantalizm içermesi nedeniyle - aksine evrensel bir tanım olması gerektiğini konuştuk. "Türkiye'de/Türkiye için ne demektir?" yerine "Türkiye'deki yansımaları nelerdir?" ifadesini kullanmayı benimsedik.

• Katılımcıların kendi cinsiyetlerarası demokrasi tanımları

BM tanımı: Bu konuda öncelikle Birleşmiş Milletler tanımının ne olduğunu incelemek gereğini duyduk ve BM tanımında iki temel sorun konusunda tercihlerimizi belirledik.

"Kadın-erkek" ifadesi yerine "dışlanmış ya da dışlanma riski taşıyan her türlü toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim" ifadesini tercih ettik. Ayrıca tanımı stratejidir diye noktalamak yerine süreçtir diye bitirmeyi ve aşağıdaki seçenek tanımı öteki grupların da katılımlarıyla tartışmaya açabileceğimizi düşündük:

Seçenek tanımı: Toplumsal cinsiyet bakış açısının ana akımlaştırılması, yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsar. Planlanan herhangi bir hareketin dışlanmış ya da dışlanma riski altındaki her türlü toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Bu süreç, belirtilen grupların sorunlarının, deneyimlerinin ve görüşlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlarda, politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesinin bütüncül bir boyutu haline getirilmesini; böylece bu grupların eşit fayda sağlamasını; eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını ve bahsedilen grupların, sürece fiili katılımının sağlanmasını amaçlar.

• Türkiye'de cinsiyetlerarası demokrasi konusunda neredeyiz?

Eğitim üst başlığının tanımlanması: Bu atölye bağlamında zaman ve konu sınırları bizi, eğitimi aile, kitle iletişimi, siyaset vb. kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilen genel bir toplumsallaşma

¹ Çerçeve metin atölye çalışmaları için katılımcılara gönderilen davetیه metnidir.

anlamından daha çok, bu işlevi görmek üzere tasarlanmış özel kuruluşlar ve uzmanlar aracılığıyla yürütülen bir öğrenme ve öğretim süreci olarak tanımlamaya yöneltti. Ancak, eğitimi bu anlamda ve okullar üzerinden konuşurken öteki bağlantılarını da gözönünde bulunduracağız.

Kategorilere ayırma: Eğitimin çok genel ve heterojen bir olgu olduğunu düşünerek tanıma bir sınırlama getirmenin ve kimi alt başlıklar belirlemenin tartışmalarımızın dağılmaması ve düzenli ilerlemesi açısından gerekli olduğuna karar verdik. Kategorilere ayırmayı, eğitim sorunlarının farklı yönlerinin, taraflarının ve araçlarının belli olması açısından da uygun bulduk.

Örgün ve Yaygın Eğitim kategorileri altında belirlediğimiz alt başlıkları kurumlar, katılımcılar ve araçlar olmak üzere üç arka plan bağlamında ele almaya çalıştık.

Kurumlar: Bu bağlamda en önemli kurumlar arasında öncelikle siyasal otoritenin, merkez ve yerel yönetimlerin, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve bu şemsiye altındaki Talim ve Terbiye Kurulu ve benzeri bürokratik kuruluşlarla, YÖK, üniversiteler, vakıflar, STK'lar ve kadın kuruluşlarının bulunduğunu düşündük.

Katılımcılar/Aktörler: Veliler, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, uzmanlar, kadın hareketi, sendikalar, meslek örgütleri ve yasa koyucuyla birlikte bu sürecin/stratejinin katılımcıları/aktörleri olduğunu gözlemledik.

• Cinsiyetlerarası demokrasiyi geliştirmek için olası araçlar nelerdir?

Eğitim ve öğretim için kullanılan tüm program, yöntem, teknik, ders kitabı, görsel, işitsel ve elektronik malzeme vb.nin bu kapsama girdiğini kabul ettik. Daha sonra *örgün ve yaygın eğitim* bağlamındaki sorunlarla bu sorunların çözümlenmesinde kullanılabilecek araçları/yolları tartıştık.

ÖRGÜN EĞİTİMİN DÖRT BAŞLIĞI KONUSUNDAKİ GENEL BELİRLEMELERİMİZ:

- Eğitimde toplumsal cinsiyet bakış açısının gerçekleştirilmesi konusunda sürecin yukarıda belirtilen aktörleri arasında ciddi bir mutabakatın bulunmadığı, ilkelerde ve stratejilerde bütüncül bir yaklaşımın sağlanamadığı genel bir saptamadır. Bu konuda bir görüş birliğinin sağlanması sürecin ön koşullarındandır;
- Eğitimin maliyetinin ve niteliğinin kız çocukları erkeklerden daha olumsuz olarak etkilediği bilinmektedir. Herkese eşit, parasız, nitelikli eğitimin sağlanması kamusal politikaların öncelikleri arasında olmalıdır;
- Toplumsal cinsiyet bakış açısını barındıran bir eğitim sürecinin hem geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılmak hem de istihdamın gelişmesi açısından çok değerli olduğu bilindiğine göre nitelikli okullaşma artırılmalıdır;
- Eğitimin, dünyanın başka birçok ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de yapısı, aktörleri, süreçleri ve gündelik okul yaşamı ile cinsiyetçiliğin yeniden üretimine katkısı kabul edilerek toplumsal cinsiyet bakış açısının tüm bu boyutlarda bütüncül ve kapsamlı olarak gerçekleştirilmesi hedeflenmelidir;
- Eğitimin tüm karar, yetki ve denetim süreçlerinde geçici özel önlemlerle kadın bakış açısına sahip kadınların/aktörlerin yer alması sağlanmalıdır.

Bu bağlamda kimi önerilerimiz:

- Toplumsal cinsiyet bakış açısının eğitimin her aşamasında özümsemesinde eğitimcilerin eğitimi dirimsel (hayati) önem taşıyor. Bu bağlamda, üniversitelerin tüm bölümlerinde ve öncelikle eğitim fakültelerinde "Toplumsal Cinsiyet" konulu derslerin programlara girmesi sağlanmalı, bu dersi alamamış olan eğitimciler için meslek içi eğitim kapsamında toplumsal cinsiyet eğitimi verilmeli;
- Eğitim kurumlarında, araçlarında ve süreçlerinde cinsiyetçilik üzerine araştırmalar desteklenmeli;
- Yüksek öğretim dahil tüm eğitim programları ve materyalleri (ders kitapları, yazılı-görsel malzemeler vb.) toplumsal cinsiyet bakış açısını özümsemeli, üniversite kitapları da dahil olmak üzere, bu materyalde kadınların (bilim insanlarının, eğitimcilerin vb.) sivil yaşama ve bilime katkıları görünürleşmeli;
- Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda toplumsal cinsiyet bakış açısının anaakımlaştırılmasını izlemek ve değerlendirmek üzere, bir "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu" kurulmalı;
- Eğitimde yetki ve karar odaklarında erkeklerin ezici çoğunlukta olmaları öğretmenlerin cinsiyetçi tutumlarının ve dillerinin pekiştirilmesini sağlayan öğelerden biri. Dolayısıyla, okul yönetimlerinde, Yüksek Öğretim Kurumu'nda, eğitimle ilgili olan tüm karar ve denetim organlarında kadınların gerekirse kotalar aracılığıyla yer alması sağlanmalı;
- Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için, Türkiye'nin çok dilli ve çok kültürlü yapısı ve toplumsal ekonomik farklılıkları gözetilerek kız-erkek tüm çocukların nitelikli bir temel eğitim almaları önündeki engeller kaldırılmalı, bu bağlamda Türkiye dillerinde eğitim ve öğretim fırsatı geliştirilmeli;
- Sendikaların eğitim iş kolundaki yönetim mekanizmalarında kadınların yer alması önündeki engeller kaldırılmalı ve bunun için sendikalar kendi içlerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığını ve temsilini sağlamalı;
- Öğretmen adaylarının belirlenmesinde sınav dışındaki ölçütlere (mülakat vb.) de başvurulması gerektiği konuşuldu. Ancak bunun hem iktidarlara kadrolaşma olanağı yaratabileceği hem de aday sayılarının çokluğu nedeniyle sakıncalar doğurabileceği dile getirildi.

Erken Çocukluk Eğitimi (EÇE):

- Türkiye'de erken çocukluk eğitiminden çok dar bir kesimin yararlandığı, bu çocukların genelde büyük şehirlerde çalışan annelerin çocukları olduğu bilinmektedir. Bunun hem gelecekteki cinsiyet rollerini pekiştirdiği hem de bir bölge ve sınıf sorunu oluşturduğu gözönüne alınarak EÇE'nin yaygınlaştırılması girişimleri desteklenmeli;
- 25522 sayılı "gebe ve emziren kadınların çalıştırılma şartlarıyla emzirme odaları ve çocuk bakma yuvalarına dair yönetmelik" ile ilgili olarak, kreş açma sorumluluğunun sadece kadın üzerinden tanımlanması cinsiyetçi bir bakışın ürünüdür. Bu madde, "belirli sayıda çalışan bulandıran her kurumda kreş bulandırılması" nı sağlayacak biçimde değiştirilmeli;

- Toplumsal cinsiyet bakış açısının bu düzeydeki etkinliklere ve materyallere (kitaplar, yazılı-görsel malzemeler, ninniler, şarkılar, oyunlar vb.) yansıtılması konusunda, STK'ların bu yöndeki çalışmaları ve iyi örnekler paylaşılmalı;
- Bu düzeyde erkek öğretmen sayısının çok az olması, olanların ise yöneticiliğe kayma eğilimi nedeniyle bir yandan okul öncesi öğretmenliği gibi alanların "kadın işi" olarak algılanmasının değiştirilmesi gerektiği konuşulurken, öte yandan bunun kadın istihdamının azalmasına yol açacağı çekinceleri dile getirildi. Kadınların da "erkek işi" olarak değerlendirilen alanlarda istihdam edilmelerinin (kadın kotasıyla olabilir) bu riski karşılayabileceği tartışıldı.

İlk ve Orta öğretim:

- Tüm cinsiyetçi uygulamalara karşın kız çocuklarının erkeklere kıyasla okulu daha çok sevdikleri, okula devam etmeyi daha çok istedikleri ve çok kez daha başarılı oldukları görülmektedir. Okul pek çok kız çocuğu için kamusal yaşama geçmenin tek yoludur. Okul dışında kız ve erkek çocukların karma olarak sosyalleşebilecekleri ortamlar sınırlıdır. Bu nedenlerle, okullaşma artırılmalı ve eğitimin niteliği iyileştirilmeli;
- Kız ve erkek tüm çocukların güvenli, sağlıklı bir okul ortamında eğitim alabilmeleri ve okula aidiyet duygularını güçlendirecek öğrenci kolları ve beden eğitim vb. tüm etkinliklere ve derslere cinsiyet farkı gözetilmeden katılabilmeleri için gerekli fiziksel koşullar sağlanmalı;
- İlk ve orta öğretim kurumlarında yasaya aykırı olarak, de facto karma eğitim anlayışının terk edilmesini ve alternatif olarak kız ve erkek okullarının açılmasını sonuçlayan eğilimler denetlenmeli;
- İlköğretimde 8 yılın tamamlanması ve ortaöğretime geçişle ilgili sorunlar daha çok kız çocuklarını ilgilendiriyor. Bu konuda özel önlemler alınmalı;
- Militarist bakış açısıyla geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği başlıca derslerden biri olan Milli Güvenlik dersleri kaldırılmalı;
- Meslek eğitimi alanındaki "kadın işi/erkek işi" ayrımı kaldırılmalı ve her iki cinsiyetten öğrencinin karşı cinsiyet'e özgülenmiş uzmanlık alanlarına özendirilmesi sağlanmalı.

Yüksek öğretim:

- Yüksek öğretim programlarında Toplumsal Cinsiyet konulu derslerin yer alması sağlanmalı. Ancak bu dersin sorgulayıcı, katılımcı, etkileşimli ve dönüştürücü bir ders olmasına da önem verilmeli. Klasik öğretim yöntemlerine seçenek tasarımı ve pratiklere ağırlık verilerek, öğrencilerin kendi yaşamlarıyla ilişki kurmalarını ve farkındalıklarını artırmak temel hedef olmalı;
- Yüksek lisans düzeyindeki Kadın Çalışmaları Bölümleri'nin geliştirilmesi ve lisans düzeyinde de bu tür bölümlerin açılması sağlanmalı ve bu alanda çalışma yapmak isteyen öğrenciler desteklenmeli. Kadın çalışması yürütmek isteyen öğrencilerin kulüpleşmeleri önündeki engeller kaldırılmalı, özgürlükçü ve sorgulayıcı kadın çalışmaları desteklenmeli;
- Öğrenci etkinlikleri ve kampüs yaşamı açısından önemli bir kamusal alan olan öğrenci dernek ve kulüpleri toplumsal cinsiyet bakış açısını yaptıkları etkinliklerle, panolardaki duyu-

rularıyla, yayınlarıyla gündemleştirerek bu bakış açısının derslerle sınırlı kalmasını önleyebilir. Bu tür örgütlenmelerde kadın üyelerin yönetim mekanizmalarına katılmalarının özendirilmesi için kota uygulanmalı;

- Yurtlar cinsiyetçiliğin çok açık olarak ortaya çıktığı alanlardır. Bu alanda olanaklar, özel alan ihlali, temizlik, güvenlik vb. uygulama ve yaptırımlar konusunda kadınlar aleyhine ayrımcılıklar ortadan kaldırılmalı;
- Üniversitelere bağlı revir ve hastanelerde kadın öğrencilere kadın hastalıkları, doğum kontrolü vb. konusunda olanaklar sunabilecek altyapı sağlanmalı;
- Toplumsal cinsiyet bakış açısı taşıyan akademisyenlerin ve eğitimcilerin kendi aralarında iletişimlerini güçlendirecek ve cinsiyetçi uygulamalara ortak tepki üretecek bir ağ kurmaları sağlanmalı.

YAYGIN EĞİTİM KONUSUNDAKİ ÖNERİLERİMİZ

- Klasik yaygın eğitim yerine, herkesin birden öğrendiği, seçenek etkileşim kanalları oluşturabilecek ve farkındalık yaratabilecek eğitim modellerinden yararlanılmalı;
- STK'ların verdiği güçlendirme ve meslek edindirme eğitimlerinde pek çok iyi örnek bulunuyor. Bu iyi örneklerin sayısının ve etkinliğinin artırılması için STK'lara kaynak aktarılmalı;
- Meslek edindirme ve sertifika kursları kadınlara günlük yaşamlarında güçlenebilecekleri altyapıyı sağladığı oranda değerlidir. Bu nedenle, projelere sürdürülebilirlik kazandıracak kapasite geliştirme, proje döngüsü yönetimi gibi eğitimler sağlanmalı;
- Kimi yerel yönetimlerin meslek edindirme kurslarında "kadın işi" olarak nitelenen alanların yaygınlaşması önemli bir soruna işaret ediyor; yerel yönetimlerin bu konuda farkındalıkları sağlanmalı;
- Ulusal Mesleki Yeterlilikler Kurumu'nun kurulmasıyla akreditasyon ve sertifikasyon uygulamasının yaygınlaştırılacağı göz önüne alınarak bu gelişme, toplumsal cinsiyet bakış açısının bu alanlarda anaakımlaştırılması için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmeli.

• Konu ile ilgili kişisel tanıklıklar

Atölye çalışmaları sırasında katılımcılar, kendi çevre ve etkinlikleriyle ilgili çeşitli tanıklıklar aktardılar. Emine Özgül'ün erken çocukluk eğitimi, Münevver Kınalı ve Şebnem Keniş'in kampüs yaşamı, Hülya U. Tanrıöver'in karma eğitimden kopuşlar, Dilara Kahyaoğlu, Laden Yurttağülen ve Batuhan Aydağül'ün erkek öğrencilerin deneyimleri, Ayşe Gül Altınay'ın bir STK'nın uygulamaları, Mine G.Tan'ın öğrencilerinden birinin "Öğretmenlerde Cinsiyetçilik" konulu tez çalışmasının "devletin öğretmenlerinin cinsiyetçi olamayacağı" gerekçesiyle MEB tarafından onaylanmayışı konusunda yukarıdaki önerilere yansıyan tanıklıkları bunlar arasındaydı.

• Türkiye'de cinsiyetlerarası demokrasiye yönelik şanslar ve riskler nelerdir?

Şanslar

- Türkiye'de eğitimin toplumsal yaşamdaki önemi konusunda tarihsel ve yaygın değerlerin varlığı, eğitimin yaygınlaştırılması ve eşitliklerin sağlanması açısından ciddi bir şans olarak görülebilir.

- Bu yaygınlaştırmanın sağlanması amacıyla gerek devlet gerekse sivil toplum tarafından çok, çeşitli ve uzun bir geçmişe dayalı etkinliklerin yürütülmekte olduğu göz ardı edilemez. Bu güçlü değer ve etkinlikler, toplumda kadın ya da erkek açısından eğitime yönelik olarak giderek büyüyen taleplere yol açmaktadır ki bu da bir başka olumlu etmen oluşturmaktadır.

Riskler

- Ancak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde sınıfsal eşitsizliklerin giderilmesini de vurgulamalıyız. Türkiye'nin demokrasi sorunları dikkate alınmadan, farklı ezilmişlikleri görmeden sorunu çözemeyiz. Milliyetçiliğin, militarizmin ve yoksulluğun eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlama çabalarını olumsuz etkilediğini düşünüyoruz.
- Bu bağlamda "dincilik" de bir risk olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu etmenin "dincilik" ya da "köktencilik" olarak kavramsallaştırılması konusunda bir mutabakata varılması atölyelerin zaman kısıtlılığı nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Aynı kısıtlar, eğitim gibi çok açılımlı bir alanda toplumsal cinsiyet bakış açısının sağlanması açısından kimi başka alanları tartışmamıza da yer bırakmamıştır.
- Nihayet, atölyemizde toplumsal cinsiyet bakış açısını yerleştirmenin bir önkoşulu olarak farkındalık yaratılması gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır. Ancak, öğrencilerin okula çok kemikleşmiş önyargılarla, tutumlarla ve değişim konusunda korku ve çekincelerle geldikleri ve okulun yerleşik geleneklere göre işleyen hiyerarşik yapısı içinde kırılmaların gerçekleştirilmesinin çok zor olduğu görülmektedir. "Kalıpyargıların dışında düşününenlere büyük tepki var". Bu nedenle de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında "eğitimin şart olduğu" kabul edilse bile tüm toplumsal kurumların işbirliği ile toplumda kadın ve erkekler arasındaki güç asimetrisinin ortadan kaldırılmasının bir kez daha vurgulanması önemli görülmüştür.

Atölye Katılımcıları:

- Mine Tan, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
- Ayşe Gül Altınay, Sabancı Üniversitesi
- Batuhan Aydağül, Eğitim Reformu Girişimi
- Dilara Kahyaoğlu, NEV Okulları
- Emine Özgül, Milli Eğitim Bakanlığı
- Handan Çağlayan, Eğitim-Sen
- Hülya Uğur Tanrıöver, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi
- Laden Yurttagülen, Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Merkezi
- Münevver Kınalı, Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Kulübü
- Serra Müderrisoğlu, Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümü
- Şebnem Keniş, Boğaziçi Üniversitesi Kadın Araştırmaları Kulübü

TOPLUMSAL CİNSİYET VE AİLE-DİN-TOPLUM

Nilgün YILDIRIM

Çalışmada aile, din, toplum yapısı, cinsiyetlerarası eşitlik ve bu yapılar içinde kadın hareketi konuları üzerinde duruldu. Bir gün süren atölye çalışmasında yapılan paylaşımları özetlemek üzere hazırladığım sunum, atölye katılımcılarının üzerinde uzlaştığı ortak sonuçları değil; katılımcıların ayrı ayrı geribildirimlerini içermekte.

Atölye çalışmasında Gender Mainstreaming kavramı ve bu kavramın Türkiye'deki uygulamalarıyla; kadın hareketinin bakış açısının ayrıştığı ve ortaklaştığı hususlar üzerinde duruldu. Bu başlık altında yapılan fikir alış verişinde elde edilen tespitler ve geri bildirimler şu şekilde özetlenebilir:

- Gender Mainstreaming ya da ana-akımlaştırma, cinsiyetlerarası eşitlikten biraz farklı içerik taşıyor ve daha çok "kamu politikalarının cinsiyet eşitliğini gözetir biçimde düzenlenmesi"ni kast eden teknik bir terim olarak karşımıza çıkıyor. Yani anlam itibarıyla eşitlikten daha dar bir alanı kapsıyor. Toplumdaki tüm mekanizmalarda cinsiyetler arası eşitlik anlayışı yönünde bir dönüşümün yaşanması için gerekli zeminin oluşturulması gerekir. Mevzuatları uygulayacak kişiler ve uygulama alanında gerekli altyapı ve bakış açısı oluşmadan; sadece mevzuat yönünde yapılan değişikliklerle ne kadar başarılı olunacağı belirsiz. Bugüne kadar kadınlar lehine yapılan yasaların uygulama aşamalarında yaşanan sıkıntılar, gerekli alt yapı oluşturulmadan yürürlüğe konulan yasaların ya da mevzuat düzenlemelerinin yeterli olmadığını gösterdi. Çünkü kadın meselesi sadece yasa ve mevzuat oluşturularak çözülecek teknik bir mesele değil. Bu nedenle de uygulayıcı ve yetkililerin bakış açıları ve bu konudaki samimiyetleri önemli.
- Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi bazı kurumlar nezdinde kadın sorununun piyasa ile ilişkileri değerlendirilmeksizin sürdürülen tartışma bir bakıma piyasa öncelikleri temeline oturuyor, dolayısıyla dar bir alana sıkışıyor. Kadın hareketi bu tartışmalar içine çekilerek sınırlandırılıyor ve kadın sorununun politik içeriği göz ardı edilerek konu, teknik bir meselemiş gibi algılanıyor.
- Gender Mainstreaming; belirli sınırları olan, kadın yerine aileye odaklanılan bir mesele gibi görünüyor. Oysa kadın meselesinin aile başlığı altında ele alınması; sonuç getirmeyen klasik bir yöntem. Bu tanım içinde kadın sorununun derinliklerinde yaşananlar görünmezleşiyor. Çünkü kadının sistemle kurduğu ilişkinin farklı nitelikleri var ve dolayısıyla kadın ve erkek meselesini bu ilişkiyi irdelemeksizin aynı düzeyde ele almak doğru bir başlangıç değil. Kadın sorununa yönelik çözümler üretmek ancak "kadın"a odaklanan bir bakış açısıyla mümkün olabilir.
- Öte yandan Gender Mainstreaming gerekli mevzuat değişikliklerinin yaptırılması ve bazı mekanizmaların cinsiyetlerarası eşitlik konusunda harekete geçirilmesi sürecinde, kadın çalışması yapan kuruluşların kullanabileceği bir araç olarak olumlu sonuçlar doğurabili-

yor. Bu amaçla hazırlanan Başbakanlık genelgesinin¹ içeriği, kadın merkezlerinin önerilerini kapsıyor. Bununla birlikte; söz konusu uygulamaları gerçekleştirecek olan hükümetin; çalışmaları sırasında kimlerle ne şekilde çalışacağı ve bu konudaki kriterinin ne olacağı belirsizliğini koruyor. Örneğin; hükümetin fikir alışverişi amacıyla yaptığı toplantılarda, birçok kadın merkezini neden görmezden geldiği, toplantılara ve çalışmalara katılacak kadın merkezlerini hangi kriterlere göre belirlediği merak konusu. Belli bir sistematiğe sahip olamayan bu genelgede, sorumluluklar ve sorumlular net olarak belirtilmediğinden, genelge meselenin çözümüne yönelik bir baskı unsuru niteliğine sahip görünmüyor.

Kadına yönelik şiddetin en olağan olduğu ve kabul gördüğü alan olan "aile yapısı" evlilik, geleneksel eş ve annelik rollerinin tartışıldığı bölümde ise katılımcılar şu tespit ve önerilerde bulundular:

- Demokrasi bir yandan kadının geleneksel görev ve sorumluluklarını yerine getirirken, diğer yandan ev dışı alanda hareket edebilmesi, çalışabilmesi ve kariyer yapabilmesi şeklinde sınırlanamaz;
- Geleneksel eş ve annelik rolü ile donatılan kadın; tercihini bunların dışındaki roller ve davranışlardan yana kullandığında, itaatsizlik olarak değerlendirilen bu durum toplum tarafından tepkiyle karşılanıyor ve kadın yalnızlık, dışlanma, ötekileşme şiddetiyle cezalandırılıyor. Bu şekliyle şiddet yalnızca bir eğitim sorunu değil, aynı zamanda bir denetim mekanizması olarak da ortaya çıkıyor;
- Kadınlar, evlilik kurumunun geleneksel rollerine göre eğitiliyor. Yaşadıklarının farkına vararak ve kendi ezberini bozarak yine kendine özgü roller yaratmak üzere harekete geçen kadın iki türlü bir yabancılaşma yaşıyor. Yaşamı "fedakâr anne" ve "eş" gibi ezberlerle kurgulanan kadın hem yeni bakış açısıyla kurguladığı kendi yaşam tarzına hem de içinde bulunduğu topluma karşı yabancılaşıyor. Bu süreç; kadının kendi ezberini bozması ve yine kendi oluşturduğu modellerle toplumun ezberini değiştirmesi şeklinde geliyor. Geleneksel toplum yapısı, bu yapıyı reddeden kadını hayatın farklı alanlarında dışlıyor ve ona engeller koyuyor;
- Son beş yılda artan boşanmalarda sorun, "kadının modernleşme kaygısı veya değişimi" olarak görülüyor. Öte yandan bu sorunun temelinde yatan "kadına uygulanan şiddet" görmezlikten geliniyor. Erkek bakış açısı sorunun kendisiyle ilgili kısmını ihmal ederek bu duruma sebep olarak "kadının yaşadığı değişimi" gösteriyor ve çözümün de yine kadının "geleneksel rollere dönmesi" olduğunu söylüyor. Bir yandan da "aileyi koruma" gerekçeyle geleneksel rollerin güçlendirilmesi amacıyla çalışmalar yapılıyor. Oysa kendi yaşamını dönüştürmeyi başaran bir kadının geriye dönmesi mümkün değildir. Çözüm erkeğin de kendi rolünü sorgulayarak, yaşamını dönüştürebilmesiyle gerçekleşecektir;

---

1 04.07.2006 tarihinde Başbakanlık tarafından yayınlanan "Kadınlara Yönelik Şiddet, Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Genelge"sinde, tüm kurum ve kuruluşlarda cinsiyet eşitliğine uygun bakış açısının geliştirilmesi, kadına yönelik şiddetin durdurulması, resmi ve sivil mekanizmaların çözüm için birlikte hareket etmesi hedefleniyor. Bu genelge birçok kuruma yeni sorumluluklar getirmekle beraber yeterli yaptırım gücüne sahip olmadığından, kadın kuruluşları tarafından uygulama sırasında etkin sonuçların alınamayacağı yönünde eleştiriler almıştır.

- Kutsallaştırılan annelik rolü kadının sınırlayan önemli bir durum. Çocuk bakmak, kendi isteklerinden ailesi lehine ödün vermek gibi davranışların onaylandığı ve "fedakâr anne" olgusunun yüceltildiği "annelik" kavramının yeniden tartışılması gerekiyor;
- Annelik duygusunun, kadına ait bir nitelik, her kadının içinde hissettiği ve doğuştan var olan bir duygu olduğu yolundaki kabul ve inanışların da sorgulanması gerekiyor. Kadınlar doğdukları andan itibaren anne olmak konusundaki geleneksel kodlara göre eğitildikleri ve aile ile toplumun bu yöndeki beklentileri yüzünden bu konuda bir hassasiyet ediniyorlar. Çocuk doğur(a)mayan kadına toplumun yaptığı baskı, kadının bu yöndeki acısı, çocuk yetiştirme görevi kutsanarak öğretilen bir rol ve mutluluk olarak karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla, annelik rolü, eğitim araçları, aile, sosyal çevre, medya, basın ve toplum tarafından dayatılan ezberlere göre şekilleniyor;
- Kadına verilen özgürlük, annelik kavramı üzerinden güçlendiriliyor. Bu bağlamda eleştirilen bizatihi "annelik" kurumu değil, annelik kurumuna yüklenen anlam ve sıfatların kadını ev içinde sınırlamak üzere kullanılmasıdır. Çocuk bakmak/yetiştirmek anne ve babanın eşit sorumluluğudur;
- Annelik rolü, toplum gündeminin ilk meselelerinden biriyken, babalık, üzerinde pek durulmayan, toplumun gündeminde olmayan bir sorumluluk alanı olarak karşımıza çıkıyor;
- Kadın, yaşadığı dönüşüm ve ekonomik gereksinimlerine bağlı olarak iş hayatına katıldığında farklı sorunlarla da karşı karşıya kalıyor. Para kazanmaya ve kariyer yapmaya başlayan kadın; iş kadını rolü ile birlikte evi, işi ve çocuklarının her türlü ihtiyacının karşılanmasından sorumlu tutuluyor ve bu ağır yükü yüzünden kendinden beklenenleri yerine getiremediği durumlarda, "kötü eş", "sorumsuz anne" gibi olumsuz sıfatlarla nitelendirilerek cezalandırılıyor. Bu nedenle pek çok kadın, sahip oldukları kariyer özelliklerini ikinci plana atarak, geleneksel rollerini daha görünür kılama çabasına itiliyor;
- Sistem içindeki erkek bakış açısı; kadınları kendi koyduğu kurallar içinde yaşamaya zorluyor. Bununla birlikte, yine aynı erkek bakış açısı kendi iktidarını güçlendirmek ve sürdürmek için geleneksel veya dini kuralları görmezden gelebiliyor. Örneğin Akdeniz İslam geleneğinde miras hakkı, kadının bir, erkeğin ise iki pay alması şeklinde belirleniyor. Bu durum önceki süreç içinde değerlendirilirse kadın için önemli bir adımdır. Oysa günümüzde yasalar kadın ve erkeğe eşit miktarda miras hakkı tanıyor. Buna rağmen; erkek kendi çıkarları doğrultusunda gerektiğinde dini de yasaları da dinlemeyebiliyor. Bu şekilde kadınlar bazen açıkça mirastan vazgeçmeleri talep edilerek, bazen de bilmedikleri evraklara parmak bastırılarak miras haklarından mahrum bırakılıyor. Sistem içinde iktidar, kadını kurallarla bağlarken, erkek, iktidarının sürmesi için hiçbir kural tanımayabiliyor.

Atölye çalışması esnasında "İslamcı feministler" tanımlamasının kullanılması üzerine; dindar feminist katılımcılar müdahale ederek, İslamcılık kavramının bittiğini; İslamcılarının var olan tüm mekanizmaların dini kuralları ile şekillenmesi gerektiğine inandıkları için laik düzene karşı çıktıklarını, dindarların ise sistemle bir sorunu olmadığını; dolayısıyla "İslamcı feministler" yerine "dindar feministler" adlandırmasının daha doğru olacağını ifade ettiler. Atölye grubu, feminist bakış açısına göre "herkesin hissettiği ve istediği şekilde adlandırılması gerektiği"

sonucuna vararak, bundan böyle "dindar feministler" adlandırmasının kullanılmasına karar verdiler.

Grupta din başlığı altında yapılan fikir alış verişinde şu görüşler ortaya çıktı:

- "Kuran'ın Allah'ın istediği son nokta olmadığı" şeklindeki söylem Müslümanları rahatlatacak bir nokta olabilir. Kuran'da zikredilen kurallar kesindir ancak bu durum söz konusu kuralların yeniden yorumlanmasına engel oluşturmaz;
- Son yıllarda kadınların geleneksel rolleri dışına çıkmaları ve diğer sebeplerden dolayı boşanma oranları artıyor. Ne var ki bir yandan da pek çok mekanizma, kadınların geleneksel rollerini daha fazla destekleyerek, onların bu kalıplar içinde kalması amacıyla fazladan bir çaba göstermeye başladı. Bu çabanın, soruna bir çözüm getiremeyeceği ortada. Sorun ancak şiddetin durdurulmasına yönelik, kadınlara odaklanan doğru yöntemlerin geliştirilmesiyle aşılabılır;
- "Ailenin kutsal olduğu" şeklindeki argüman kadının ev içinde yaşadığı şiddetin olağan görülmesi ve gizli tutulması için kullanılıyor. Oysa aile dini ya da kutsal bir yapı değil, sosyolojik bir birim. Bu birim içinde herkes eşit hak ve özgürlüklere sahip. Aile yapısına yüklenen "kutsallık" sıfatı, başta muhafazakâr çevreler olmak üzere tüm alanlarda tartışılmalı ve "kutsallık" değerinin kadına yüklenen şiddet ve sınırlamaları meşrulaştırmasına engel olunmalı;
- Birçok din, kadını, erkek tarafından "korunmaya muhtaç bir varlık" olarak görüyor. Bu durum, kadının birey olması, kendi hayatıyla ilgili kararlar verebilmesi noktasında engel oluşturuyor. Oysa kadın, başka bir insanın parçası değil, kendi başına bir birey olarak görülmeli;
- Dindar pek çok kadın, evliliği "bir erkeğe itaat etmek" olarak görmekten vazgeçiyor. Bu dönüşüm birçok olumlu sonucu da beraberinde getiriyor;
- Başörtülü kadınlarla ilgili sorunların çözümsüz kalması, yalnızca yasaların değiştirilmesi konusundaki zorluklarla açıklanamaz. Başörtüsü, aynı zamanda kadınların geleneksel rollerini güçlendiren bir olgu. Bununla birlikte, örtülü kadınların daha az ücretler çalışmak zorunda kalmaları, kapitalist piyasa düzenini de besliyor;
- Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı imamlar dışında toplumda kabul gören gayriresmi imamların bir kısmının kadın konusundaki olumsuz bakış açıları, kadına yönelik şiddetin artmasına sebep oluyor. Bu durumun engellenmesi gerekiyor. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı imamların din konusunda donanımlı olmalarının yanı sıra kadın konusunda duyarlılığa sahip kılınmaları da gerekiyor;
- İlahiyat çevrelerine giren akademik dindar feministler, "kadına yönelik bir çok dini kurallın yorumdan ibaret olduğunu" gördüler. Dini eğitim veren fakülte ve kamu kuruluşlarına giren kadınların bu farkındalılığı yeni açılımlar oluşmasını sağladı;
- "Din tamamlanmış bir yapıdır", "Kuran değiştirilemez", gibi kabuller, Kuran'ın yeniden yorumlanmasına engel teşkil etmez. Erkek bakış açısıyla yorumlara alternatif olarak, kadın bakış açısıyla yeni yorumlar yapılmalı. Bu durum, ilahiyatçı ve muhafazakâr çevreler-

de tartışılmalı. Toplum yapısını şekillendiren etkenlerden biri olan din, inançları ne olursa olsun tüm bireylerin yaşamına doğrudan veya dolaylı etkiler yapıyor. Dolayısıyla din konusunda kadın bakış açısıyla yapılacak yorumlar, toplumun tamamını olumlu yönde etkileme potansiyeline sahip;

- Diyanet İşleri Başkanlığı'nda daha çok kadın kadro almalı ve en azından bir kadın başkan yardımcısı atanmalı. Bu açılım, dini eğitim ve bilgi konusunda güçlü, gerekli bakış açısına sahip kadınlar sayesinde geliştirilebilir. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir kadın masası oluşturulması, kadınlar açısından olumlu sonuçlar doğurabilir;
- Bir kadının cumhurbaşkanı olabileceği, buna karşılık imam olamayacağı, bu alanın yalnızca erkeklere ait olduğunu savunan zihniyetin varlığına karşılık, "bir kadın imamın kadın ve erkeklerden oluşan bir cemaate namaz kıldırması ve onlara imamlık etmesi" önemli ve olumlu bir adımdır;
- Muhafazakâr çevrelerde "iyi anne ve eş"ler olmak üzere okutulan kadınlar, bir süre sonra kendileri için belirlenen sınırların dışına çıkarak çalışmaya başladılar. Bu çevreler, kadını ev içinde tarif etmelerine rağmen, doktor kadınları ya da "kadının yerinin evi" olduğunu söyleyen İslamcı dergilerde çalışan yazar kadınları kabullendiler. Bu konuda bir çifte standart oluşturuldu. Buradan da anlaşılacağı üzere kadınların okumaya ve çalışmaya başlamaları, zihniyetin değiştiği anlamına gelmiyor. Bu süreç geriye dönük olarak değerlendirilirken, "Kadınlar daha önce neden kariyer yapamıyorlardı" sorusuna, "Çalışkan kadınlar okudu çalıştı, çalışkan olmayanlar evlerine döndüler. Kadınlar bu konuda engellenmediler" gibi yüzeysel cevaplar verilebiliyor. Oysa dindar kadınlar, günaha giriyoruz korkusu ve rahatsızlığı ile okudular. Kadına sınırlar koyarak yaşam alanını daraltan bu zihniyet, tüm süreçleri doğru değerlendirerek kendi geçmişiyile yüzleşmeli. Bu yüzleşme süreci yaşanmadan kadın sorununa yönelik çözümler suni formüllerin ötesine geçemez. Burada tarif edilen zihniyet dönüşümünün geçmişle hesaplaşma tamamlanmadan yaşanması beklenemez.

Türkiye'de 1995 yılından bu yana önemli bir dönüşüm yaşanıyor. 1995'teki Pekin Konferansı, bu dönüşümün nedenlerinden biri olmakla birlikte tek sebep olarak görülemez. Pekin Konferansı'nı hazırlayan da 1995 öncesinde dünyada yaşanan gelişmeler ve kat edilen aşamalardır. Kadın hareketinde, 1995 yılından bu yana kaydedilen gelişmeler, hükümet uygulamaları ve gelinen noktada kadın sorununun mevcut nitelikleri konusunda atölye katılımcıları şu tespitlerde bulundular:

- Türkiye'deki kadın hareketi, bazı platformlarda uluslararası kadın hareketiyle buluşarak işbirlikleri gerçekleştirdi;
- Tarikatlar ve cemaatler bağlamında da önemli bir değişim süreci yaşandı. Cemaat kimliği ile normal bir yaşamın sürdürülebildiği bir ara alan oluştu. Tarikatlar arasında da iletişim süreci başladı ve birliktelik yönünde adımlar atıldı. Ancak, cemaatlerin kendi içlerinde yaşadıkları olumlu hava, dindar kadın hareketine yansımada. Dindar feministler, bu cemaatler tarafından hoş karşılanmadı. Yeni bir duruş, bakış açısı ve yaşam şekli oluşturan dindar feministler birçok yapı tarafından yok sayıldı ve bir tehdit olarak görüldü. Sonuçta bu hareket, birçok dini çalışmadan tecrit edildi ve yine birçok platforma katılımları engellenmeye çalışıldı;

- İslamcı akımların yoğunlaşmasıyla muhafazakârlık da artarak üniversite kadrolarına yansıdı. Bazı gruplar, kendilerinden olmayanlar üzerinde baskı kurarak toplumu kendilerine benzetmeye çalıştı;
- Bu süreçte yetişen bireyler, din konusunda anne ve babalarından edindikleri bilgilerle yetinmediler. Dolayısıyla din konusunda bilgi edinebilecekleri yeni kaynaklara yöneldiler. Böylece bu alanda da yeni açılımlar yaşandı. Bu açılımlar içinde dindar feministler kendi bakış açılarını yarattılar;
- Pekin Konferansı'nın başlattığı hareketle kadınların örgütlerinin sayısı da arttı. Bu olumlu gelişme ile birlikte kadın hareketi, politik yönünü kaybetmeye başladı. Bir yandan da söz konusu 11 yıllık süreç içinde, sorunun çözümünde hükümetlerin ve gerekli mekanizmaların sorumluluk almamaları nedeniyle kadın hareketinin yükü giderek ağırlaştı. Gücünü, "kadına yönelik acil destekleri sağlamak" için harcamak zorunda kalan kadın hareketi, politika yapmak konusunda yeterince güçlü bir ivme yakalayamadı;
- Söz konusu dönemde, üniversitelerdeki feministlerin sayısında da bir artış görüldü ve bazı üniversitelerde kadın sorunlarına yönelik araştırmaların yapıldığı birimler oluşturuldu. Bu olumlu gelişmelerle birlikte, akademideki feministler ile alanda çalışan, laboratuvar niteliğindeki kadın merkezleri arasında yeterli bir iletişim ve paylaşım gerçekleştirilemedi. Bu nedenle yapılan akademik çalışma ve araştırmalar alanda kendilerinden beklenen etkiyi yaratamadı;
- Kadın sorunlarına ilişkin yenilenen yasalar ve resmi uygulamalar, kadın yerine aile birliğini temel aldı. Bu bakış açısı, sosyal destek ve kampanyalara da yansıdı. Yeşil kart, yaka-cak giyecek yardımı gibi desteklere ulaşmak isteyen kadınlar, birer birey olarak görülmediler ve kimi durumlarda eşlerine ait mallar gerekçe gösterilerek bu olanaklardan mahrum bırakıldılar. İdari mekanizmaların bakış açılarının, kadın sorunlarına olan mesafeleri, çözüm olarak geliştirilen formül ve çalışmaların da yetersiz ve etkisiz olmalarına neden oldu;
- Kadının eğitime katılması, üreme sağlığı gibi konularda gerçekleştirilen kampanyalarda kullanılan araçlar ve dil, bu soruna derinliğine müdahale edecek nitelikte olmadı. Aile kavramı üzerinden yürütülen bu kampanyalarda kadın hareketinin yapması gereken, "kadın sorununun temelini etki edecek araçlarla müdahil olmak"tı;
- Cinsiyetlerarası eşitliğin sağlanmasına yönelik çalışmalar, hükümetlerin ve ilgili mekanizmaların sorumluluğu altında. Hal böyleyken, bu sorunun çözümü yönünde çalışmalar yürüten kadın hareketinin, hükümet uygulamaları ve buna bağlı mekanizmalar tarafından engellenmesini anlamak mümkün değil. Ayrıca ve bununla bağlantılı olarak kadın hareketi, kadına destek konusundaki etkinliği ile resmi kurumların bu alandaki sorumluluklarını da üstlenir durumda görünüyor. Bu bağlamda, kadın hareketinin artan sorumluluğu kadar resmi kurumların yeterli duyarlılığa sahip olmaması da önemli bir handikap olarak karşımızda duruyor.

Atölye Katılımcıları:

- Nuriye Özsoy, Başkent Kadın Platformu
- Hidayet Şefkatli Tuksal, Başkent Kadın Platformu
- Zozan Özgökçe, Van Kadın Derneği (VAKAD)
- Handan Koç, Pazartesi Dergisi
- Aksu Bora, Ankara Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Nebahat Akkoç, Kadın Merkezi (KAMER)
- Nilgün Yıldırım, Kadın Merkezi (KAMER)
- Semahat Sevim, Heinrich Böll Stiftung Derneği

TOPLUMSAL CİNSİYET VE SİYASET

S.Nazik IŞIK

Atölye çalışması, Birleşmiş Milletler'in cinsiyet eşitliğinin ana-akıma yerleştirilmesine (Gender Mainstreaming), bir diğer deyişle ana politika, plan ve programlara dahil edilmesine ilişkin tanımı tekrarlanarak başladı. Vurgulanan tanım şuydu:

"...Yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan herhangi bir hareketin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorunlarının ve deneyimlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlarda, politika ve programların tasarlanması uygulanması ve izlenmesinin bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece kadınların ve erkeklerin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir."

Atölye çalışması, katılımcıların aldığı karar ile somut pratikler üzerinden düşünme, paylaşma ve öneri geliştirmeyi hedefledi.

Atölye çalışmasında katılımcıların serbest katkılarının siyasette cinsiyet eşitliği hedefini ana akıma yerleştirme açısından üç ana başlıkta toplulaştırılarak sunulmasına karar verildi:

- 1) Mevcutlar: Anlayışlar, uygulamadaki durum, kadın hareketinin özellikleri vb.;
- 2) Araçlar: Yasalar, diğer mevzuat ve uygulamaya yönelik araçlar;
- 3) Siyasette cinsiyet eşitliği hedefini ana-akıma yerleştirmenin sınırlandırıcıları.

"MEVCUTLAR"A İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELER

Türkiye'de bugün için "mevcutlar"ın neler olduğuna ilişkin ilk bölümde, öncelikle politikada cinsiyet eşitliği açısından neyle karşı karşıya olunduğu ve politikanın ne olduğu üzerinde duruldu. Bu bölümde dile getirilen düşünceler ve saptamaları şöyle özetleyebiliriz:

Erkek egemen zihniyet ve toplum

Ataerkil zihniyet siyaset alanında son derece etkilidir. Kadınların siyasetteki yerinin ve rolünün ölçüsünü belirleyen, bugünden daha ileri olmasını engelleyen en önemli sistemik unsur da yine bu zihniyettir.

Toplumsal zihniyet erkek egemen bir nitelik taşıyor. Toplum da bu esasa göre, yani hemen her alanda erkeklere göre biçimlenmiş bulunuyor. Bu toplumsal biçimlenmenin sonucu olarak, empatik ilişkiye girmemek, başkalarının sesini duymaya adeta kapalı olmak gibi özellikler siyasetin mevcut özellikleri arasında yer alıyor. Bu gibi özellikler, sadece cinsiyet bazında ayrımcılık (sadece kadınları dışlayan, kadınlara karşı ayrımcı yapılar, politikalar, uygulamalar vb.) üretmekle kalmıyor; ürettiği mekanizmalar da şu ya da bu biçimde farklı olan herkese karşı ayrımcı bir nitelik taşıyor. Örneğin gençler, etnik kökenleri ve cinsel yönelimi farklı

olanlar, yaşlılar vb. geniş insan grupları da tıpkı kadınlar gibi erkek egemen zihniyetin ayrımcı uygulamalarına maruz kalıyorlar.

Kâğıt üzerindeki eşitlik, örneğin "kadınlara açık olan siyaset kapıları", yaşam şartları aynı olmayan kesimler - özellikle de toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle fırsat eşitliğine sahip olmayanlar - için uygulamada eşitliği sağlamaya yetmiyor, bu "kapılar" kadınların erişemeyeceği kadar uzak ya da geçemeyeceği kadar dar kalıyor. İnsanlara "homojenlermiş gibi" davranarak ve soyut bir insan kavramı üzerinden hareket ederek eşit ve adil bir sistem oluşturulmadığı ortadadır. Cinsiyet açısından özel olarak analiz edilip değerlendirilmeyen her etkinlik, erkeklerden yana sonuçlar vermekte, en azından erkekler için bir avantaj sağlanmaktadır.

Siyaset, karar almak, kaynak dağıtmak ve değişim yaratmak demektir. Farklı olmak ihtiyaçları farklılaştırıyor, farklı olanların yaşam deneyimleri de yaşamdan elde ettikleri bilgi de farklı oluyor. Farklı ihtiyaçları adil bir şekilde karşılamak, farklı birikimleri siyasete dahil etmek ve/veya yansıtmakla mümkündür. Dengeli bir adaletin siyasetle sağlanıp sağlanmadığının sorgulanması gerekir. Bu nedenle, devlet politikalarından yerel uygulamalara kadar her alanda farklılıkları dikkate alan analiz ve değerlendirmeler yapılması bir zorunluluktur. Bunun yapılmaması halinde, gerçek durumu ortaya koymak mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, örneğin gerçekleştirilen her etkinlik, kadın-erkek ayrımında, yani cinsiyet bazında analiz edilmeli, daha da açık bir ifadeyle kadınlar üzerindeki etki ve sonuçlarının ne olacağına bakılmalıdır. Bu analizlere gereğince ve yeterince özen gösterilmedikçe, cinsiyetçiliğin azaltılması ve ortadan kaldırılması yönündeki değişimin gerçekten ölçülüp değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır. Yalnızca önceliklerin ve kaynak dağılımlarının değil, uygulamaların da süreç, yarattıkları etki ve sonuçlar açısından analiz edilmeleri gereklidir. Örneğin, evlere temiz içme suyu getirmeyi öngören bir program, çeşmeden su taşıma zorunluluğu nedeniyle okula gidemeyen kız çocukların okullaşmasını olumlu etkileyebilir, fakat aynı zamanda kadınların toplumdaki ve kamusal alandan geri çekilerek eve kapanmalarına da yol açabilir. Dolayısıyla, bu örnekte olduğu gibi bir grup kadının - bu örnekte okula gidemeyen kız çocukların - lehine olan bir programda bile, cinsiyetçi etki ve sonuçların ayrıntılı şekilde analiz edilmesi, ortaya çıkabilecek olumsuz etki ve sonuçların önlenmesi için özel tedbirler alınması gerekir.

Erkek egemen zihniyetin sonuçlarından biri, erkeklerin kadın-erkek eşitliği problemiyle nadiren ilgilenmesidir. Bu da, cinsiyetçiliğin bir "kadın meselesi" olarak algılanıp sınırlandırılmasına, çoğu zaman "ciddi bir sorun olarak görülmemesi"ne, sorun olarak kabul edilen sorunları çözüme görevinin de her zaman ve mutlaka sosyal hayatta ve siyasette aktif olan kadınlara görev olarak verilmesine kadar uzanan bir yaklaşım bozukluğuna yol açıyor. Eşitsizlik sorunuyla mücadele, kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesinden birinci derecede sorumlu olan devlet için bile nadiren bir görev olarak öngörülüyor. Bu durum, cinsiyetçilikten kaynaklanan sorunların "toplumsal sorun" olarak algılanması ve çözümün toplumsal araçlarla, özellikle de devletin elindeki imkân ve araçlarla sağlanması açısından olumsuz bir etki yapıyor; bir başka deyişle, bu sorunları ve çözümlerini ana-akıma yerleştirme olanağını zayıflatıyor, güçsüzleştiriyor ve engelliyor.

Erkek egemen zihniyet sadece merkezi (ülke ölçekli, ulusal) siyaseti ve onun kararlarını değil, aynı zamanda yerel siyaseti ve onun kararlarını da etkiliyor. Örneğin Türkiye’de siyasi partiler, siyasetçiler ve diğer karar alıcılar, merkezi siyasette ve merkezi karar alma organlarında olduğu gibi yerel siyasette de “herkes” sözcüğünü gereğinden fazla kullanıyorlar. Herkes, “herkes için iş yapmak”tan, “herkes için hizmet üretmek”ten söz ediyor, ancak söz konusu “herkes”in cinsiyetine bakıldığında kadınların bu işlerden/hizmetlerden yararlanmalarının aslında dikkate alınmamış, düşünülmemiş olduğu sıklıkla görülüyor. Örneğin, bir çok yerel yönetim (belediye) herkes için spor ve eğlence imkânı yaratmak üzere futbol oynamaya olanak sağlayan yeşil (halı) saha yapıyor, ama tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de futbol bir erkek sporudur. Bir başka örnek ise, aile işlerine ilişkin hane-içi sorumluluk paylaşımında temizliğin genellikle bir kadın işi olarak görülmesi, buna karşılık öncelik verme ve kaynak ayırma hataları ve eksikliklerinin, yanlış kararların sonucu olarak devam eden kanalizasyon sisteminin yetersizliği, yolun asfalt dökülmüş olmaması gibi sorunların kadınların iş yükünü arttırmasıdır. Özetle, yerel siyasette alınan kararların ve uygulamaların da kimin hayatıyla uyumlu, kimin yaşam tarzıyla alakalı olduğuna, kimin hayatını ne kadar etkilediğine özel olarak bakmak, değerlendirmek gerekiyor.

Yerel siyasetin alanına giren bu örnekler, aynı zamanda, özel alanın politik bir alan olarak ele alınması gerektiğine de işaret ediyor. Buna karşılık, erkek egemen zihniyet, cinsiyetlerarası eşitliği genellikle kamusal alanla sınırlandıran bir yaklaşıma sahip bulunuyor; özel alanı “mahrem” sayarak dokunulmazlaştırıyor, gözlerden saklıyor. Bu durum, özel alanın cinsiyetçi eşitsizliğini giderecek politika, plan, program ve uygulama üretmeye açılabilmesi için öncelik- le görünür kılınması gerektiğine dikkatimizi çekiyor.

Siyasette kadın-erkek farkının mevcudiyeti

Siyaset yalnızca kadınlara yönelik politikalar, plan, program ve uygulamalar açısından değil, siyasette kadın varlığı ve bu varlığa yer açması gereken politika, plan, program ve uygulamalar açısından da sorunludur. Örneğin ulusal ve yerel politikalar kadın-erkek eşitliği açısından gözden geçirilmediği gibi, kadın-erkek eşitliği açısından temsil sisteminin kendisi de kendiliğinden sorgulanmamaktadır. Bu da siyasette kadınların eksik temsil edildiği gerçeğinin görünmesini zorlaştırıyor; dolayısıyla bu konu aslında hak olan eşitlik ve adaleti, bir talep konusuna dönüştürüyor. Türkiye’de ulusal parlamentodaki kadın temsil oranı %4,36, yerel siyasette ise belediye başkanlığı, il genel meclisi üyeliği ve belediye meclisi üyeliği için %0,6 ile %2,5 arasında değişen oranlardadır. Sadece seçimle gelinen karar mekanizmalarında değil, aynı zamanda sosyal diyalog mekanizmalarında da kadınların yer almasına önem verilmemektedir. Sosyal diyalog mekanizmalarında, ülke içinde ve uluslararası platformlarda, örneğin AB müzakere sürecindeki heyetlerde, keza özel sektörde şirket yönetimlerinde vs. durumun ne olduğu ise, cinsiyet ayrımlı istatistiklerin yetersizliği nedeniyle çoğu zaman bilinmiyor. Sonuç olarak, kadınlar, siyasete girmeseler de siyasette yukarıya doğru ilerlemenin ne kadar zor, ne kadar kısıtlı olduğunu yalnızca bu tabloya bakarak bile öğreniyorlar.

Siyaset, somut olarak da siyasi partiler, kadınlar ve erkeklere eşit veya aynı kriterlerle yaklaşmıyor. Örneğin, bugün TBMM’ne seçilmek için erkeklerde aranan özelliklerle kadınlarda ara-

nan özellikler yasal olarak aynıdır. Ancak, uygulamada kadınlarda aranan özellikler, erkeklerde aranan özelliklerden çok daha yüksek vasıflardır. Ayrıca, erkeklerde aranmayan aileye dair yükümlülüklerin çözülmüş olması, kocasının/ailesinin siyaset yapmasına destek verdiğini açıkça ortaya koyması gibi kriterler kadınlarda aranıyor. Parti tüzüklerinde bir ayrımcılık öngörülme de, pratik parti hayatında kadınlardan yalnızca kadın kollarında aktif olmaları ve kadınlara yönelik faaliyetler yürütmeleri beklenirken, erkeklerden partinin herhangi bir kademesinde faal olmaları bekleniyor. Erkeklerin yaptığı her iş önemli sayılırken, kadınların yaptıkları işler, yürüttükleri çalışmalar önemsizleştiriliyor; sosyal faaliyetler, bir tür dernek çalışması gibi görülüyor, gösteriliyor. Tüm bunlar erkek egemen yaklaşımın siyasetteki kadınları geleneksel roller içinde tutma eğiliminde olduğunu ortaya koyuyor.

Bu şartlarda siyasete ilgi göstermek, kadınlar açısından verimli bir ilgi alanı oluşturmuyor. Bu durum iki önemli sonuç yaratıyor:

Birincisi, kadınların siyasete ilgisi erkeklere oranla sınırlı kalıyor. “Kadınların suçu, eksikliği” olarak görülen bu durum kadınların “siyasetin zorluklarından, siyasi rekabetten kaçmaları” şeklinde sunuluyor, hatta erkeklerin siyasete ilgi gösterme oranlarının çok üstünde sayıda koltuğa/temsile sahip olmalarını meşrulaştırmak için kullanılıyor.

İkincisi, siyasette bir yere gelmek erkeklerin siyaset yapmasında önde olan itki iken, siyasete katılan kadınların çok küçük bir kesimi siyasette yükselmeyi arzu etmemektedir. Yani, siyasetteki kadınların çoğu siyaseti kendisi için yapmamaktadır. Açıkça söylersek, siyasetteki kadınların çoğu, siyaseti kendisi bir yere gelmek istediği için ya da kadınların sorunlarına çözüm üretmek, cinsiyetçi eşitsizliği ortadan kaldırmak için değil; genellikle eş, baba gibi aileden bir erkeğin siyasette yükselmesi için yapıyor. Parti başkanlarının ve her düzeydeki parti yöneticilerinin eşleri, akrabaları olarak siyaset yapan kadınlar bunun en iyi örnekleridir. O halde, siyasetteki kadınların çoğunluğunun kadına yönelik ayrımcılığın azaltılması için uğraş verdiğini söylemek mümkün değildir. Siyasette bir yere gelmek, bir yere seçilmek isteyen az sayıdaki kadın ise, genellikle yüksek eğitilmiş, mesleğinde üst düzeyde bir göreve gelmiş, ailesi tarafından da desteklenmekte olan, hatta ailesi de siyasetin içinde olan kadınlardır. Bu kadınlar arasında da cinsiyete dayalı sorunları alt sınıftan, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik statüsü düşük kadınlara özgü sorunlar olarak görenler, “zayıf kadın ayrımcılığa uğrar” şeklinde özetlenebilecek yaklaşıma sahip olanlar çoğunluktadır. Bu da, kendi adına siyaset yapan kadınların çoğunluğunun, cinsiyet ayrımcılığı yaşadığını, hatta kendi yaşamına cinsiyetçi ayrımcılık açısından bakmayı kabul etmemiş olduğu anlamına geliyor. Bu gruptaki kadınlar, kendileri ile ayrımcılığa uğrayan kadınlar arasında mesafe koyuyorlar, ya da yaşadıkları ayrımcılıkları siyasette dile getirmeleri halinde “güçsüz” olarak algılanacaklarını ve siyasette yükselme şanslarının azalacağını düşünerek susuyorlar. Sonuçta, kendi adına siyaset yapan kadınların önemli bir çoğunluğu da kadınların yaşadığı ayrımcılıkları ortadan kaldırmaya karşı ilgisizlerdir ve bu açıdan erkeklerden çok da farklı bir durumda değillerdir. Dolayısıyla siyaset, cinsiyetçilikten kaynaklanan sorun açısından siyaset yapan kadınlar eliyle de “çözüm bulma müessesesi” olarak çok az işletiliyor, hatta parti siyasetine dışarıdan bir müdahale, bir baskı olmadığı sürece işletilmiyor.

Bu durum siyasetteki kadınların ne kadarının kadınları ve cinsiyetçi ayrımcılıktan kaynaklanan sorunları temsil ettikleri sorusunu akla getiriyor. Açıkçası yukarıda açıklamaya çalıştığımız tablo erkeklerin soyut siyaset yapma biçimlerini ve kalıplarını sürdürmelerine imkân yaratıyor ve genel olarak, sorunlarla cinsiyetçilik arasındaki ilişkileri görmeyi, anlamayı, kavramayı güçleştiriyor.

Kaldı ki, siyaset, kadınların da erkekler gibi politika yapmalarını ve farklılıklarını ortaya çıkarmamalarını emreden bir yapıya sahiptir. Birçok erkek siyasetçi, kadın siyasetçiye, iltifat olarak, "sen de bizdensin" diyor. Bu, "erkek gibi" olmanın bir "iltifat" konusuna dönüştürülmesidir. Bu "iltifatın" işlevi, yalnızca siyasetteki kadın-erkek ilişkilerine cinsel ilgi açısından bir sınır çizmek değildir. Bu yolla çizilen asıl sınır kadınların siyaset yapma tarzlarına yönelik sınırdır. Bir kadın, erkek gibi siyaset yaptığı için takdir edilirken, aslında erkekleri farklı siyaset biçimlerine zorlamaksızın siyaset yaptığı için takdir edilmektedir.

Bu noktada söylemek gerekir ki, erkekler de siyasette kadın-erkek eşitliği açısından kendilerini sorgulayıcı bir yaklaşım içinde bulunmuyorlar. Siyasette rekabeti kadınlara kapalı bir alanda yürütmekten ciddi bir rahatsızlık gösteren erkekler nadiren karşılaşılıyor. Her alanda kadın-erkek eşitliğini benimsediğini vurgulayan birçok erkek siyasetçi bile, kadın-erkek eşitliğine dair çabasının azlığı gündeme getirildiğinde, bu ve benzeri eleştirileri "öncelikleri şaşırılmamak" gibi savunularla ve hatta kadınları suçlayarak bertaraf etmeye çalışabilmektedir.

Kadın hareketinin rolü, etkisi, gücü ve sınırlılıkları

Türkiye kadın hareketi, daha Osmanlı döneminden başlayarak siyasetle yakından ilgilendi ve siyasette kadın hakları için önemli bir mücadele yürüttü. Bu ilgi ve mücadelenin sonucu olarak, modernleşmenin göstergesi olan kadın haklarına kadınların siyasi hakları da eklendi, ancak kadın örgütlenmesinin siyasetle ilişkisi de sona erdirildi. Bu sürecin önemli sonuçlarından biri, kadın sivil toplum örgütlerinin siyaset dışı kalmaları ve hatta resmi ideolojinin yönlendirmesi altında, böyle olmakla övünmeleri oldu. Bu yönlendirmenin kadın hareketi üzerindeki etkisi hâlâ devam ediyor.

Türkiye'de kadın hareketi, 1980 sonrasında önemli bir çıkış yaptı; ikinci dalga feminist hareketin yükselişle kadın-erkek eşitliği alanında önemli gelişmeler sağlandı. Örneğin, Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanunu değişiklikleri kadın örgütlerinin ciddi müdahaleleriyle, etki ve katkılarıyla gerçekleşti. Daha birçok örnek de verilebilir. Bu süreç, kadın örgütlerinde aktif çalışan feministleri hem kamuoyu oluşturma hem de lobi yapma açısından eğitti, yetkinleştirdi. Buna karşılık, feminist kadın hareketi siyasi partilerle ilişkilene açısından dar bir çerçeveye, kendi taleplerini kabul ettirmeyi amaçlayan lobiciliğe oturdu. Sol gelenekten gelen feminist kadınların bir kısmı sol siyaset içinde zaman zaman yer aldılar, önemli gelişmeler ve ciddi bir politika ve uygulama birikimi sağladılar. Ancak bu birikimler siyasetin merkezindeki geniş alana henüz taşınmamıştır. Feminist kadınların çoğunluğu, kadın siyasetini feminist hareket içinde yaptı ve yapmaya devam ediyor. Bu durumun önemli bir sonucu olarak, kadınların bir araya gelmesinden ortaya çıkan ve kadın hareketi tarafından üretilmiş politikaların genel siyasete ve genel politikalar içerisine taşınmasındaki güçlükler devam ediyor. Bir diğer sonuç ise kadın hareketinin sadece kadınların sorunlarına yönelik politikaların peşinde koşması,

ürettiği siyaset yapma tarzı ve örneklerini genel politik sorunlara ve siyaset yapma tarzına yamaması şeklinde ortaya çıkıyor. Siyasette kadınlar arası dayanışma eksikliği, feministlerin siyasi partilerde ortak amaçlar ve talepler üzerinden siyaset yapmaya geçememeleri yüzünden giderilemiyor. Bu açıdan bazı küçük toplumsal tabanlı sol partilerde ve Kürt siyasi hareketinde oluşturulan kadın dayanışmaları, etkili sonuçlarıyla iyi birer örnek teşkil ediyorlar.

Kadın hareketinin kendi talepleri ve siyaseti dışındaki toplumsal hareketlerin taleplerine ve siyasetlerine ilgisi ve duyarlılığı da sınırlıdır. Kadın hareketi, empatik ilişki kurma açısından avantajlarını kullanabilse ve eksik temsil edilenleri temsil edebilecek güce kavuşabilse, siyasette hem kadınlara yer açma hem de siyasetin gündemini değiştirme açısından hızlı bir gelişme sağlayabilirdi. Bu gelişme hâlâ mümkündür.

Öte yandan siyaset içindeki kadınlarla kadın hareketi arasındaki kopukluk siyasette kadın temsili açısından önemli bir zayıflığa dönüşüyor.

Kadın hareketinin siyasette kadınları güçlendirmeyi amaçlayan parçası, 1990'ların ortasında oluştu ve artık yaygın bir kadın örgütü haline geldi. Ancak, siyasette sonuç elde etmek açısından yeterince mesafe alındığını söylemek mümkün değildir. Birçok siyasi partide, parti üyesi kadınlar bu örgütle ilişkili değildir. Bu durum, parti yöneticileri tarafından – açıkça olmasa da “partiye bağlılık” adı altında - takdir edilip destekleniyor. İlâveten, siyasi parti yönetimleri feminist kadınlardan uzak durmayı destekleyerek, bu durumun siyasi partilerdeki kadınlar için örtük ama önemli bir kriter olarak varlığını sürdürmesini sağlıyorlar. Tüm bunlar, siyasetteki kadınlarla kadın hareketi arasındaki kopukluğu artırıyor.

Ayrıca, siyasetteki kadınlar genellikle kadınlarla ilgili politika ve meselelerle uğraşmaya zorlanıyorlar. Bu, bir anlamda sorunları “gettolaştırma” etkisi yapıyor; kadınların sorunları kadınlara havale edilmiş gibi yapılarak, bu sorunlar toplumsal sorunlar kümesinden çıkartılıyor. Üstelik kadınlara bırakılan sorunlara çok az önem verilerek, sorunların “kadın sorunları” olarak bile gündeme gelmesi zorlaştırılıyor. Tüm bunlar, cinsiyetçi ayrımcılıktan kaynaklanan toplumsal sorunları adeta gündem dışına itiyor. Sorunların ana-akıma yerleştirilebilmesi açısından, hem kadınların kendi arzu ettikleri alanlarda siyaset yapabilmeleri ve her alandaki fikirlerinin değerli olması; hem de kadınlara bırakılan alanların zayıflatılması, güçsüzleştirilmesi yönlü uygulamalara son verilmesi ve bütün politikalarda kadınlarla ilgili meselelerin gözetilmesi gerekiyor.

Siyasette yenilenme gereksinimi, geniş anlamda siyaset ve sosyal diyalog süreçlerinin temsili nitelikleri ve kadın-erkek eşitliğinin siyasette yenilenme açısından önemi

Türkiye’de siyasi partiler siyaset yapma açısından büyük bir önem taşıyorlar. Çünkü formel anlamda siyaset yapmanın adeta tek aracı durumundalar. Bu durum siyaseti dar bir alana sınırlıyor ve siyasi partilerin antidemokratik yapılarının ve sorunlarının siyasetin bütününe yayılmasına yol açıyor. Bugün artık siyasetin tanımlanışı ve algılanışıyla ilgili bir sorun da mevcuttur. Siyaset, sorunlara ortak çözüm üretmek olmaktan çıktı ve adeta güç elde etmek ve bunu başkaları üzerinde kullanmak şeklinde tanımlanır hale geldi. Siyasetin büyük bir rant elde etme ve dağıtma mekanizması haline gelmesi, kadınların siyasette yer almasını zorlaştırıyor.

Çünkü kadınlar, ranta dayalı siyasetin ön hazırlık süreçlerinde ve mekanizmalarında da yoklar, bulunmuyorlar.

Siyasi partiler eliyle üretilen siyasetin daralması, antidemokratik olması ve katılım açısından zayıflaması, sivil alanın çok geniş bir siyaset alanı alternatifi olarak yükselmesine yol açtı. Siyasi partilerde yapılamayan siyaset, sivil toplum alanında yapılmaya başlandı. Sivil alandan siyasi parti alanına geçiş, siyasi parti alanındaki antidemokratik yapılar ve kurallar nedeniyle sağlıklı yol ve araçlara sahip olamadı. Oysa sivil alanda yapılan siyasetin siyasi partiler üzerinde bir baskı ve güç oluşturması, hem politikaların oluşumu hem de siyasetçilerin temsiliyet açısından güçlenmesi açısından önem taşıyor.

Bu çerçevede kadınların siyasete aktarabilecekleri zengin bir birikimleri bulunuyor. Kadınlar ve kadın hareketi - gençler gibi - siyasette yenilenme ihtiyacını karşılayacak önemli bir güçtür. Özetle, siyaset kadınlar için ne kadar önemliyse kadınlar da siyaset için o kadar önemlidir. Birçok siyasi parti, gerek yerel ve gerekse genel seçimlerde kadınlar tarafından yürütülen ev-ev çalışma diyebileceğimiz çalışma biçimiyle geniş kitlelere yayılıyor ve oy alıyor, yani kadınların çabalarıyla yükseliyor. Buna karşılık, siyasi partilerin tarihi, genel seçim devreleri itibarıyla küsüp siyasetten uzaklaşmış küskün kadınlarla doludur. Bu durum siyasi partiler karşısında kadın sivil hareketinin önemini arttırıyor, ama kadınların siyasete eklenme sorununa çözüm getirecek bir yeni siyaset anlayışı ve uygulaması gereğini ortadan kaldırmıyor.

Toplumsal ve kamusal alanın her düzeyinde kadınların temsil ve katılımı çok önemlidir. Sadece siyasi partilerde kadın temsili ile atama ya da seçimle gelinen organlarda kadınların belirli bir oranda temsili ile yetinmemek, eksik temsili özellikle yeni siyaset açısından yorumlamak, daha geniş algılamak gerekiyor. Örneğin, yeni siyaset sadece karar mekanizmalarına değil bunları çevreleyen geniş bir diyalog yoluyla fikir, politika ve konsensüs oluşturma süreçlerini de kapsamalıdır. Bu kapsamda kadınların sadece karar mekanizmalarında ve seçilmiş koltuklarda yer alıp almamalarına bakmakla yetinmeyip bu süreçlerde ne kadar yer alabildiklerine de önem verilmelidir. Örneğin, Trabzon'da 2005–2006 öğretim yılında Halk Eğitim kurslarına 6 binden fazla kadın katıldı, buna karşın Halk Eğitim Programlarının belirlenmesinde özel bir önem taşıyan yerel komitede kadın örgütleri ve kadınları temsil eden bir temsilci bile yer almadı. Bu, Trabzon'a özgü bir durum olmayıp, yaygın ve genel bir durumu iyi yansıtan bir örnektir. Oysa bu türden fikir ve karar oluşturma süreçleri kadınların görünürlüğü, politika ve uygulamalar üzerindeki etkileri açısından önemli yerel imkânlardır.

Mevcuttan farklı olarak bu yeni siyaset süreçleri, kadınların yaşamdan gelen bilgilerine, bu bilgilere dayanan fikirlerine yeterince değer vermeli, yoğunlaşmaya başladıkları alanları deşersizleştirmemeli, o alanların erkekler tarafından terk edilmesini ise özellikle engellemelidir.

Kotaların ve benzeri uygulamaların yetersizliği

Kota uygulamaları, bir tür geçici özel önlem olarak, kadınların siyasette siyasi partilerde seçilmiş noktalarda yer almasını sağlayan uygulamalardır. Çeşitli kota uygulamaları olmasına karşın, Türkiye'de daha çok parti genel yönetim kurullarında belirli bir oranda kadın temsili-nin garanti edilmesi biçiminde kota uygulanıyor. Kota uygulamaları Anayasa ve Siyasi Parti-

ler Yasası'nda yer almıyor. Mevcut uygulamalar genellikle parti tüzükleri aracılığıyla düzenlenmiş bulunuyor.

Kota, siyasetin ve siyasi partilerin yapısı ve özellikleri nedeniyle, riskler de taşıyor. Örneğin, Türkiye'de antidemokratik ve başkanın belirleyici güce sahip olduğu siyasi parti yapıları yaygınlık gösteriyor. Bu şartlarda kota kadınların temsili açısından yeterli olmayacaktır. Ancak, yine de siyasette kadın oranını yükseltmek için kota uygulamalarına ihtiyaç vardır. Kadın hareketinin kendi politikaları ile hangi alanlarda ne türden kota uygulamalarına ihtiyaç olduğunu belirlemeye etki yapabilmesi, kotanın doğru ve etkin uygulanmasını sağlamak açısından önem taşıyor.

Önemli bir başka sorun, kota uygulamasının siyasi partilerdeki kadınlar tarafından da yeterince içselleştirilmemiş olmasıdır. Hala, sol partilerde bile, erkekler gibi kadınlar da, kotanın kadınları aciz gösterdiğini, eşitliğe ve rekabete aykırı olduğunu savunabiliyor. Ancak bu, özellikle kadınlar açısından, samimi bir inanç ve düşünce olmaktan çok, siyasi parti içindeki şartlar altında bir tür varlığını koruma ve sürdürme stratejisi gibi görünüyor.

Siyasette yerellik açısından durum

Kadınların kendi özel alanlarına en yakın olan yerden ulaşılması en kolay siyasi ve/veya diğer karar mekanizmalarında yer alarak güçlenmesi, politikleşme ve siyasi deneyim edinme açısından önem taşıyor. Bu nedenle, sadece siyasi partilerde değil, siyaset dışındaki alanlarda da, örneğin okul aile birliklerinde ve apartman yöneticiliklerinde yer almak ciddi bir güçlenme ve deneyim kazanma olanağı sağlıyor. Kadınların, mahalle, üniversite, sivil toplum kuruluşu vb. buldukları her yerde aktif katılımcı olmaya başlamalarına destek veren politika ve uygulamalara ihtiyaç bulunuyor.

Mahalle yönetimi, yani muhtarlık ve ihtiyar heyeti üyeliği gibi yerel yöneticilikler, siyasi partilerin etkisinin görece zayıf kaldığı seçimle gelinen yerel yöneticiliklerdir. 2004 Yerel Seçimleri'nin de ortaya koyduğu gibi, siyasi partilerin görece az etkileyebildiği bu gibi adaylık mekanizmaları kadınlar açısından önem taşımaktadır. KA-DER'in yürüttüğü "seçmen ve aday kadın eğitimleri"nin bir sonucu olarak, yerel seçimlerde kadınların muhtarlık ve ihtiyar heyeti üyeliğine adaylığında bir patlama yaşandı.

Yerel siyaset, kadınlar açısından özel bir önem taşıyor. Ancak, Türkiye'de siyasetin genel sorunlarından biri mikro düşünme ve çözüm oluşturma eksikliğidir. Kadınların yerel düzeyde kendi sorunları üzerine düşünme birikimi de bir hayli zayıftır. KA-DER Ankara Şube tarafından 2002 Genel Seçimleri'nden hemen sonra başlatılarak Ocak 2007'ye kadar yürütülen yerel siyaset çalışmaları ile elde edilen deneyim bu açıdan önemli bir bilgi birikimi oluşturdu. Yerel siyasette kadınları aktifleştirmenin önemli bir aracının, kadınlara ait bilgiyi açığa çıkarmak olduğu, bunun da deneyimleri paylaşma ve farkındalıkla gerçekleştirilebileceği, yine bu çalışmalar sırasında anlaşıldı.

Yerel yönetimler, kadınların siyasette yapabileceklerini somut olarak ortaya koymak açısından da önem taşıyor. Bu bağlamda Türkiye'deki 18 kadın belediye başkanı arasında KA-DER Ankara Şubesi tarafından oluşturulan ağ sayesinde, kadın belediye başkanlarının yerel düzey-

de farklı bir siyaset ve uygulama gücünün varlığı ortaya kondu. Dolayısıyla, kadın başkanların kadınlara yönelik yerel hizmetler üretmek açısından önemli bir işleve sahip oldukları artık biliniyor.

Yeni yasal düzenlemelerle getirilen yerel siyasete katılım araçları, kent konseyleri vb, önemli ve uygulama geliştirilmesi gereken araçlardır.

Uluslararası destekler, AB süreci

Türkiye, Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik sürecinde, uyum çalışmalarını sürdüren bir ülke konumundadır. Bu nedenle, AB'nin kadın-erkek eşitliği standartlarını iç hukukuna ve uygulamasına yerleştirmeye çeşitli destekler veriliyor. Bu destekler, eşitlik, politika, plan ve programlarının ana-akıma yerleştirilmesi açısından yararlı olabilecek önemli bir potansiyele sahiptir.

Ayrıca, Türkiye kadın hareketi 1990'ların başından itibaren uluslararası kadın hareketiyle ve kadının insan haklarını geliştiren Birleşmiş Milletler süreçleriyle eklemlenerek eşitlik politikalarını güçlendirici bir birikim yaratmayı da başarmış durumdadır.

“ARAÇLAR”A İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELER

Eşitlik politika, plan ve programlarının ana-akıma yerleştirilmesini değerlendiren atölye çalışması esnasında, devletin bu alandaki sorumluluğu tekrar tekrar vurgulandı. Devletin, örneğin, kadınların yasal haklarını öğrenmeleri ve kullanmalarına ilişkin sorumluluğunu kadın örgütlerine yüklemesi arzu edilmeyen, olumsuz bir eğilim olarak nitelendirildi. Çünkü bu anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkan devletin boşalttığı hizmet alanlarını kadın sivil toplum örgütlerinin doldurmasına yönelik tutum ve davranışlar, kadın hareketinin politik mücadelesiyle bağdaşmıyor ve devletin kadınlara ve eşitsizliği ortadan kaldırmaya ayırması gereken kaynakları artırmak bir yana azaltıcı etki yapıyor. CEDAW, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, devletin kadına yönelik ayrımcılığın sona erdirilmesinden ve mevcut ayrımcılıklardan doğan zararların giderilmesinden sorumlu olduğunu açıklıkla ortaya koyuyor.

Atölye çalışmasında “araçlar” genel olarak iki alt başlık altında toplandı:

- Yasal araçlar ve etkiledikleri siyasi partiler ve bütçe analizleri gibi diğer araçlar;
- Diyalog geliştirme ve farklılıklar arasındaki ilişkileri çoğaltan gündelik yaşamdaki politikayı ele alabilen araçlar.

Yasal araçlar ve etkiledikleri diğer araçlar:

- Türkiye'nin 1986 yılında onayladığı CEDAW, bu konuda ilk ve en öncelikli yasal araçtır. Türkiye'de uygulanabilir evrensel ve en güçlü araç olarak da nitelenebilecek olan CEDAW, aynı zamanda devletin elindeki araçları belirlemek açısından da önem taşıyor;
- Anayasa'nın 10'uncu maddesindeki eşitlik hükmü, uygulamayı geliştirmekte önemli ve yararlı bir araçtır. Ancak, bu maddeye, fiili eşitliği sağlama mekanizması olarak, CEDAW'ın 4'üncü maddesinde öngörülen “geçici özel önlem” hükmünün de eklenmesi gerekiyor. Böylelikle aynı zamanda kotaları oluşturmaya ve uygulamaya olanak veren açık bir yasal alt-yapı, ciddi bir hukuki dayanak oluşturulmuş olacaktır. Halihazırda siyasi partiler, kendi

tüzüklerinde kotaya yer verebilecek yasal esnekliğe sahiplerdir. Ancak, mevcut 10'uncu madde çerçevesinde eşitliğin kötü yorumlanması ve kota uygulamamaya gerekçe yapılması da mümkündür. Örneğin, kadın kotasını tüzüğüne koymayan bir siyasi parti bir kadın üyesi tarafından Anayasa'ya aykırılıktan dava edilse, mevcut 10'uncu madde çerçevesinde kendisini Anayasa'nın eşitlik öngördüğü, bir cinsiyete avantaj sağlayarak Anayasa'ya aykırı davranamayacağı iddiasıyla savunabilir durumdadır;

- Yasalar, eşitlik için kullanılabilir çok önemli araçlar ve bu alanda, son yıllarda eşitlik açısından önemli gelişmeler kaydedildi. Yine de, yasaların tamamının kadın-erkek eşitliği açısından gözden geçirilmesine ihtiyaç bulunuyor. Gözden geçirmede yasada bir eşitsizlik olup olmadığı ile yetinilmeyip, uygulama aşamasında yasanın yarattığı etki ve sonuçlar da eşitlik açısından değerlendirilmelidir. Aynı şekilde alt mevzuat da eşitlik açısından değerlendirilmeli ve yenilenmelidir;
- Parlamento'da hâlâ bir "Kadın-Erkek Eşitliği Daimi Komisyonu" kurulmuş değildir. Böylece bir komisyon, çıkarılacak tüm yasaların ayrımcılığın engellenmesi ve eşitliğin sağlanması açısından incelenmesini garanti altına alacak şekilde kurulmalıdır;
- Siyasi partiler tüzüklerini oluştururken kendilerine tanınan serbestiyi kadınların ve yeterince temsil edilen diğer kesimlerin temsilini güçlendirmek için kullanmıyor. Kota vb. uygulamaları getirmek, parti içinde güçlü bir kadın mücadelesi gerektiriyor. Tüzüğünde bu uygulamaya yer veren partilerde bile, bu uygulamayı by-pass etmenin çeşitli yolları bulunup kullanılıyor. Bu nedenle, eşitlik yolunda daha hızlı ilerleme sağlamak üzere Siyasi Partiler ve Seçim Kanunları'nda değişiklikler yapılması gerekiyor. Örneğin, iki kanuna da hem karar organları hem de adaylıklar için kota zorunluluğu hükmünün eklenmesi, böylece kotanın siyasi partilerin kendi kararlarına bırakılmışlıktan çıkarılması gerekiyor. ("Kota"nın mevcut yapılar içinde ne gibi riskler taşıyabileceği Atölye çalışmasında derinlemesine tartışıldı, sadece bir tek sözcükten ibaret kalmayan ve iyi düşünülmüş, genişletilmiş bir kavram olarak yasalarda yer alması gerektiğine karar verildi.) Kotaya ilaveten, siyasi partilerde ve aday listelerinin hazırlanmasında fermuar ve boş koltuk sistemi gibi ek sistemlerin de kural haline getirilmelidir. Ayrıca, Seçim Kanunu'ndaki baraj sisteminin kaldırılması, küçük partilerin ve daha radikal fikirlerin temsil edildiği partilerin siyasette kadın temsili konusunda sağladığı gelişmelerin yaygınlaştırılması açısından önem taşıyor. Siyaset yasaklarının kaldırılması ise, özellikle memur kadınların ve Türkçe bilmeyen kadın vatandaşların siyasete girmelerini kolaylaştırıcı bir etki yapma potansiyeline sahip bulunuyor.

Yasalardan etkilenen araçlar arasında sayılabileceklerse şu maddeler halinde özetlendi:

- (i) Parlatonun kaynak dağıtım sürecinde cinsiyeti dikkate alan bir analiz ve değerlendirme olmalı, *toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri uygulamasına* başlanmalı; bu bir kural haline getirilmelidir. Kamu harcamalarının ne kadarının kadınlar ve ne kadarının erkekler için harcandığı belirlenmelidir. Ayrıca, sadece devletin ana bütçesi değil, yerel meclislerin, belediye meclislerinin ve kamu kuruluşlarının bütçeleri dahil olmak üzere tüm kamu birimlerinin bütçeleri bu şekilde analiz edilmelidir. Böylece harcamalardaki eşitsizlikler görünürleştirilecek eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için politika ve uygulama geliştirme imkânı yaratılacaktır.

- (ii) Yasaların ve alt mevzuatın yazılı olması yeterli değildir, uygulamaya da önem verilmelidir. Örneğin, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi, kadına yönelik şiddet açısından önemli bir düzenlemedir. Bu gibi düzenlemelerin uygulamaya ne denli yansiyabildiği *izlenmeli ve değerlendirilmelidir*. Aksi takdirde uygulamanın ne kadar etkin olduğunu anlamak mümkün olmayacaktır. Kamunun kendi içinde bir izleme-denetleme ve değerlendirme sistemine sahip olması elbette gereklidir ve yasal düzenlemelerle garanti altına alınmalıdır. Örneğin, anılan Başbakanlık Genelgesi'nde bu konu öngörülmüş ve düzenleme altına alınmıştır. Fakat, mevcut devlet-içi izleme-denetleme ve değerlendirme mekanizmaları genel olarak yetersizdir. Bu konuda etkin bir denetim mekanizması oluşturabilmek için hem devletin kendini izlemesini sistemlileştiren bir *ombud sistemi oluşturmalı*, hem de bu sistemin raporları TBMM'nin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarına da sunulmalıdır. Ayrıca, sistematik izleme ve değerlendirmenin sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmasına da imkan sağlanmalı ve destek verilmelidir. Böylelikle devleti sorumluluklarını yerine getirmeye yönlendirme açısından da etkili bir mekanizma üretilmiş olacaktır.
- (iii) *Sivil toplumu güçlendirmek* özel bir önem taşıyor. Örneğin kadın hareketi, kendi içinde *ortak bir kavramsal temel ve dil geliştirme* ihtiyacı duyuyor. Örgütler arasındaki ilişkilerin artırılması, haberleşme ağlarının genişletilmesi desteklenmelidir.

Diyalog geliştiren ve farklılıklar arasındaki ilişkileri çoğaltıcı araçlar

- **Diyalog geliştirme:** Toplumsal diyalogun geliştirilmesi için zemin ve mekanizmalar yaratılmalı, mevcut imkanlar etkin kullanılmalıdır. Bu mekanizmalar, kadınların yoğunlaştığı alanların ve mesleklerin değersizleşmesini önlemek ve gidermek için de kullanılmalıdır. Kamusal-yarı kamusal-özel, olabilecek her türlü diyalog mekanizması, hem kadınların katılım mekanizmalarında deneyim kazanması açısından hem de toplumun demokratik katılım deneyimini geliştirmek, zenginleştirmek açısından önem taşıyor.
- **Eksik temsil edilenler koalisyonu:** Ayrımcılık yaşayan çeşitli kesimler kendiliğinden ittifak kurmuyorlar. Bu nedenle, eksik temsil edilen çeşitli kesimlerin bir araya gelmesi ve bir koalisyon/ittifak oluşturması için çaba harcanmalı, yol-yöntem oluşturulmalıdır. Özellikle kadınlar, gençler, engelliler, eşcinseller gibi büyük grupların yan yana gelmeleri, dayanışma oluşturmaları, bu güçleri sayısal olarak dikkate almayı zorunlu kılacak şekilde ortaya çıkararak, gerek sivil toplumun devletin uygulamalarını izleme etkinliğini gerekse temsilde etkinliği artırma potansiyeline sahiptir.

TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANA-AKIMA YERLEŞTİRMEYİ OLUMSUZ ETKİLEYEBİLECEK SINIRLANDIRICILAR/ENGELLER

- Yukarıda saydığımız araçların hemen hemen tümü kurallı toplumlarda, kurallı yapıların etkin şekilde işlediği yerlerde etkili olabilen araçlardır. Oysa Türkiye, olumlu yönde bir değişim içinde olsa da, bu tür kurallılık açısından hâlâ zayıflıkları olan, kuralların sık sık ihlâl edilebildiği bir yapı sergiliyor. Bu nedenle, yazılı kurallar ve mekanizmalar sonuç alma açısından yeterince başarılı olamıyor. O halde, yazılı-kurallı-formel sistemler, mekanizmalar hakkında bilgi edinmek, bunları tanımak ve kullanmak için özel olarak çaba harcamak, ayrıca, bilgiyi yaygınlaştırmak önem taşıyor;

- Yasaların çıkarılması kadar değişimin içselleşmesi de önemlidir. Kadınların yapmakta oldukları çalışmaları daha politize bir biçimde gerçekleştirebilmeleri için genelde katılımcılığın artması, özelde de kadın hareketinin güçlenmesi gerekiyor;
- Ana-akıma yerleşmenin topluma yayılabilmesi için devletin bizzat işin içinde olması gerekiyor. Türkiye’de devletin, hâlâ, bürokratik ve baskıcı birçok mekanizması mevcuttur. Devlet, hayatı kolaylaştıran bir unsur olmalı, bürokrasi azaltılmalı, bilginin ve karar gücünün paylaşımında gelişme kaydedilmelidir. Aksi takdirde, devlet, sosyal diyalogla uzlaşma sağlamaya dayanan politika oluşturma ve katılım süreçlerinde yetersiz kalmaya devam edecektir. Bu da ana-akıma yerleşmeye çalışan her politika için sorundur;
- Devlet, sivil toplum kuruluşları arasında kriterleri açık ve net olmayan seçimler/tercihler yapabiliyor. Ayrıca, yerel idareler (valilik ya da belediyeler) hem proje hibelerinden yararlanabilmek hem de sivil toplum katılımını kontrolü altında tutmak üzere kendi sivil toplum kuruluşlarını kurma yoluna da gidebiliyorlar. Bu gibi yaklaşımlar işbirliği açısından güven eksikliğine yol açıyor;
- Danışma mekanizmaları az olduğu gibi, özellikle sivil toplum ve siyasi partiler arasındaki danışma mekanizmalarının eksikliği hissediliyor. Bu alanda mekanizmalar oluşturmak için çabaya ihtiyaç duyuluyor;
- Sivil toplumda ciddi bir *örgütlenme eksikliği* mevcuttur. Tüzel kişilik olarak örgütlenmek, çok yıpratıcı, sivil toplumun enerjisinin önemli bir bölümünü alıp götürabiliyor. Buna karşılık tüzel kişiliği olmayan sivil inisiyatifler özellikle kamu kuruluşlarıyla muhatap olma ve işbirliği yapma gücünü çekiyor. Devletin yol gösterici, öğretici bir örgütlenme destekçisi olması sivil toplumun güçlenmesi açısından önem taşıyor. Örneğin, devletin en küçük hatada ceza kesmesi, sivil örgütlerden denetim için ücret alması sona ermelidir. Devletin örgütlenmek isteyen herkesin danışabileceği ve örgütlenmeyi destekleyici hizmet birimleri, örneğin *danışma ofisleri* olması gerekiyor;
- Sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle ilişkileri, birbirlerinin izleme sistemlerine dahil olmaları ve birbirlerine güvenleri sınırlıdır. Örneğin, izlemenin herkes tarafından ayrı ayrı yapılmasından vaz geçmek üzere, ana-akıma dahil edilebilen bir çok hususu bir arada izleyebilen bir sistem oluşturulması çok yararlı olabilir;
- Yasal hakların bilinmesi herkes için olduğu kadar kadınlar için de önemlidir. Ancak, kadınlar yasal haklarını yeterince bilmiyorlar, öğrenme araçları da sınırlı kalıyor. Oysa hakların uygulanmasını iyileştirmek için uygulamayı talep edebilmek, bunun için de hakkın ne olduğunu bilmek gerekiyor. Yasal hakları doğru uygulamak kadar bilinmesini sağlamak da devletin görevidir. Bu alanı sivil topluma devretmek söz konusu olmamalıdır;
- Kadın örgütlerinin sayısı artıyor. Ancak, hâlâ sayı ve yaygınlıkları, yoğunlaştıkları alanlar ve başta insan kaynağı olmak üzere kaynakları yetersiz kalıyor. Özellikle genç kadınların geniş katılımına ihtiyaç bulunuyor;
- Aile kurumunun yapısı ve sorumlulukları, kadınların toplumsal hayata katılımı önünde önemli bir engel durumundadır. Aile sorumluluklarının kadınların siyasete katılımını sı-

nırlandırmaması için, bu sorumlulukları azaltan/paylaşan yerel yönetim uygulamalarının/hizmetlerinin artması gerekiyor.

Atölye Katılımcıları:

- S. Nazik Işık, Bireysel
- Akın Atauz, Bireysel
- Nurten Canaş, Doğru Yol Partisi (DYP)
- Seyhan Ekşioğlu, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği (Ka-der)
- Zeynep Kılıç, Eğitim Reformu Girişimi
- Özgür Sunata, Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP)
- Sebahat Tuncel, Demokratik Toplum Partisi (DTP)
- İlknur Üstün, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği (Ka-der)
- Fatma Nevin Vargun, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği (Ka-der)
- Saynur Gürçay, Heinrich Böll Stiftung Derneği

BÖLÜM III
TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ
VE TÜRKİYE'DE POLİTİKA

SİYASETTE YENİ BİR DÖNEM BAŞLATMAK İÇİN...

S.Nazik IŞIK

*3. Ege Kadın Buluşması
İzmir, 28.4.2007*

GİRİŞ

Yeni bir genel seçim dönemindeyiz. Geçen yılki 2.Ege Kadın Buluşması'nda 3. Ege Kadın Buluşması'nın yani bu buluşmanın ana temasını belirlerken, bu toplantıda gündemimizi ağırlıklı olarak siyasete ayırmak istememizin önemli bir nedeni buydu. Ege Kadın Buluşmaları, başından bu yana tematik toplantılar olarak yapıldı. Bu kez de öyle olacak, hem de ülkenin gündemine de çok uygun bir konuya, bizim geleceğimizi de derinden etkileyen bir konuya yoğunlaşacağız.

Bu kez Cumhurbaşkanlığı ve genel seçim bir arada. Siyasette yeni bir döneme başlayacağız. Tabi bu yenilik nasıl bir yenilik olabilir, buna biraz yakından bakmalıyız. Sadece Bay A'lar sahneden gitti, bir kısım Bay A ile bir miktar Bay B sahneye arz-ı endam etti, biçiminde mi olacak? X partisi ile Y partisinin oy oranlarındaki ufak tefek değişikliklerle sınırlı bir değişiklik mi olacak? Yoksa siyasetin içeriğinde ve tarzında ciddi bir değişiklik mi olacak? Bu, yeninin içini doldurmak işidir. Hep birlikte bize ve siyasette müdahalede bulunmaya çalışanlara, bizim beceri ve başarımıza kalmıştır. Ne olur ve nasıl olursa olsun, 3.Ege Kadın Buluşması'nın gündemi siyasettir. Şimdi biz kadınların siyasete nasıl müdahil ve müdahaleci olabileceğimizi konuşacağız.

SİYASET VE KADIN ARASINDAKİ EN ÖNEMLİ SORUN: "HER ALANDA EKSİK TEMSİL"

Önce bir hatırlatmada bulunmak istiyorum: Siyaset nedir, ne işe yarar? Çünkü bizim kadın hareketi ve kadınlar olarak siyasetle ilgili ve siyaset içindeki problemimizin önemli bir kısmı nasıl bir siyaset, ne için siyaset ile ilişkilidir. Siyaset esasen hayatı değiştirmeye yönelik örgütlü bir müdahaledir. Değişim için ortak güç oluşturmaktır. Sorunlara çözüm bulan bir müessesedir. Çözüm araçlarını üreten bir yapıdır. Bizim açımızdan ve genelde siyaset böyle bir şey, ama ülkemizde böyle bir siyaset var mı? Bu, özellikle üzerinde durulması gereken bir problemdir.

Şimdi öncelikle siyasette kadınların durumuna kısaca bakalım. Biz neden bu tabloyu "önemli bir problem" olarak görüyoruz, buna açıklık kazandıralım.

Siyasete bakar bakmaz, kadınlar açısından gördüğümüz en çarpıcı mesele, "*her alanda/her yerde eksik temsil*"dir. 22.Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2007 içinde yenilenecek olan Meclis, merkezi siyasetin en yüksek organı olan meclistir. Bu Meclis'te sadece 24 kadın milletvekili bulunmaktadır. Toplam 550 içinde yüzde 4.36'ya denk gelen bir kadın temsili mev-

cuttur. O halde, bizi eleştirenler boşuna eleştirmemektedir. Evet, çok doğrudur, Türkiye dünyada, birçok Avrupa ülkesinden çok daha erken bir tarihte kadınların seçilme hakkını tanımış, yasal bir hakka dönüştürmüş, uygulamaya da sokmuştur. Ama bizim ülkemizde Meclis'te kadın temsil oranı hiçbir zaman %5'in üzerine çıkamamıştır. Bu da önemli bir demokrasi problemi, demokrasimizin yetersizliğinin önemli bir göstergesidir.

Tabii ki siyaset sadece merkezi siyasetten ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden, milletvekilliğinden ibaret değildir. Örneğin yerel yönetimler de önemli bir siyaset alanıdır. Yerel siyaset bugün özellikle konuşacağımız bir siyaset alanı olmayacak, ama şimdi kadınlar olarak seçim sürecine nasıl müdahale edebileceğimizi konuşurken bile, elimizdeki yerel yönetim gücünün ne kadar sınırlı olduğunu dikkate almak zorundayız. Yerel yönetimlerdeki, yerel siyasetteki güçsüzlüğümüz elbette bizi ciddi şekilde sınırlandırıcı bir etkidir. Aynı zamanda bu güçsüzlük bize kadınların siyasette nereden yola çıkabileceklerini ve mutlaka ihmal etmeden ele almak gereken bir alanın yerel siyaset ve yerel yönetimler olduğunu da anımsatmaktadır. Ülkemizde 3.234 belediye var. Bunlardan sadece 18'inde bir kadın belediye başkanı var. Oranla söyleyecek olursak, belediye başkanlarının sadece binde 6'sı kadın. Yani her 99 erkek belediye başkanına karşı sadece bir bile değil, neredeyse yarım kadın başkan var. 81 il belediye başkanından sadece biri kadın. O da en küçük illerimizden biri olan, Tunceli'de. 16 Büyükşehir belediyesinden birinde bile bir kadın belediye başkanımız yok. İl genel meclisleri üyeliklerinde toplam 3.184 üyelik var, kadın sayısı ise 54. İl genel meclisi, son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle yetkileri çok genişletilmiş, bir tür yerel meclisimsi güce kavuşturulmuş yerler. Giderek de bu özellikleri ve güçleri artacak. Özellikle kent merkezileri sınırlı olmayan ilin tamamını kapsayan bir güce, yatırım ve politika gücüne kavuşmuş durumda. Bu, bizim için de il genel meclislerinin öneminin arttığı anlamına geliyor. Belediye meclislerinde de aynı problemle karşı karşıyayız. En iyi temsil oranına sahip olduğumuz yerel yönetim organı belediye meclisleridir. Temsil oranımız ise, ancak %2,5'tur. Toplam 34.477 belediye meclis üyeliğinden sadece 864'ü kadın üyelere aittir.

Siyaset ve karar alma mekanizmaları merkezi ve yerel siyaset ve meclislerle sınırlı değil tabii. Örneğin, Bakanlar Kurulunda tek bir kadın var: Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Ni-met Çubukçu. Bu durum bu hükümete özgü bir durum da değil. Bugüne kadar Türkiye'de bir kabinede aynı anda en çok iki kadın bakan oldu, asla üç kadın bakan olmadı. Mesela, Mecliste 16 daimi komisyon var. Siyasetin kalbi, kurallı bir ülke oluşturmanın en önemli tartışmaları bu komisyonlarda yapılıyor. 16 komisyondan birinde bile bir kadın komisyon başkanımız yok. Anayasa ve Plan-Bütçe Komisyonları çok önemli iki komisyondur. Bu Komisyonlarda da çok çok az sayıda kadın vekil yer almış, görevlendirilmiştir. Oysa mesela Plan-Bütçe Komisyonu bütün devlet bütçesini ve önceliklerini konuşan, Genel Kurul'a tavsiye eden Komisyondur. Elbette Komisyonlara üye olmayan vekillerin de girmesi ve dinlemesi ya da kısa bir konuşma yapması, daha çok da soru sorması imkanı vardır. Ama bu üye olmakla aynı şey değildir. Örneğin, alt komisyon oluşturulduğunda ancak Komisyon üyeleri bu alt komisyonlarda yer alabilmektedir. Çoğu zaman da alt komisyonların çalışmaları kapalı devre yürütülmektedir. Yani, bizim Ceza Kanunu çalışmaları sırasında karşılaştığımız Adalet Komisyonu bünyesindeki bir yıl gibi uzun bir süre devam eden ve sivil toplum örgütlerinin bile katılabildiği alt komis-

yon çalışmalarını normal bir durum değildir, olağandışı bir tarzıdır. Bir başka örnek, belediye encümenleridir. Belediye encümenleri seçimde genel organlar değildir. Ama belediyelerde bir tür yürütme gücüyle donatılmış birimlerdir. Onlarda da bütün birim başkanları ile Belediye Meclisi'nden seçilerek gelen birkaç kişi yer alır. Belediyelerin birim başkanları arasında kadın varsa, encümenlerde de olmaktadır. Yoksa belediye meclislerinden seçilerek gelen encümen üyesi kadın sayısı eser miktardadır, diyebiliriz.

Bütün bu seçimle gelinen yerleri dolduracakların kimler olacağını bir anlamda seçen, belirleyen aday gösteren bir arka plan var: Siyasi partiler. Ne yazık ki siyasi partilerde kadın üye oranları düşük, kadın kolları zayıf, kadınlar için temsilde kota yok, olduğu zaman da kotadan seçilenler nadiren kadınların meselelerinin temsilini üstleniyorlar, genellikle kadınların temsil edilmesi konusu ile ilgilenen insanlar değiller. Parti içinde siyaset yapma tarzları da erkekler arası ilişkilere dayanıyor. Özetle, siyasi partilerde kadınlar arka planda, zayıf, karar verici güçte ve konumda olmayan cinsiyet konumundalar.

Bu bilgilerden bizim için çıkan sonuç nedir?

Birincisi, siyaset eril bir alandır, erkeklerle doludur ve erkekler tarafından belirlenmektedir. Bu anlamda, güce dayanmaktadır. Başkasını dinlemeye değer vermeyen bir tarza sahiptir. Herkesin kendi sesiyle ve sözüyle konuşması önemsiz bulunur; çünkü bir kere "temsil eden" olan aslında "herkes"i temsil ediyordur. O halde, herkesin kendi sesiyle konuşması da o kadar da önemli değildir. Bu, mevcut siyasetin farklı kesimlerin kendini ifade etmesine çok da yer bırakmadığını gösterir. Evet, siyaset, "ben senin yerine diyorum zaten" diyerek alan kapatan, insanları engelleyen bir alandır. Aslında bu durum bile, siyasetin ve siyasette kadın temsili meselesinin ne kadar önemli bir demokratikleşme engeli olduğunu düşünmemiz için yeterlidir.

İkincisi, mevcut siyasi parti yapısı ve siyaset yapma tarzı ile kadınlar ve kadınların cinsiyetçilikten kaynaklanan sorunları görünmezleşmektedir. Bunun bir sonucu siyasetin kadınların hayat kalitesini gündeme getirmemesi, kadınların temsili ile ilgilenmemesidir. Kadınların taleplerini dinlemek, önemsemek bile kolay sağlanamamaktadır.

Şimdi bu görünmezleştirme ve dışlama meselesine biraz daha yakından bakalım:

Kadın hareketinin içindekiler olarak bizim için elbette kadınların yaşamakla ilgili her türlü sorunu önemlidir. Kendi yaşam kalitemizin bizim için önemli olması çok doğaldır. Tersini garip ama çok yaygındır. Kadınlık bilincine, toplumsal cinsiyet bilincine sahip olmayan kadınlar, siyasette birçok durumda içinde oldukları siyasi partiyle ve onun siyasete bakış tarzıyla sınırlı kalırlar, siyasetin kadınları ve kadınların sorunlarını cevaplayabilen bir içerik kazanmasına ilgi göstermezler, hatta karşı bile çıkarlar. Oysa siyasette iyi bir şeyler yapmak, hayatı kolaylaştırıp güzelleştirmek, yarına daha kaliteli bir hayat tarzı ve şartı bırakmak esastır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık önemli bir sorun olarak görülmeyince, bundan kaynaklanan sorunlar sadece kadınların sorunları olarak algılanabilir hale gelir. Bu da, bu sorunların toplumun sorunu olarak algılanmamasına, böylece ikincilleştirilmesine, kısmileştirilmesine yol açılmış olur. Kadınların sorunlarını kadınlar çözsün diye düşünmek de hızla arkasından gelir. Yani, sorunlar kadınların cebine konup kadınlarla birlikte eve gönderilmiş bir dizi sorun olarak düşünülebilir

hale gelirir. Sonuç, cinsiyetçilikten kaynaklanan ve en acı verici ucu kadınlara batan ve acı veren sorunların çözümüne kaynak ayırmamak, kaynak dağılım süreçlerinde, bütçelerde bu meseleleri konuşmamak, bu yöndeki programlara ve diyaloglara kapalı kalmak, en azından ciddi bir yer ayırmamaktır. Kaynakların kimin için ve ne için kullanılacağı sorusunda cinsiyetçilikten kaynaklanan sorunlar dışarıda bırakılmış, dikkate alınmamış olur. Bir anlamda alan boşaltılmış, pazarlık kapıları kapatılmıştır. Büyük siyasetin yapıldığı yerlerde, hem parti içinde hem de seçimle gelinen karar organlarında, kaynak muslukları kadınların olmadığı ortamlarda kadınlar ve cinsiyetçilikten doğan sorunlar dikkate alınmadan yapılmaya devam eder, gider. Daha da tehlikelisi, ilkeler, kurallar ve mekanizmalar sorunların sahiplerinin bulunmadığı, olmadığı bir ortamda konur ya da kaldırılır, değiştirilir, kadınlara ise dışardan ve aslında kadınları dışlayan bir ortama müdahil olmak için çırpınmak kalır. Hayat kalitemizi genel olarak yükseltmek için bile bizi temsil etmesi gerekenlere ricacı olmak zorunluluğu doğar, sürer gider.

MERKEZİ SİYASET VE BİZİM HAYATIMIZIN KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

2007 yılında yenilenecek olan TBMM, ülkenin merkezindeki siyasetin en önemli organlarından biridir. Meclis'in, bir birey olarak, tek bir kadın olarak benim için ve biz kadınlar için, genelde ve örneğin şu anda bulunduğumuz Karşıyaka'nın Soğukuyusu'ndaki biz kadınlar için ne önemi var? Meclis, biz sıradan insanların hayatına nerede geliyor? Bu soruya biraz yakından bakalım.

Meclis elbette ve öncelikle bu ülkenin var olduğunu gösteriyor. Yani, ülkemizin varlığının ve bizim sınırlarımızın, toprak, devlet, kuruluşlar, kural koyma vb. açısından ne olduğunu gösteriyor, belirliyor.

İkincisi, Meclis'in yasaları yapan yer olmak, ana politikaların karara bağlandığı yer olmak özelliği var. Özetle, Türkiye'nin nasıl bir dünyanın parçası olmasını, nasıl bir ülke olmasını istediğimizi konuşup karara bağladığımız temel organ Türkiye'de TBMM'dir.

Bunun çeşitli boyutları var. Örneğin, savaşa girmek, savaş ilan etmek TBMM kararıyla olabilmektedir. Uluslararası anlaşmalardan ve üyesi olduğumuz paktlardan doğan bir zorunluluk olmadığı sürece, sınır ötesi hareketler yapmak ya da bu hareketlere katılmak gibi kritik kararlar yine Meclis kararı gerektirir. Örneğin, Türkiye'nin uluslararası sistemle bağlantılılığı ve bağlantısızlığı TBMM kararlarıyla oluşur. Mesela, uluslararası sözleşmelerin onaylanması, yani uluslararası (evrensel) insan hakları ilkeleri çerçevesindeki sözleşmelerin ulusal sistemimizle ilişkilendirilmeleri Meclis kararıyla başlar. Birleşmiş Milletler ya da onun alt örgütleri, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası evrensel ya da bölgesel sistemlerin kurallarının ülkemize yansıtılması hep Meclis kararlarıyla gerçekleşir. Ülkelerle yapılacak anlaşmalar için de asıl karar verici organ TBMM'dir. Çünkü bizim sistemimizde uluslararası sözleşmeleri onaylayan ve iç hukuka yansıtan devlet organı TBMM'dir. Mesela, Kadına Karşı Her Türkü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) biz kadınlar için çok önemli, kadının insan haklarının anayasası diyebileceğimiz bir sözleşmedir. Ulusal sistemimizdeki kurallar gereğince, CEDAW'ın da onaylanıp yürürlüğe sokulması TBMM kararıyla olmak zorundaydı. Öyle de oldu.

Uluslararası sözleşmeler bizim ülkemize ait temel politika ve uygulamalara dair kuralların hangi ilkelere dayanacağını belirleyen özellikler taşıyor. Yani nasıl bir dünya istiyorsak, onu şekillendirmemiz açısından bir ufuk çizgisi niteliği taşıyor. Bir tür standart da getiriyor. Örneğin ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nün annelerin süt izninin olmasını öngören ve bunun ülkeler tarafından nasıl düzenlenebileceğine dair hükümler taşıyan bir sözleşmesini TBMM'miz onayladığında, bu Sözleşme artık bizim Anayasamızın bile üstünde bir iç hukuk kuralı haline gelmiş olur.

Ulusal standartlarımızın neler olacağını belirlemek açısından ne kadar önemli bir konudan ve kurumdan söz ettiğimiz böylece netleşmiş bulunuyor.

Ulusal standartlarımızın neler olacağını, ülkemizin gelecekte nasıl bir ülke olmasını arzu ettiğimizi belirleyen ve bunu gerçekleştirmenin yol ve yöntemlerine dair ülke ölçekli mutabakatımızı ortaya koyan da Meclis'tir. Mesela, nasıl bir toplum olmak istiyoruz? Eşitlikçi, adil, insan haklarına saygılı, sosyal devlet, vb. olacak mıyız? Nasıl yönetilmek istiyoruz? Temel kurumlarımız neler olmalı? Eğitim düzeyimiz nasıl olsun? Sağlık sistemimizi hangi kurullarla işlesin? Enerji politikalarımız ne olsun? Tarımda üretim ve kırsal kesimde yaşayan insanlarımız nasıl yaşasın? Kamu kurumlarımızın insana yaklaşımı ve hizmet edişlerinde uyacakları ilke ve kurallar neler olmalı? Bütün bu ve benzeri konulardaki temel kurallar Meclis'te konuşulur ve kesinleştirilir, ülke/devlet adına karara bağlanır. Örneğin, anayasalar, beş yıllık kalkınma planları, özel eylem planları, yasalar... Bunların hepsi TBMM tarafından sonuçlandırılır ve ülke adına karar haline getirilir.

Mesela, biz kadınların ve kadın kuruluşlarının önemli bir şikayeti var: Türkiye'nin kadın erkek eşitliği ulusal eylem planı ne yazık ki yoktur. Kendi adıma biz kadın hareketinin de bir ulusal eylem planı olmadığını biliyorum, uzun zamandır bunu yapmamız gerektiğini de dile getiriyorum, ama bugün üzerinde duracağımız konu bu değil, Türkiye'nin eşitlik ulusal eylem planının hala olmaması. Diyelim ki ben oturdum uzun uzun çalıştım ve bir eylem planı hazırladım. Bu ancak benim eylem planım olur, kabul buyurlarsa birkaç arkadaşımın en fazlası onaylayan kadın örgütlerinin, sivil toplum örgütlerinin eylem planı olur. Bu eylem planını ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileri bir araya gelip programlı-planlı bir çalışma ile hazırlarsa, söz konusu taslak da TBMM'de de görüşülüp onaylanırsa, işte o zaman ulusal eylem planı olur.

Buraya kadar anlattıklarımız gösteriyor ki, *biz eşitlikçi, adil, insan haklarına saygılı bir sosyal devlet istiyorsak TBMM ile ilgilenmeliyiz*. Bu ilgi orada yapılanları izlemekten orada biz-zat bu işleri eyleyenler yani vekiller arasında olmaya kadar bir dizi faaliyeti kapsayabilir. Ama esas olan TBMM'nin bizim ilgi alanımızda olmasıdır.

Üçünü boyut, yasalarla yani iç hukukumuzla ilgilidir. Biz üniter bir devletiz. Bu nedenle bizim ülke ölçeğindeki yasalarımızdan başka yasalarımız yoktur. Bölgesel parlamentolarımız yok, onların çıkardığı bölgesel yasalar yoktur. Elbette Belediye Meclisleri'nde alınan kararların da bir sonucu olarak; örneğin sokak aydınlatmasının ne kadar aralıklı olacağı belirlenir ve yapılır. Sokak aydınlatması kalitesi biz kadınların gece, gece olmasa bile karanlık bastıktan sonra ne kadar sokakta olabileceğimizi etkileyen bir unsurdur. Keza, semt pazarında dolaşan bir kadının ayakkabısının ne kadar çamur olacağı da, orada satılan malların kalitesine ilişkin dene-

timlerle fiyat denetimleri de, hatta tartı denetimleri de bizim hayat kalitemizle yakında ilişkilidir. Çünkü elimizdeki torbaların, filelerin ne kadar çamurlanacağı bile bizim işimize iş katar ya da katmaz. Yani hayatımızla doğrudan ilişkili şeylerden söz ediyoruz. Şimdi içinizden belediye meclisinin karara bağladığı ve belediye zabıtasının denetiminde olan konularla Meclis'in ne alakası var, diye geçiriyor olabilirsiniz. Evet, belediyelerin bu işleri nasıl yapacaklarının çerçevesi Belediye Kanunu ile çizilmiştir. Kısa bir süre önce Belediye kanunu yenilediği için hepimiz biliyoruz. Biliyoruz ki, yerelde, yani yaşadığımız yerde belediyenin yaptıklarının bizlerle ilişkili olması, bizim belediyeye nasıl bir ilişki içinde olabildiğimiz, belediyeye istek ve beklentilerimizi söyleme yol ve yöntemlerimiz, belediyenin yaptıklarını denetleme yol ve yöntemlerimiz, bunların hepsi Belediye Kanunu'nda yazılı kurallara tabidir. Mesela, Meclis Belediye Kanunu'nu ve Hal Kanunu'nu çıkarır, sonra ilgili bakanlık bu kanunlar çerçevesinde semt pazarları yönetmeliğini düzenler. Belediye de bu kanun ve yönetmeliğe göre pazaryerini hazırlar, pazara çıkacak ürünlerin denetimini yapar, vs.

Hepimiz 2000–2001 yıllarında Meclis'te Medeni Kanun'un yenilenmesi sürecini anımsıyoruz herhalde. Daha da yakın bir tarihte Ceza Kanunu'nun yenilenmesi sürecinde de bir çoğumuz kadınların hakları için el eyledik, hep birlikteydik. Biliyoruz ki Ceza Kanunu değişikliğinde önemli bir başarı sağladık. 35 maddede değişiklik talep ettik, 30,5'ünü gerçekleştirdik. Buçuk madde dememin nedeni, bekaret kontrolü meselesiyle ilişkili talebimizin yarım karşılanmasındandır. Ama yeni kanunda yer alan "genital muayene" maddesi, bekaret kontrolünü aslında yasaklamaktadır. Bu madde gereğince "Beden Muayenesi Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Söz konusu Yönetmelik, kadının bedenine kimin hangi adli amaç ve ilkelerle ne kadar dokunabileceğini tanımlamaktadır. Yani, yeni Yasa, bir doktorun bir kadının bedenini, ailesi bakire olup olmadığını çok merak ettiği için muayene etmesine yasak getirmiş, Yönetmelik de tüm adli muayenelerin şartlarını açıkça düzenlemiş, bekaret muayenesi meselesini de özel olarak düzenlemiştir. Bu elbette bizim için çok önemli bir yasal düzenlemedir. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, ebeveyn izni müessesesinin yasal düzenlemeye kavuşturulması, aile sorumluluklarının eşler ve diğer aile bireyleri arasındaki paylaşımı, belediyelerin ve işverenlerin kreş gibi sosyal hizmetlere ilişkin yükümlülükleri gibi kadınların hayatlarını doğrudan etkileyen birçok konu TBMM'de yasal düzenlemelere bağlanmıştır ya da politikasız kalmış/bırakılmış, yasal düzenleme getirilmemiştir ve bunun acısını çekmekteyiz. İşte bu açıdan da Meclis ve Meclis'te ne olup bittiği kadınlar için çok önemlidir.

Dördüncü boyut, kaynak dağılımı, kaynak kullanımı meseleleridir. Devletin bütçesi elbette Türkiye milli gelirinin tamamı değil, bir kısmıdır. Bu bütçeden kime ne ödenip ne verildiği, kadınların bu verilen ve ayrılan kaynaklardan ne kadar yararlanabildiği, kaynak ayırma ve verme sırasında kadınların durumunun ne kadar dikkate alındığı vb kadınları doğrudan ilgilendirir. Örneğin, devlet gelirlerinin ne kadarı kadınların ödediği vergilerdir? Devlet bütçesinin ne kadarı kadınların ihtiyaç duyduğu hizmetlere ayrılmıştır? Kız çocukların eğitimi için ne kadar pay ayrılmaktadır? Kadınlara ne kadar sosyal hizmet ve sığınak imkânı veren bir bütçemiz var? Sığınakları işletme vs. giderleri nasıl yürütülüyor? Bu alandaki sorunları çözen bir bütçe yapmamız mümkün müdür? Bütün bunların cevabı devlet bütçesinde üstü örtük şekilde olsa da mevcuttur. Buraya kadar saydıklarım doğrudan kadınlarla ilişkili harcamalardır ve bu

nedenle ilişkiyi görmek görece kolaydır. Ama doğrudan bizimle alakası yokmuş gibi duran bütçe kalemleri de bizim için önemlidir. Bizim hayatımıza doğrudan etkiler yapmaktadır. Mesela, bu ülkede yatırım, istihdam sorunu nasıl çözülecek? Bütçe içinden karşılanacak/yapılacak kamu yatırımları neler olacak? Bu yatırımların kadınların ihtiyaçlarıyla ilişkisi var mı? En azından bu yatırımlar karara bağlanırken bu husus dikkate alındı mı? Kamu kesiminde yeni istihdam ne kadar olacak? Bu işlere kadınların alınmasında fiili eşitlik öngörülmüş müdür? Devletin işçi ve memurunun maaşı ne olacak?

Özetle, merkezi siyasetin en önemli kurumlarından biri Meclis'tir. Meclis kadınların hayatını doğrudan etkileyen işler yapıyor, kararlar üretiyor. Bu nedenle de *Meclis'te kadın temsili doğrudan bizim hayatımızla hayat kalitemizle alakalı, önemli bir husustur.*

SİYASETE MÜDAHALE AÇISINDAN ELİMİZDEKİLER: MEVCUTLAR

Kadınların siyasete müdahale etmek siyasetin içinde olmak için elindeki imkanlar nelerdir? Şimdi kısaca onlardan söz edeceğiz.

İlk olarak, seçim sistemimizin bir avantaj olduğu kanaatimi paylaşmak istiyorum. Türkiye'de "nispi temsil" olarak bilinen bir seçim sistemi uygulanmaktadır. Bu sistem, Türkiye gibi ülkelerde kadınlar açısından siyasette temsil imkanı çerçevesinde bir avantajdır. Örneğin, İngiltere'de "dar bölge çoğunluk sistemi" diye bilinen bir seçim sistemi uygulanmaktadır. Bu durumda, nüfusu 35–50 bin arasında değişen her bir bölge bir milletvekili çıkarmaktadır. Seçilmeyi başaracak kişi sayısı sadece birdir. Yani, her parti o bölgede bir kişiyi aday gösterecek, en çok oy alan da seçilecek. Bu sistemde kadınları birinci yapmaktan başka çareniz adeta yoktur. Bu da Türkiye gibi erkek egemen değerlerin ve sistemin güçlü olduğu ülkelerde çok çok güçtür. Nispi temsil sisteminde ise, çok daha geniş bir bölgede, çok daha fazla insanı temsilci seçmemiz söz konusudur. Yani kadınların birinci sırada olması söz konusu olmasa bile seçilmeleri mümkündür. Anımsayalım, kadın hareketi olarak yakın hedefimiz (talebimiz) üçte birlik temsile erişmektir. Yani ilk üç adaydan en az birinin kadın olması, aday listelerinde de üçte birlik bir fermuar sisteminin uygulanması. Nispi temsil, bu gibi hedefler için yerel planlamayı kolaylaştırıcı özelliklere sahip bir sistem olarak bir avantajdır.

İkinci olarak, güçlü hukuki dayanaklarımız ve insani kaynaklarımız var. Birleşmiş Milletler ve Avrupa sistemlerinin bir parçasıyız. Bu, CEDAW, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı gibi temel insan hakları sözleşmeleri ile ILO Sözleşmeleri gibi özel sözleşmelerin tarafı olmamıza neden oluyor. Bu sözleşmeler iç hukukun gelişmesinde gerek kendiliğinden ve gerekse insan hakları aktivistlerinin temel dayanaklarından olmaları sonucu insan haklarının gelişmesinde önemli bir rol oynuyor. Örneğin Türkiye tarafından 1986'da yürürlüğe sokulan CEDAW, ülkemizde kadınların kadının insan hakları bilgisini geliştirmekte özel bir rol oynadı, halen de oynuyor. 2004 yılında gerçekleştirilen Anayasamızın 10.maddesinde değişiklikte CEDAW'ın siyasette eşitliği ve eşitlik için geçici özel önlemler alınmasını ve uygulanmasını öngören 4'üncü ve 7'nci maddelerinin özel bir yeri ve etkisi olmuştur. Ayrıca, Türkiye olarak kendi Anayasamız ve ulusal yasalarımızda da önemli bir yol alınmış durumdadır. Uygulamada ciddi sorunlarımız olmasına ve dolaylı ayrımcılık meselesine henüz pek değinilmemiş olmasına rağmen, temel

prensipiler sistemimizde mevcuttur. Eşitlik ilkesi, Anayasalarımızda 1924'ten beri yer almaktadır. Bunlar bizim artılarımızdır, geldiğimiz bir yer var ve sıfırdan başlanıyoruz.

İlaveten eşitlik ve cinsiyetçilik konularında yetmişmiş ciddi bir insan gücümüz mevcut. Daha da önemlisi, yetmişmiş güçlü bir kadın gücümüz var; hepimiz birçok şeyin üstesinden gelmiş kadınlarız, ayakta kaldık, çocuk yetiştirdik, memleketimizdeki birçok sorunu göğüsledik, darbeler gördük geçirdik, çocuklarımızın ölümlerine ağladık, açlıkla boğuştuk, parasız yatılı okuyanlarımız, mesleğinde üstün başarılı çalışanlarımız... Gerçekten "yıkılmamış ayakta"yız. Üstelik sağlam basacak kadar bilgili, donanımlı, cesur ve enerjikiz. Bir potansiyelimiz, deneyimlerimiz var. Siyasete de ciddi şekilde ilgi gösteriyoruz; siyasetten taleplerimiz, istediklerimiz, beklentilerimiz, siyasete katmak istediklerimiz var. Bunu her yerde görmek mümkün, gelecek seçim döneminde de göreceğiz zaten.

Son olarak da, kota gibi eşitliği, dolayısıyla da kadınları güçlendiren mekanizmalar konusunda bilgimiz ve birikimimiz var, belli deneyimlerimiz var. Kota konusunda "hala tartışmalarımız olduğu"nu anımsatmak isterseniz, size "doğrudur, siyasette kotayı kabul etmiş sosyal demokrat partilerin içinde bile kotanın kadınları küçültücü olduğunu savunan kadınlar ve erkekler vardır" derim. Ancak, belirleyici olan kadın hareketinin kotaya inanması, kadınların kotayı savunmasıdır. Bu, bugün olmazsa yarın kotanın sistemimiz içinde yaygınlaşan, güçlenen bir dizi uygulamayla ortaya çıkacağını gösteriyor.

Burada, yeri gelmişken söylemek zorundayım ki, kota riskleri de olan bir araçtır. Türkiye'de olduğu gibi, siyasetin çok eşitsiz, çok katı şekillenmiş olduğu, bir anlamda kötü terbiyeli olduğu yerlerde kotanın tersine işleme yani kadın aleyhine işleme olasılığı da vardır. Bu tehlikeye rağmen, bizim kotadan beklentilerimiz var, kotadan elde edeceğimiz var. Ve kota, bir tür vazgeçemeyeceğimiz bir araç. Bu nedenle, nasıl kota, kimlerin desteği ile kota, kimlerle birlikte kota, nasıl bir programla uygulanacak kota, başka hangi alanlarda kota gibi bir dizi soruya cevap vermek zorundayız. Çünkü, kotanın tersine işlemesi demek, biyolojik olarak kadın ancak bilinç, inanç ve yapmak istedikleri itibarıyla kadın olmayanların kotalardan yararlanarak siyasette yer kapması ve kotanın cinsiyetçi eşitsizlikleri gidermek, ortadan kaldırmak açısından işlevsizleşmesi sonucunu yaratması demektir.

KADINLARIN SİYASETEKİ ETKİSİNİ VE YERİNİ ARTTIRMAK İÇİN, ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR, EKSİKLİK VEYA YETERSİZLİKLER

Bu bölümü üç ana başlık altında toparlamak istiyorum:

- 1) Yasal düzenleme yetersizlikleri ve giderilmesi yolları,
- 2) Siyaset yapma kültüründeki yetersizlikler, kötü yerleşik uygulamalar,
- 3) Kadın hareketinin eksiklik ve sorunları giderme açısından yetersizlikleri.

1. Yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler

Yasal düzenlemelerdeki yetersizliklerden kaynaklanan sorunlardan ilki, geçici özel önlem yokluğudur. Bu, Anayasa'dan kaynaklanan bir sorundur. Anayasa geçici özel önlemlerden doğrudan söz etmemekte, Anayasa'nın geçici özel önlemlere kapalı olmadığı ancak dolaylı olarak

ileri sürülebilmektedir. 2004'te yapılan Anayasa'nın 10.maddesi değişikliği sırasında çok tartışılmış bir husus olarak söylemeliyiz ki, 10. maddeye getirilen devletin sorumluluğuna ilişkin ek ibare, CEDAW'ın 4'üncü maddesinde belirtilen anlamda "devletin geçici özel önlem alma ve uygulama yükümlülüğü"ne ilişkin ibareyi aslında karşılamaktadır. Ancak, Anayasa'nın 90'ıncı maddesinde yer alan "usulüne uygun olarak onaylanmış uluslararası sözleşmelerin iç hukuka üstünlüğü" ilkesi nedeniyle, CEDAW'ın ilkelerinin Türkiye'de geçerli olduğu ve devletin geçici özel önlem alma ve uygulama yükümlülüğü bulunduğu ileri sürülebilmektedir. Bu çok dolambaçlı ve uygulamayı güçleştiren bir yoldur. Türkiye'de kadınların geçici özel önlemlerin imtiyaz sayılamayacağına ve ihtiyaç olduğuna ilişkin doğrudan ve açık hükme ihtiyacı var.

Anayasadan kaynaklanan bir diğer sorunumuz, memurların siyaset yasakları düzenlemesidir. Bu hükümle, memurlar siyasetten uzak tutulmaktadır. Memurların dörtte birinin kadın olması, bu kesimin görece daha eğitilmiş ve siyaset yapmaya daha yatkın bir kesim olması gibi nedenlerle, bu yasak kadınların siyasete katılımı açısından olumsuz etki yapar niteliktedir. Bu yasal hükme ilaveten, Türkiye'de siyasete kim girer kim girmez ya da giremez konusunda ciddi şekilde kapalı ya da şartlı açılan kapılar da mevcuttur.

İkincisi, Seçim Kanunu'nun yetersizliği, kadınları siyasete teşvik eden, siyasette koruyan niteliklerle donatılmamış olması sorunudur. Elbetteki kanun cinsiyetçi bir eşitsizlik öngörmemektedir, ama geçici özel önlemlere de yer vermemiştir. Örneğin, Kanun'da, aday listeleri ile ilgili hükümler son derece klasik hükümlerdir; fermuar sistemi ve kota gibi kadın adayların listelerde belirli bir oranda ve seçilebilir yerlerde yer almasını garanti eden geçici özel önlemler öngörülmemiştir. Bu da, kadınların adaylıklarını aday belirlemede karar gücüne sahip 3-5 kişinin iki dudağı arasına bırakmaktadır. Önseçim gibi demokratik görünüşlü aday belirleme yöntemlerinin de sistemin antidemokratik işleyişi, delegelerle ilgili çeşitli sorunların varlığı gibi nedenlerle yine kadınlar aleyhine işlediği unutulmamalıdır.

Ayrıca Kanun'da doğrudan cinsiyetçi-eşitsizlikçi bir hüküm yer almasa da, baraj sistemi gibi uygulamalar eşitsizliği azaltıcı yöntemlerin yaygınlaşmasını engelleyici etkiler yapabilmektedir. Mesela, Türkiye'de kota ve fermuar uygulamaları, %10 barajını aşma imkanı bulunmayan küçük partilerde uygulamaya sokulmuş yöntemlerdir. Bu şekilde önemli gelişmeler kaydeden küçük partiler genellikle ideolojik yapıları güçlü veya kadın hareketinden üye ve yöneticileri olan veya bir nedenle kadın hareketiyle ilişki kurma güçlüğünü görece olarak aşmış partilerdir. Tabii ki bu partilerde, %10 barajını aşamayacaklarından emin olmanın getirdiği bir abartılı rahatlık da söz konusudur. Koltuklar hayali olunca %33 veya %50'nin kadınlara verilmesi de kolaylaşmaktadır. Bundan emin olmamanın en önemli nedeni şudur: 2004 yerel yönetim seçimlerinde baraj uygulaması bulunmadığı için çok sayıda belediye başkanı ve belediye meclisi üyesi çıkarması mümkün olacağı kesinleşen bir partide kadın kotası ve fermuar uygulamalarından kurtulma yollarına hemen başvurulmuş, hatta kadınları dışarıda bırakabilmek için sert yöntemler bile kullanılmıştır. Yine de bu küçük partilerin geliştirdiği ve uyguladığı geçici özel önlemler %10 barajı nedeniyle gereken önem ve değeri görmemekte, büyük siyasi partilere emsal teşkil edememektedir. Partilerin küçüklüğü bahane edilerek geliştirdikleri uygulamalar küçümsenmekte, bu yolla da bu deneyimlerden ders almak ve bu uygulamaları yaygınlaştırmak engellenmektedir.

Üçüncü olarak Siyasi Partiler Kanunu'nun problemlerini ele almak gerekir. Kanun, zaman içindeki değişikliklere ve demokratikleşmeye rağmen, hala parti-içi antidemokratik yapı ve işleyişlere çok açıktır, en azından engellemeyicidir. Örneğin kol örgütlenmesi 1982 Anayasası ile engellenmiş olduğundan Kanun'da yer almamıştı ve böylece kadın ve gençlik kolları sistemden çıkarılmıştır. Daha sonra bir değişiklik ile bu yeniden Kanun'a ve sisteme eklendi. Ancak, kollara sadece kendilerine yönelik yetkiler verildi, hatta bu yetkiler bile sınırlandırıldı. Örneğin, kadın kollarının parti yönetiminde hiçbir gücü yoktur, parti bütçesinden pay alması söz konusu değildir, hazine yardımlarından yararlanması da Kanun'da yer almamıştır. Kadın kollarının mesela delege seçimlerinde bir kotası yoktur, il-ilçe yönetimlerinde yetkileri söz konusu değildir. Kanun, kadın kotalarına ilişkin hiçbir düzenleme içermemektedir. Burada yine de şu noktaya dikkat çekmekte de yarar görüyorum: Siyasi Partiler Kanunu, eşbaşkanlık gibi bir-iki uygulama dışında, siyasi partilerin elini kolunu tamamen de bağlamamaktadır. Siyasi partiler, kendi tüzüklerinde çeşitli eşitliği geliştirici önlem ve uygulamaya yer verme imkanına sahiptirler, ancak bu yolları denemeye yanaşanlar genellikle küçük partilerdir. Bu nedenle, siyasi partileri parti içinden gelen güçlerle ve demokratik yollarla kadın kotalarına ve fermuar uygulamalarına razı etmek için uzun yıllar ve çok enerji harcamak yerine, yasada değişiklik yaparak bu uygulamaları mecburi kılmak yoluna gidilmelidir.

Yasal düzenlemeler açısından burada son olarak devletin katılım ve iyi yönetişimi geliştirme amaçlı çalışmalarındaki bir eksikliği ele almak istiyorum: Bu çalışmalar parlamentonun işleyişini ele almamakta, örneğin Kadın-Erkek Eşitliği Daimi Komisyonu'nun kurulmasını öngörmemektedir. Yine bu çalışmalarda tüm kamu teşkilat yasalarının cinsiyetçilik açısından ve cinsiyetler üzerindeki etkileri açısından bir analizi yapılarak dengeli ve eşitliği artırıcı bir hizmet yapısını geliştirmek için yapılması gerekenler belirlenmiş, uygulama da geliştirilmiş değildir. Örneğin yerel sosyal diyalog ve katılım mekanizmalarında kadın katılımını garanti eden sistemler, geçici özel önlemler öngörülmüş değildir. Kamu kurum ve kuruluşlarında eşitlik komisyonları öngörülmüğü gibi, ombud (halk denetçisi) sistemini oluşturacak yasa tasarısı içinde bir eşitlik ve cinsiyetçilikle mücadele ombudu da öngörülmüş değildir. Yani iyi yönetişim (good governance) geliştirilmek istenmekte, ama bunun cinsiyetçilikle ilişkisi kurulmamaktadır. Bu cinsiyetçiliğin ve zararlarının azaltılması, ortadan kaldırılmasına ana akımda (gender mainstreaming) yer vermemiş olmanın bir sonucu ve varlığının bir göstergesidir.

2. Siyasi kültüre, siyasetin yapısına, özelliklerine ve siyasi partilerin durumuna ilişkin sorunlar

Siyasi kültürümüz aslında çok uzun konuşmayı gerektirmeyecek kadar iyi bildiğimiz özelliklerden oluşuyor. Örneğin siyasetin eril bir şey olması bu kültürün temel bir özelliğidir. Eril bir siyaset, esasen erkekler arasındaki ilişkilere dayanmaktadır, güce, paraya, kayırmacılığa dayalıdır. Bir anlamda ağabey-kardeş ilişkilerine dayalıdır, yani çok hiyerarşiktir. Birbirimizi anlamak için bir gayret sarf etmeyi bile gerektirmemektedir. Demokrasi dışı seçeneklere çok yatkındır. Türkiye örneğinde siyasetin yapması gereken işleri başka kuvvetlere havale etmekten rahatsız olmamak bile mümkündür.

Bu ortamda yaşam bilgisinin bir değeri yoktur, özel alan, mahrem, kadın, aile içi ilişkiler bir siyaset alanı değildir, dışarıda kalması gerektirir. Çünkü siyaset ve siyaset yapan erkekler

kendilerini anca aile ilişkileri, kadınların bakım ve korumaları ile var ederler. Aile düzeninizin ne olduğu erkekler için bir kez sorulur ve üzerinde bile durulmaz iken, kadınlar için çok büyük bir etkiye sahiptir. Kadınlar açısından düzgün bir aile hayatının olmaması onları siyasette yok edecek ölçüde önemli bir sorundur.

Mevcut siyaset kültüründe siyaset yapma şartları kadınların yaşama şartlarını dikkate almaz, mesela toplantı saatleri kadınların aile sorumluluklarını dikkate alarak düzenlenmemiştir. Parti binalarında kadınlar için ayrı bir tuvalet, parti çalışmaları ve toplantıları sırasında kadınlara kreş ya da etüt hizmeti veren bir destek düşünülmemiştir. Pek çok kadın bu gibi nedenlerle parti binalarından içeri girmeyi bile istememekte, parti çalışmalarına katılma imkanı bulamamaktadır.

Ayrıca, siyaset yapmak isteyen kadınlarla erkekleri değerlendirmenin kriterleri de aynı değildir. Örneğin, kadınların siyasette yükselebilmesi için çok yetenekli olmaları, çok birikimli, üniversite bitirmiş, en azından bir yabancı dili iyi bilir, hatta biraz piyano çalıp biraz da ata biniyor olmaları gerekebilir. Oysa erkekler için herhangi bir köşe başında bir Ahmet Efendi olmak bile yeterli olabilmektedir. Yasal şartlar dışında şartlar aranmayabilmektedir.

Bugün Türkiye’de yükselen siyaset de kadınlar için ciddi bir tehlike taşımaktadır. Türkiye, giderek içine kapanan, dünyaya karşı güvensizleşen, dayanışmacı değil savunmacı, dünyaya karşı da savunmacı, sadece kendine bakan, kendi gibi olanları isteyen ve farklılıklara kendini kapatan bir siyaset yapma biçimine doğru yönelmiştir. Buna ister küreselleşmenin karşısındaki korku diyelim, ister milliyetçilik, adını nasıl koyarsak koyalım, bu saydıklarımız gibi özellikler biz kadınlar için tehlikelidir. Çünkü kadınları dışlayıcı özelliklerdir. Mesela, siyasetin farklılıklara tahammülünün azalması söz konusu olduğunda, ne kadar aynı isek o kadar güvende olduğumuzu düşündüğümüzde, her farklıya karşı bir savunma geliştirmeye de başlarız. Bu, kadın olarak bizim farklılığımızı da dışarıda bırakmak, bize karşı daha güçlü bir savunma oluşturmak anlamına da gelir. Siyasi sistem ve siyasi partiler, cinsiyete dayalı sorunları toplumsallaştırarak ve kadınlarla dayanışarak çözmek yerine sorunu görmezden gelmeyi yeğlemeye başlamaktadır.

Siyasi kültürün liderlik anlayışı ve lidere yüklediği mana ve ehemmiyetin de sorunlu olduğu biliniyor. Lidere tanınan büyük yetkiler, yetki paylaşımı ve kararların demokratik yöntemlerle oluşturulması yerine geçmekle kalmamış bu yöndeki gelişmeleri de engellemektedir. Siyasi partinin seçim başarısızlığı bile liderin liderlik koltuğundan ayrılmasına yol açmamaktadır. Siyasi partilerin kadın kadroları birçok durumda “başkanın atadığı kadınlar” durumundadırlar.

Siyasi kültürün güvenilir olmayışı da önemli bir sorundur. Sistem, lafa dayanmakta, gerçekçi olmayan vaatlerde bulunmaktan rahatsızlık duymamakta, siyasetin samimi şekilde yapılması zorunlu görülmemektedir. Dürüst olmak olağan bir durum olmaktan çıkmış özel bir hal olarak anılmaya başlanmıştır. Örneğin, herkes kadınlara değer verdiğini söylemekte, ama bunun gereklerini yerine getirmek için verilen sözler tutulmayabilmektedir. Aday adaylıkları için başvuru ücretlerinde bir farklılaştırma yapılmaması bunun iyi bir örneğidir. Sistemin hesap verme zafiyeti nedeniyle, bu gibi yalan vaatler de sorgulanmadan kalabilmektedir.

Kadın kollarının zayıflığından yukarıda, siyasi partiler kanunu çerçevesinde söz etmiştim. Orada söylediklerime şunları da eklemek isterim: Bu kollar kadınların siyaset yapması açısından herhangi bir özgünlüğe de sahip değillerdir, örneğin kol çalışmaları sırasında kadınlar da erkekler gibi siyaset yapmakta, böyle siyaset yapmayı öğrenmektedirler. Çoğu örnekte kadın kollarının kendilerine ait bir programları bile yoktur. Kadın hareketi ve kadın örgütleriyle ilişkiler de genellikle kopuktur, bazı örneklerde feminist kadınlarla ve kadın örgütleriyle ilişkide olmak parti içindeki saygınlık açısından tehlikeli bile sayılabilmektedir.

Siyasi kültürün yol açtığı önemli bir sorun, rekabette eşitsiz durumda olmalarına rağmen, kadınların eşitlik için ve rekabet için desteklenmesini sağlayan mekanizmaların yokluğudur. Burada sadece kotalardan değil, özellikle danışma ofisleri, eğitim imkanları, parasal ve aynı destekler, kampanya çalışmalarına yardım vb. destekleyici mekanizmaların yokluğundan söz etmekteyim.

3. Kadın hareketinin yetersizlikleri/eksiklikleri nelerdir?

Kadınların siyasette yer almalarını desteklemek için 10 yıldan fazla bir zamandır mücadele ediyoruz. Yine de kadın hareketinin önemli eksiklerinin bulunduğunu da hatırimızda tutmalıyız. Örneğin, ülkemizde güçlü ama hala yeterince yaygın olmayan bir kadın hareketi vardır. Bu etkililik açısından önemli bir sınırlamadır.

Örgütlenmede önemli bir genişleme oldu ve bu genişleme devam da ediyor. Örneğin, kadın derneklerinin büyük çoğunluğu 1990'larda kurulmuş bulunuyor. Yani, genç bir hareketten söz ettiğimizi de hatırimızda tutmak gerek. Bu gençlik ne yazık ki kadrolardan çok örgütler anlamındadır. Örgütlenmenin yeniliği, örgütler arasındaki iletişim ve işbirliklerinin zayıf kalmasının önemli bir nedenidir. Ayrıca, kadın örgütleri arasında kadın olmak dışında bir bilinç, bir yaklaşım ortaklığının var olup olmadığı da sorgulanabilir durumdadır.

Örgütlenmenin gençliği, bazı dikkat çekici çalışmalar olmasına rağmen, kadınların özel alanın siyasetini henüz tam kuramamış olmalarına, bu da mahrem siyasetini mevcut siyasete taşıma güçlüklerine yol açmaktadır. Kendi siyaset yapma tarzımız yeterince güçlü olmayınca, mevcut siyasetle nasıl eklenilebileceğimiz de oldukça muğlak, hatta büyük ölçüde kendi kişisel özelliklerimize ve başka ilişkilerimizden aldığımız güçlere dayalı kalmaktadır.

Ülkemizdeki kadın örgütlenmesi daha çok dernekleşme üzerinden genişlemektedir. 1990'larda vakıflar, 2000'lerde de kooperatifler moda tüzel kişilikler olarak ortaya çıkmış olsalar bile, dernek örgütlenmesi esas olmaya devam etmektedir. Derneklerin siyasetle uğraşmalarına ilişkin 12 Eylül döneminde getirilen yasaklara hala tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu durum kadınların siyaset dışı kalmalarına neden olan, siyasete geçmelerini güçleştiren bir etki yapmış ve yapmaktadır.

SONUÇ

Siyaset geleceğimizi düzenlemenin bir aracıdır ve biz geleceğimize güçlü bir şekilde el koymalıyız. Peki nasıl? Bugün artık bunu konuşup, bunun yollarını düşünmenin, oluşturmanın, yolların taşlarını döşemeye başlamanın zamanıdır. Özellikle de bu yıl. Çünkü 2007, ülkemizde

Meclis'in yenileneceği bir yıl. Yani bu yıl siyasetin canlandığı, en azından vekillerimizin ve partilerin gelecek beş yıl için hedeflerinin, politika ve program vaatlerinin yenilendiği, bu yeniliklerin hepimizin bilgisine sunulduğu, hepimizin bu yeniliklerle (ya da yeniliksizliklerle) ilişkili kurabildiği bir yıl. Yani ilişkilerin gözden geçirilmesi ve yenilenmesi açısından fırsatlar içeren bir yıl.

Ben de, buradaki konuşmamı, bir tür bilgi ve düşünce paylaşımı olarak hazırladım ve yaptım. Çünkü ülkemiz kadın hareketinin mevcut fırsatları nasıl, ne yaparak kullanacağına karar verirken ortak bir bilgi bazına, ortak bir bakış açısına dayanmasının yararlı olacağını düşünüyorum.

Burada özellikle ve öncelikle, kadınların siyasetle ilişkisinin sorunlu bir ilişki olduğunu vurguladım. Çünkü mevcut haliyle siyaset, kadınları ve sorunlarını, toplumun cinsiyetçilikten kaynaklanan sorunlarını görünmezleştirir, siyasetin çözüm bulması gereken meseleler arasında uzaklaştırır. Kadınların siyasette yer tutması, temsil eden, karar veren haline gelmesi çeşitli güçlükler taşımaktadır. Eksik temsil, her zaman yaşadığımız bir sorundur.

İkinci olarak da siyaset hakkında bilgi aktarımlarında bulundum. Çünkü siyasete kadınlar lehine, kadın-erkek eşitliği yönünde gelişme sağlamak üzere etki yapmak istiyorsak, siyasetin kurumları ve işleyişi hakkında bilgimiz olmalıdır. Biz kadınlar da siyasetin kurumlarına ayrıntılı bakmalı, onları iyi tanımalıyız. Ayrıca, bir hareket olarak siyasete yaklaşımımızı, ortak dilimizi ve kültürümüzü oluşturmak için de, kadınların ve kadın kuruluşlarının deneyimlerinden haberdar olmalı, kendi aramızda bilgi ve deneyimlerimizi paylaşmalıyız. Siyasete gerçekten etki yapacak, yaklaşım, politika ve stratejilerimizi, uygulamalarımızı, siyasetin yapısını, kurumlarını bilerek oluşturmalı, uygulamalarımızı bilgiye dayalı olarak izlemeli, değerlendirmeli ve yeniden ve yeniden düzenlemeliyiz. Burada özellikle 2007'de yenilenecek olan TBMM'yi bir kurum olarak ele almamın nedeni de buydu. Çünkü vekil olarak ya da vekillerle ve siyasi partilerle ilişki kurarak Meclis'te ne yapabileceğimizi ancak Meclis'in işlevlerini bilerek oluşturabiliriz.

Bu çerçevede Meclis'e yönelik çalışmalarımızda ne gibi hedefler öngörebileceğimizi örneklerle anlattım: Toplumsal cinsiyetin ülkenin temel politikalarına yerleştirilmesi, yasaların eşitlik ilkesine uygun olması ve eşitliği desteklemesi, ulusal standartların eşitlik ilkesini içermesi, devlet bütçesi başta olmak üzere Meclis eliyle yapılan kaynak dağılımı ve kullanımında cinsiyetçilikten kaynaklanan zararları gidermeye ve bu sorunların ortaya çıkmasını önlemeye de kaynak ayrılması gibi hedeflerimizden söz ettim.

Siyasette kadın temsiline artması, siyasetin toplumun ve kadınların cinsiyetçilikten kaynaklanan sorunlarına çözüm oluşturabilirliğinin artması bizim için önemli bir hedefdir. Bu hedefi ulaşılabilir somut – zamanı, ulaşılacak noktaları, kimlerle ve hangi çalışmalarla ulaşılacağı belirlenmiş – hedeflere dönüştürmek ve gelişme kaydedebilmek için de bir elimizdekiler, sorunlar-eksiklikler analizi yaptım. Bu çerçevede yasal düzenlemelerden gelen eksiklerden kadın hareketi olarak kendi eksiklerimize kadar bir dizi eksiğimizin altını çizdim. Aynı zamanda da, seçim sisteminden güçlü hukuki ve insani dayanaklarımıza, yetişmiş insan gücümüze, kota bilgi ve deneyimlerimize kadar birçok avantajımızın, güçlü olduğumuz yerin de bulunduğu dik kat çekmeye çalıştım.

Bu çalışmanın amacı, siyasette kadın varlığını ve siyasetin cinsiyetçilikten kaynaklanan sorunlara yaklaşımını lehimize değiştirmek üzere yapacağımız çalışmaya bir altyapı oluşturmaktı. Hep birlikte yol alacağımıza olan inancımı yineleyerek, hepimize kolay gelsin demek isterim.

KADINLARIN SİYASET TARZI

İlknur ÜSTÜN

Siyaset hayatımızı belirleyen, hayatımızda kurucu rolü olan bir etken. Türkiye’de kadın hareketi, siyasette kadın temsilini ve etkisini arttırma mücadelesini verirken bunu yalnızca kadın sorunlarının çözülmesi için bir araç olarak görmüyor. Kadınların siyasette varlığı aynı zamanda toplumun demokratikleşmesinin, kendini tamamlamasının yolunu da açıyor. Açıkça söylebilir ki, Türkiye’de kadın hareketi gücü, yaygınlığı ile bu amaçların şekillenmesinde ve hayata geçmesinde önemli bir rol oynuyor. Kadın hareketi yeni kanallar açıyor, fikirler oluşturuyor. Unutulan gelenekleri canlandırıyor ve onarıyor. Türkiye’nin değişik coğrafyaları, kültürleri, gelişimin ayırdığı ve yalıttığı kesimler kadın hareketi içinde yeniden bir araya geliyor ve yeniden tanışıyor.

Ancak kadın hareketinin kendi mücadelesi içinde öğrendiği, sahiplendiği belki de en önemli şey varolan siyaset tarzının da dönüştürülmesi gerekiyor. Güç odaklı, ayrımcılıktan beslenen, farklılıkları görmeyen ve kabul etmeyen, daraltılmış bir siyaset içinde ne toplumun ne kadınların sorunları çözülebiliyor. *O halde siyasette olmak kadar, nasıl bir siyaset yapıldığı da önemli.* Biz sadece temsil edilmeyi değil, aynı zamanda kadın sorunlarının ve ihtiyaçlarının da temsil edilmesini, bu siyasetin değişmesini ve dönüşmesini istiyoruz. Bu mümkün mü? Alternatif siyaset modeli nedir? Kadın örgütlerinin pratikleri bu soruların cevaplarını ve ipuçlarını içeriyor. Kadın hareketi eşitliği, özgürlüğü hedefleyen, farklılıkları gören, insani, demokratik, katılımcı bir siyaset tarzının örneklerini yaratıyor.

Bu örnekler içinde sayabileceğimiz iki çalışmadan söz etmek istiyorum. Biri KA-DER Ankara’da Yerel Siyaset Çalışma Grubu tarafından gerçekleştirilen yerel siyaset çalışması, diğeri Kadın Koalisyonu örgütlenmesi.

2002 genel seçimlerinin hemen ardından bir grup kadın KA-DER Ankara’da bir araya geldik. Başlangıçta amacımız 2002 genel seçim sonuçlarını değerlendirmek, bundan sonra neler yapabileceğimizi konuşmaktı. Konuşmalar bizi 2004 yerel seçimlerine hazırlanmaya ve ötesine götürdü. Dört yıl sürecek olan “Yarın İçin Bugünden” kampanyası da bu şekilde başladı. Bu kampanyada, hayatın taşrasında yaşayan kadınları merkeze, politikanın kıyısındaki ‘kadın sorunlarını’ odağa çekmek için yola koyulduk. Türkiye genelinde yerel örgütlerin, yerel yöneticilerin, kamu kuruluşlarının ve bazı üniversitelerin içinde yer aldığı yerelliğe, yerel siyasete odaklanan çalışmalar, siyaset atölyeleri, kadın belediye başkanlarıyla buluşmalar gerçekleştirdik. Dört yılda ülkenin çeşitli yerlerinde birçok çalışma gerçekleştirdik. Bir grup kadın olarak başladık, sonra Türkiye genelinde farklı siyasi partilerden, farklı görüşlerden, farklı yaşam tarzlarından kadınlar bir araya geldik. Bu çeşitliliği zenginlik olarak gördük. Ortaklığımızı keşfetmeyi, farklı dilleri anlamayı, birbirimizle dayanışmayı önemstedik. Biz kadınlar, farklı kimliklerle yan yana durarak kimlik siyaseti dışında bir siyasetin yapılabilirliğinin işaretlerini verdik.

Elbette bu hiç kolay bir şey değil. Siyasi aidiyetler ya da kimlik politikalarının engelleyici gücünü ortadan kaldırmak çok zor, bazen imkânsız olabiliyor. Ama yol aldığınızı bazı somut gelişmeler ile görebiliyorsunuz. Kadın belediye başkanlarının toplu sözleşmelerdeki rolleri, karısına şiddet uygulayan kocaya ceza koydurmaları, yereldeki kadın örgütleri ile kadın başkanlar arasındaki işbirliğinin gelişmesi, güçlenmesi, 'doğu', 'batı' diyebileceğimiz iki ayrı bölge insanların kadın belediye başkanlarının girişimiyle buluşmaları ve bunların önyargılarda yarattığı kırılmalar...

Siyaset yapma biçimine örnek vereceğim bir başka çalışma ise 2002'de oluşturulan Kadın Koalisyonu. Bu çalışma çok daha önce, 2002 yazında alınan erken seçim kararıyla başladı. Kadınların siyasal temsilini ortak gündemimiz yaptık. Seçimlerde bu temsilin arttırılması için çalışmaya başladık. Yine çeşitlilik içinde ortak bir söz söylemeyi başardık. Tüm siyasi partilere listelerinin ilk üç sırasına kadın koymaları, listelerde eşit ve adil olmaları için baskı yaptık. Sivil toplum kuruluşlarını, sendikaları, meslek gruplarını bizi desteklemeye çağırdık. Siyasi parti genel başkanlarına mektuplar yolladık, genel merkezlerine faksler çektik. Adalet Bakanlığı'na kadın örgütleri tarafından hazırlanan siyasi partiler ve seçim yasalarında değişiklik paketini sunduk. Birçok geçici özel önlemler, içinde cinsiyet kotasını da içeren bu paketin Meclis'in gündemine gelmemesi, bu doğrultuda düzenlemelerin yapılmaması halinde kadınların temsilinin bir hayal ve temenniden öteye geçmeyeceğini de dile getirdik. Ertesi gün birçok kadın eski meclis binasını doldurduk, kadınları aday olmaya, seçmenleri kadınlara oy vermeye, siyasi partileri kadınları listelerin seçilebilir yerlerinden aday göstermeye çağırdık. Aday listeleri oluşturulurken "kadın yoksa oy da yok" dedik.

Kadın koalisyonu bağımsız kadın örgütlerinin güçlerini ve sözlerini bir araya getirerek bir ilki gerçekleştirdi. Türkiye'de hiçbir sivil muhalif hareket, kadın hareketi gibi olamadı. Dolayısıyla kadın koalisyonunun örgütlenmesini son derece önemli görüyoruz. Bugün bu koalisyonun 2002'deki koalisyondan çok önemli farkları var. Sadece eşit temsil meselesini değil, ihtiyaç ve sorunların temsilini de dillendiriyor. Sadece kadınların siyasal katılımından söz etmiyor, herkes için daha insanca bir yaşam için nasıl bir ülke istediğini, nasıl bir siyasetle bunun mümkün olduğunu söylüyor. Siyasetin merkezden çevreye, yerele yayılarak daha güncel ve sürekli kılınmasına çalışıyor.

Kadınların, sorun ve ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulacak politik bir program, temsil edildiklerinde izlenecek yolu göstermesi açısından çok önemli. Şiddetten, eğitime, sağlıktan istihdama kadar, kadın hareketinde on yıllardır biriktirdiğimiz talepleri içeren bir kadın siyaset programı şekilleniyor. Şiddetle mücadelede, yoksullukla mücadelede, yaşamımızı sınırlayan, engelleyen, daraltan, ayırimcılığa uğramamıza yol açan her türlü şeyin somut adımlarını içeren bir kadın programı, ne yapmak için siyasi temsil istediğimizi de anlatıyor. Bu program, özellikle "hangi kadınlar" sorusu gibi çok tartışılan bir konuda da işimizi kolaylaştırıyor. Hangi kadın olursa olsun, önünde kadınların, siyasetin gündemine taşınmasını talep ettikleri öncelikli bir program olacak. Siyasi partilerin ise ülkenin yarısını oluşturan kadınları yok sayıp saymadıklarını, bu programa parti programında öncelikli meseleler içinde yer verip vermemelerinden anlayacağız.

Türkiye’de kadın hareketi, önemli bir deneyim biriktirdi. Kadın örgütleri, pratiklerini ve anlayışlarını geliştirdiler ve bunları ortak platformlarda paylaşmayı başardılar. Kriz dönemlerinin dışında kalamasalar da; aşılması, çözülmesi gereken birçok sorunla boğuşsalar da Türkiye’nin pozitif gücü oldular. Gazete manşetlerine, televizyon ekranlarına yansımıyor, ama yaptıklarıyla umut veriyor, “iyi şeyler de oluyor” dedirtiyor. Kadın hareketi tüm bunları büyük ölçüde gücünü örgütlülüğünden, kendinden alan bağımsız duruşuna borçludur. Dolayısıyla bu hareket, kadınların hayatında gerçek bir dönüşümü sağlamayı hedeflediği sürece bağımsızlığını içte ve dışta hiçbir gizli gündemin veya programın aracısı olmadan kendi irade ve kavrayışını geliştirerek korumak zorundadır.

STEREOTIP SAVAŞININ NANKÖRLÜĞÜ

Fatma BOSTAN ÜNSAL

Kendisine temel amaç olarak kadının siyasete aktif katılımını sağlamayı belirleyen ve bu niteliğiyle Türkiye’de benzersiz bir konumda olan Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER), 15 Mart 2007’de başlattığı bir kampanyayla, Meclis’te kadın temsilinin düşük oluşunu ilgi çekici bir biçimde sorguluyor. Bu kampanyada işkadını Ümit Boyner, oyuncu Meltem Cumbul ve Lale Mansur ile yayıncı Meral Okyay’ın fotoğraflarının üzerine, Türkiye’de erkekliğin sembollerinden biri olarak görülen bıyık çizilerek görselleştirilen “Meclis’e girmek için erkek olmak şart mı?” sorusuyla kadının siyasi temsili noktasındaki çarpıklığa dikkat çekiliyor.

Bu kampanyanın, Türkiye’de kadının siyasi temsilinin zayıflığı sorununa ne kadar dikkat çektiğinin ve bunu gidermede seçmenler ve siyasi partiler üzerinde ne denli etkili olabildiğinin istatistikî yöntemlerle ölçülmesi ilginç sonuçlar verecektir. Sunacağım çalışmanın böyle bir iddiası yok, ancak siyasi partilere milletvekili aday adaylığı için başvuran kadınların sayısının bu yıl olağanüstü bir artış gösterdiğine değinmeden de geçmemek gerekiyor.

Bu kampanya, her şeyden önce Türkiye’de genelde var olduğunu düşündüğüm kadına ilişkin yerleşik parçalı söylemin devam ettiğini düşündürüyor. Bununla birlikte, siyasete girme noktasında geçerli şablonlardan (stereotip) yalnızca birini - siyasete girmek için erkek olmak gerektiği şablonunu - sorguluyor. Öte yandan kampanya, kamusal alanda geçerli olan ve elbette siyaseti de kapsayan ve Türkiye’de yaşayan kadınların %60-70’ini oluşturan başörtülü kadınların, bu alanlardan dışlanmasını göz ardı ediyor ve bu açıdan kendi işaret ettiklerinin dışındaki birtakım stereotipleri pekiştiriyor. Nuray Mert’in de ortaya koyduğu gibi, bu kampanya bir yandan kadın olmanın bütün diğer ayırım noktalarını önemsizleştirceği varsayımından hareket eder ve siyasal katılımı “kadın olma” durumunu en önemli değişken olarak ortaya koyarken¹, diğer yandan bu alandaki ayrışmayı göz ardı ederek toplumun büyük bir kesimine ulaşma olasılığını zayıflatıyor.

Bu çalışmada Türkiye’de kadınlara ilgili ideolojik angajmanlarla yüklü olması nedeniyle çeşitli toplum kesimleri arasında gerçek bir alış-veriş olmasını engelleyici bir yönü olan mevcut durumu açıklayacak tarihsel-siyasi bir analiz yapmaya; bu parçalı yapıyı nispeten düzeltme imkânı barındıran 1990’lardan sonraki gelişmelerden bahsederek ve bu bölünmüş parçalı durumu onarmadan bulunulabilecek girişimlerin olası yankılarını değerlendirmeye çalışacağım.

Türkiye’deki siyasal gelişmeler, kadın hareketi ilgili olarak birbirine taban tabana zıt talepleri dile getiren iki ana kadın cephesinin ortaya çıkmasına neden oldu. Cumhuriyeti kuran siyasi elitlerin pratik ve politik kaygıları nedeniyle, modern seküler bir ideolojinin - Mardin’in ifadesiyle “civic religion”- yerleştirilmeye çalışıldığı bir ortamda, “kadının kafes arkasından kurtarılması” yeni kurulan cumhuriyetin neredeyse varlık sebebi olarak sunulmuştu. Bu konuda o

1 <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=216934>.

kadar ileri gidildi ki, daha cumhuriyetin kuruluşundan önce güçlü bir kadın hareketi olmasına ve kadınların kendi haklarına yönelik taleplerini dile getirmelerine rağmen bugün hâlâ “Cumhuriyet kadınlar istemeden bütün hakları onlara verdi” sloganı kabul görmekte. İkinci ana grup, yeni kurulan cumhuriyetin politik muhalifleri olarak İslamcılar da, yine ideolojik kaygılarla, kadınların karşı karşıya kaldıkları problemleri görmezden gelerek “İslam kadına her türlü hakkı vermiştir” sloganı ile yetinmekte.

Bu alandaki ideolojik tavır kadınların karşı karşıya kaldıkları problemleri görmezden gelmeye yol açıyor. Bunun örneklerinden biri de KA-DER’in, 1999 yılında seçilmiş bir kadın milletvekilinin kıyafeti yüzünden parlamento dışı bırakılmasına bırakın karşı koymayı, destek olmasıdır. Kadınların eğitim ve çalışma hayatındaki her engeli teşhis etmeye çalışan, bunun için dini bazı anlayışlar da dahil toplumdaki yerleşik kabulleri sorgulayan ve kadının çalışma hayatına aktif katılımını sağlamak için devletin yeterli alt yapı çalışmalarında bulunmamasını eleştiren kadınların, kıyafet seçimleri nedeniyle işten atılan kızkardeşleri için bırakın bir şey yapmayı, onların sorunlarını dile getirmelerine bile karşı çıkmaları² da aynı ideolojik tutumun sonuçları olarak kabul edilmelidir.

1950’li yıllardaki demokratik gelişmeler, resmi söylemin öngörülerinden farklı bir kadın grubunun eğitim ve çalışma hayatına katılma sürecini başlattı. Ne var ki, 1970’lerin sonunda ve 80’lerde iyice görünürlük kazanan bu kadınlar da önlerinde “İslam kadına her hakkı vermiştir” söylemini buldular. O dönemde bu grup için kadının sömürülmesi denince akla sadece medyada kadın cinselliğinin öne çıkarılması geliyordu. Türkiye’de kadınların eğitim, çalışma ve siyasi hayatta kendi potansiyellerini ortaya koyamamaları hususu bir yana bırakılıyor, hatta kadınların şiddete maruz kalmalarına, çok küçük yaşlarda istemeden evlendirilmelerine, namus veya töre cinayetleri gibi çok daha trajik uygulamalara maruz kalmalarına da sessiz kalınıyordu.

Fakat zamanla bu kadınlar, önlerindeki hakim söylemi aşım gerek İslam’ın ilk devirlerindeki olumlu örnekleri hatırlatarak, gerek evrensel düzeydeki kadın okumalarından faydalanarak ve Türkiye’deki genel kadın hareketi ile doğrudan temaslar kurarak yeni bir söylem ürettiler ve parçalı bir karakter arz eden kadın söylemini de aşmaya çalıştılar.

Bu yeni kadın grubu İslam’ın ilk devrine baktığında, mesela İslam tarihinin ilk şehidinin bir köle ve kadın olmasını anlamlı gördü. Bu bilgi, “Demek ki İslam, o dönemde bir köle kadını kendi seçimi için ölümü göze alacak bir seviyeye yükseltmişti” şeklinde yorumlandı. Bir İslam toplumu olan Afganistan’da Amerikan işgalinden sonra artık serbest olan “güzellik merkezi” gitmek için eşinden dayak yemeyi göze alan kadından farklı bir kadın tipi vardı. Günümüz kadınlarına, İslam’ın bugün Müslüman toplumlarında kendi hayatları üzerinde hiçbir seçim yapamayan sözde özgür kadınlarından ne kadar farklı bir konum öngördüğünü hatırlatmaktaydı. Hz. Muhammed’in kadınları, o günün eğitim kurumu ve parlamentosu mahiyetinde olan camide cemaatle namaza açıkça teşvik etmesine karşın, Türkiye gibi toplumlarda kadının bu

2 Bu konuda Başkent Kadın Platformu üyesi olarak benim ve arkadaşlarımla CEDAW sivil toplum raporlarının hazırlık toplantılarında bu konuya dikkat çekmek istememize rağmen bu konuların bir türlü rapora konulmamasından hareket ederek bunları ifade ediyorum.

alandan dışlanması da sorgulandı. Kadınlar, dinsel bir kılıf bulunarak - erkekler için en makbul namazın camide kılınan, kadınlar için ise kendi yatak odalarında kılınan namaz olduğu söylentisi - bu alandan dışlanmalarını İslam'dan uzaklaşmaya bağladılar.

Hız. Peygamber'in uyarıldığı, hatta eleştirildiği iki önemli olaydan birinin kadınla ilgili olması da bu kadın grubu için ilginç bir bulguydu. Bilindiği gibi, Kuran'ın Mücadele suresinde, Arap toplumunda o dönemde yaygın bir uygulama olan zihardan - kocanın eşine "sırtın bana annemin sırtı gibidir" diyerek evlilik ilişkisini askıya alması - rahatsız olan bir kadının şikâyetlerini Hz. Peygamber'in dikkate almaması eleştirilir ve buna yönelik yapılması gerekenler ifade edilir. Çok yaygın bir uygulama olduğu için bunun kadınları ne kadar mağdur ettiğini anlayamayan Peygamber'e yapılan bu ikaz, günümüz kadınlarına yaygın olduğu için normal görülebilen ama İslam'ın ruhuna da ters başka pek çok haksız uygulamanın olabileceğini gösteriyor.

İslam'ın kölelik ve siyasi düzenlemelerle ilgili hedeflerine Müslüman toplumların tarihi seyri içinde bir türlü ulaşamaması, aynı şekilde kadınlarla ilgili olarak İslam'da öngörülenin çok uzağında bulunulabileceği iddiasının ispatında kullanılıyor. İslam'ın köleliği birden değil ama teduci bir şekilde kaldırma yönündeki güçlü tutumuna rağmen, Müslümanların bunları göz ardı etmesi, kölelik gibi insan onuruna aykırı bir uygulamanın yürürlükten kaldırılmasının Batı hukukunun teşkil edeceği örnekten sonra gerçekleşmesi, kadına yönelik pek çok ayrımcı uygulama konusunda da benzer bir durumun geçerli olduğunu düşündürüyor.

Benzer şekilde İslam'ın ilk döneminde siyasi hayatta kurucu bir ilke olan seçimle işbaşına gelme olgusunun İslam toplumlarının çoğunluğu tarafından benimsenmesine rağmen, bugün İslam dünyasında çok nadir olan demokrasilerin Batılı örneklerin etkisiyle kurulması da kadınlar konusunda İslam'ın ruhuna uygun olmayan pek çok alışkanlık olabileceği ihtimalini düşündürüyor. Gerek kölelik, gerek siyasi ilkelere ilişkin örnekler toplumda geçerli güç ilişkileriyle meşruiyet kazanan pek çok uygulamanın sürmekte olabileceğini gösteriyor. Üstelik kadınlarla ilgili yerleşik güç ilişkileri çok daha asimetriktir, dolayısıyla bu konudaki yerleşik ve normalleşmiş yanlışların çok daha fazla olabileceği de ortadadır.

Müslüman toplumlarda yaygın olarak ifade edilmekle birlikte, yine bir tutarsızlık örneği olarak algılanabilecek bir başka söylem, bir yandan İslam'da kadının devlet başkanı dahil, milletvekili veya bakan olabileceği iddiasıdır. Çünkü diğer yandan pratik yaşam, "kadın eşinin izni olmadan dışarı çıkamaz" kabulü üzerinde şekillenebiliyor ve dolayısıyla sözünü ettiğim kadınlar tarafından sorgulanıyor. Bir milletvekilinin sokağa her çıktığında eşinden nasıl izin alacağı veya buna benzer durumlarda nasıl hareket edebileceği göz önünde bulundurulmadan üretilen bu iki çelişkili söylem arasında sıkışan kadınlar, içinde buldukları bu iki çelişkili söylemi sorgulayabilecekleri yeni kanallar açıyorlar.

Yine aynı şekilde klasik dönemde, oy verme anlamına gelen "biat" pratiğinde kadın-erkek ayrımı gözetilmemişken, bugün bazı Müslüman toplumlarda kadınlara seçme hakkının hâlâ tanınmamış olması, Batılı toplumların yaptıkları haksızlıklar eleştirilirken İslam dünyasındaki haksızlıklardan bahsedilmemesi de sorgulanıyor. Öte yandan, daha iyi bir alternatif sunamadıkları için uygulamada Batılı pratiklere duyulan isteksizlik, bir bakıma Batılı etnosentrik bakış açısının Müslümanlar tarafından da benimsendiğini gösteriyor. Çünkü böylece İslam top-

lularının kendilerine özgün çözümleri olamayacağı ima edilmiş oluyor ve sözünü ettiğim kadınların eleştirdiği hususlardan biri de bu.

Bu yeni kadın grubu İslam'a ve İslam tarihine başvurmak yanında çağdaş kadın hareketi birikiminden de büyük ölçüde faydalandı. Mesela Betty Frieden'in "her insanın gelişmeye tabii eğilimi olduğu, bu kesildiği takdirde mutsuz olacağı" iddiasıyla ABD'deki üniversite mezunu ama çalışmayan ve bu yüzden mutsuz olan kadınlara yönelik bulgularını dikkate aldılar. Aynı şekilde Birinci Dalga kadın hareketinden Mary Wollstonecraft'ın emeğe yaptığı vurgu, kadınların içsel iffet talebi yerine itibar kazanmaya yönlendiren geleneklere yaptığı göndermeler ve kadınların her şeyden çok dış görünüşleriyle var olacakları bir hayat için eğitilmelerine yönelik eleştiriler de ufuk açıcı oldu. Simon de Bouevoir'in, kadının asli varlık olarak kabul edilmesinin kendisi ve toplum için ortaya çıkardığı problemlere dikkat çekmesi de yeni kadın grubu açısından uyarıcı bir niteliğe sahipti.

Bu şekilde evrilen kadınlarla birlikte ideolojik tutumların da değişmeye başladığını, bu yönde gelecek vaat eden anlayış değişiklikleri olduğunu görüyoruz. Mesela, İslami arka plandan gelen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, muhtemelen 2006 yazında il kongreleri yapılırken yüz yüze geldiği partisindeki "erkek egemen" yapıdan şikayetçi oldu. Bu durum bizler tarafından daha önce de fark edilmişti. Kadınlar bir yandan il yönetimi tarafından kapı kapı gezip parti propagandası yapmaları teşvik edilirken, bir yandan da delege olup partinin karar alma mekanizmalarına katılmaları gerektiği yolundaki düşünceler gündeme geldiğinde, "onca erkeğin içine nasıl gireceği" sorgulanarak engelleniyordu. Bu durum AKP Genel Başkanı olan Başbakan'ın dikkatinden kaçmamış olacaktı.

Sözünü ettiğim yeni kadın hareketinin Türkiye'deki genel kadın hareketi ile kurduğu doğrudan temas ve geliştirilen yatay ilişki, kadına ilişkin parçalı söylemi giderme potansiyeline sahip. Bu iki grup kadın birbirlerini doğrudan tanıma imkânına sahip olduklarında, doğal olarak kadın özelinde karşı karşıya kalınan sorunlarda benzer hassasiyetler göstereceklerdir. Bu açıdan CEDAW Sivil Toplum Raporu oluşturmak için kurulan grup ve Türk Ceza Kanunu değişikliği için oluşturulan platform gibi yatay ilişki olanaklarının yaratılması çok anlamlı³.

Aslında cumhuriyetin ilk dönem cinsiyeti arka plana atan, "iyi vatandaş olma"yı vurgulayan tutumuyla, İslamcılığın topluma vurgu yapan, sadeliği ön plana alan kadın tasavvuru arasında bazı benzerlikler de mevcut. Cihan Aktaş'ın da ifade ettiği gibi, bugün kadın hareketinin geldiği noktada, hazcı, görünüşüne ve kendi benine aşırı önem veren kadın tasavvuruna karşı ilk dönem cumhuriyet kadını ile ilk dönem İslamcı kadın bazı öncelikler konusunda benzerlikler gösteriyor⁴. Dolayısıyla, şekilsel olarak birbirine zıt gibi görüne de bu iki kesim kadın grubu, daha üst düzeyde bir takım ortak temalara sahip olduklarından, Türkiye'deki kadın hareketini başka bir düzeye taşıyabilecek ve Türkiye'deki kadın hareketinde yeni açılımlara sebep olabilecek bir potansiyele sahipler.

3 Başkent Kadın Platformu'ndan buraya katılan Nuriye Özsoy ve Hidayet Şefkatli Tuksal bu yapıların olumlu katkılarından bahsetmektedirler.

4 Cihan Aktaş (2007): Bir Hayat Tarzı Eleştirisi: İslamcılık, Kapı Yayınları, İstanbul, s.230.

Türkiye'deki kadın hareketinin başarılı olması için öncelikle bu parçalı söylemin aşılması gerekiyor. Bu açıdan, KA-DER'in yukarıda sözünü ettiğim kampanyasının, Türkiye'deki bütün kadınları içine alabilecek, kapsayıcı ve bütüncül bir yapıda olup olmadığını irdelemek benim için önemli. Kampanya için kullanılan görsel materyallerde de ortaya konulduğu üzere, bu kampanya asıl tema olarak milletvekilliği için öngörülen stereotipin erkek olmasına yönelik eleştiriden yola çıkıyor. Halbuki bugün çeşitli şirketler tarafından yapılan araştırmaların da ortaya koyduğu üzere Türkiye'deki kadınların %60-70'i başörtülü ve bu kadınlar açısından milletvekili seçilmek "düşünülemez" bile.

1998 yılında Refah Partisi ve 2001 yılında da Fazilet Partisi Anayasa Mahkemesi tarafından "irticai odak" oldukları gerekçesiyle kapatıldı. Bu partilerin "irticai odak" olarak görülmelelerinin başlıca nedeni ise başörtüsüne yönelik olumsuz tavırlarıydı. Bu partilerin kadrolarından önemli sayıda bir grubun, ön plandaki kadro olarak AKP'de siyaset yapmaya devam etmeleri, konunun AKP açısından da "düşünülemez" kategorisinde yer almasına ve gündem dışına itilmesine neden oldu. Bu konuda iyice ayrılmış olan ana muhalefet partisinin de konuyu temsil problemini çözecek şekilde gündeme alması söz konusu olamadı. Başörtülü kadınlar ile gerek kadro gerekse seçmen düzeyinde organik ilişkisi olan AKP'nin yukarıda bahsettiğim nedenlerle gösterdiği ilgisizlik, diğer partilerin de bu sorundan uzak durmalarına neden oldu.

Türkiye'deki kadın hareketinin başörtülü kadınların siyaset dahil toplumdaki her alanda var olmasını desteklemeleri aslında genel olarak feminist hareket için getirilen "beyaz ya da oryantalist feminist" suçlamasını giderebileceği için daha üst düzeyde evrensel kadın hareketi ile de bütünleştirecek bir dil kurma potansiyeline sahiptir. Feminist literatür her nerede olursa olsun doğduğu toplumların renklerini taşıdığı, dolayısıyla etnosentrik bir içeriğe sahip olduğu, ayrıca ırk ve sınıf sorunlarını ciddiye almadığı şekilde eleştirilerle karşılaşılıyor⁵. Oryantalizmin Doğulu Müslüman kadına dönük oluşturduğu imgelerden oluşan "beyaz" ya da "oryantalist feminizm" in Doğulu kadını, "esaretten kurtulmak için Batılıların yolunu özleyen tutsaklar" şeklinde tahayyül ve tasvir edilmesi eleştiriliyor. Müslüman toplumdaki kadınlar da sundukları bilgilerle Batı'da hakim olan bu feminist yaklaşımları besliyorlar. Aktaş'ın tespitlerine katılarak, bu açıdan Türkiye'de genel kadın hareketinin başörtüsünü yadsıması ya da başörtüsü yasaklarının feministler açısından bir sorun teşkil etmemesinin, "oryantalist feminizm" in "kurulu ve özsel kadın tanımı"yla yakından ilgili olduğunu düşünüyorum. Bu şekilde özsel kadın "örtüsüz, beyaz kadın" şeklinde tanımlanır ve belirli şekilde giyindiği, belirli ürünler tükettiği, kendi özelliklerini evrensel çevirmeye sahip olduğu için bütün kadınlara örnek gösterilen beyaz kadın modeline ulaşmaya çalışan öteki kadının kurtuluşu kendisine yönelik bir inkâr ve olumsuzlama içerir⁶. Alternatif kamusalıklar, hayat tarzları ve alternatif üretim alanları sunarak başörtülü kadınların katılımına sınırlar konulmasına seyirci kalan bir feminizm, beyaz feminizmin hiyerarşileri yeniden üreten kurgusuna bir şekilde dahil oluyor. Kısacası başörtülülerin toplumda aktif unsur olarak yer almaları, feminizmin beyaz kadın modelinin yol açtığı ketlenmelerin aşılması konusunda önemli bir imkân barındırıyor⁷.

5 Ibid, s.231-236.

6 Ibid, s.230.

7 Ibid, s.254-255.

KA-DER'in söz konusu kampanyasının temel amil olup olmadığı bilinmese de bu yıl kadınların bütün siyasi partilere yönelik aday adaylığı başvurusunda kayda değer bir artış söz konusu. Partilerin genel merkezlerinden 2002 seçimlerinde kadın aday adayı sayılarıyla ilgili bilgi alamadığım için net bir karşılaştırma yapamıyorum. KA-DER'in sitesinde yer alan tabloda 2002 seçimlerinde kadın aday adaylarıyla ilgili bir ifade de yok. Dolayısıyla veri yetersizliği nedeniyle kadın aday adaylarının sayısındaki artışı tam olarak gözlemleyemiyoruz. Bu tablonun 2002 kadın aday adaylarını gözetecek şekilde yapılması bu alanda bir karşılaştırma yapılmasını sağlayacaktır. Şu haliyle bu tablo 2002 seçimlerinde kadın adaylarına göre 2007'de kadın aday adaylarında %100 artış olduğunu gösteriyor⁸. Bu durumun partilerin milletvekili aday listelerinde kadın adaylar oranına daha da önemlisi seçilecek kadın sayısına nasıl yansıyacağı önemlidir. 7 Haziran 2007 itibarıyla partilerin gösterdikleri kadın aday sayısı her parti için belli olmamasına rağmen⁹ her parti için artış oranı aynı olmasa da genelde bir artıştan söz edilebilir: AK Parti kadın aday sayısını %6,2'den %11'e, CHP %8,18'den %9,6'ya MHP ise %4,27'den %6,36'ya yükseltmiştir. Kadınların bu dönem siyasete daha yoğun katılımını birinci elden bilgi sahibi olduğum Adıyaman ili örneği ile göstermek yerinde olacaktır sanıyorum. 2002 seçimlerinde Adıyaman ilinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ne hiç kadın aday adayı başvurmamışken, bu yıl 6 kadının milletvekili aday adaylığı için başvurması, istatistiki açıdan veri eksikliği olduğu, el yordamı ile bir şeyleri anlamaya çalıştığımız bu dönemde bir şeyler söyleyebiliyor.

KA-DER'in söz konusu kampanyasının etkisiyle mi olduğunu bilmememize rağmen bu yıl kadın adaylardaki artışı hem evrensel kadın hareketi ile bir bütünleşme hem de Türkiye'deki bölünmüş söylemi giderecek başka çalışmalar da yapmak gerektiğini daha çok hissettiriyor. Öte yandan bu kampanyanın, Türkiye'de siyasi katılım için geçerli olan stereotipi sorguladığı ve bunun karşısında kadın olmayı her türlü ayırım noktalarından bağımsız olarak öne çıkarttığı düşünülürse, Türkiye'de aynı alanda geçerli olan ve kadınlar arasında büyük bir ayrıma sebep olan stereotipi pekiştirmesi halinde kendi kendini güçsüzleştiren bir durumda olması kaçınılmazdır. Siyasi alandaki bütün stereotiplere karşı olması durumunda bu kampanya, hem evrensel kadın hareketine yönelik eleştirilere cevap verecek hem de son zamanlarda kurtulunmaya çalışılan parçalı söylemin etkisini yitirmesine ve Türkiye'deki her kadının asıl ve özne olacağı bir atmosfer yaratılmasına katkı yapacaktır. Aksi takdirde pek çok alanda parçalı yapı devam edecek ve Türkiye'deki kadın bu ortamda bölünmüş ve etkisiz kalmaya devam edecektir.

---

8 Bakınız, <http://www.ka-der.org.tr>. Buna göre Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 3895 adaydan 454'i kadın yani, %11,66, 2002'de kadın aday oranı yalnızca %6,01; Cumhuriyet Halk Partisi'nin 2120 aday adayından 246'sı yani, %12,35'i kadın, 2002'de kadın aday oranı %8,18; yeni adı DP olan Doğru yol Partisi'nin 2618 aday adayından 458'i yani %17,5'u kadın, 2002'de kadın aday oranı %7,67; Anavatan Partisi'nin 2120 aday adayından 697'si yani %32,9'u kadın, 2002'de kadın aday oranı %15,54, yalnız bu dönem Anavatan Partisinin kadın aday adaylarından hiç ücret almaması bu olağanüstü artıştan sorumlu gibi duruyor; Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2700 milletvekili aday adayından 251'i yani %9,3'ü kadın, 2002'de kadın aday oranı %4,27; Saadet Partisi'nin 2940 aday adayından 147'si yani %5'i kadın, 2002'de kadın aday oranı 1,51 idi.

9 DP ve ANAP, 7 Haziran itibarıyla aday listelerini belirlememiştir.

POLİTİK KATILIMDA EŞİTLİK: “BİYIKSIZ SİYASET” MÜMKÜN MÜ?

Simten COŞAR

Türkiye’de kadın hareketinin tarihi yüzyılı aşkın bir süreç içerisinde şekillenmiş olsa da feminizmin özerk politik bir duruş olarak görünürlük ve süreklilik kazanması ancak 1980’lerin sonlarında başlamıştır. Küçük gruplar içerisinde örgütlenen ve genelde 1970’lerin Sol hareketi içerisinde gelen kadınlar, 1980’lerin darbe sonrası, otoriter(yen), dar siyasal ortamında, takip eden on yıllarda yeni bir politik seçeneğe dönüşmeye talip bir hareketlenmenin yapı taşlarını oluşturmaya başlamışlardır. 1980’ler sadece darbe sonrası bir siyasal ortamın boşucu atmosferiyle nitelendirilemez. Aynı zamanda, kendi içinde çelişkili gibi görünen farklı oluşumların ve gelişmelerin de Türkiye politikasına damgalarını vurmalarıyla tanımlanabilir. Özetle, bir yandan, darbe sonrasında siyasal alanı daraltıcı politikaların uygulanması ve bu sınırlandırıcı politikanın 1982 Anayasası ile yapısallaştırılması, diğer yandan, darbe yürütücü ve yöneticilerinin kültür politikalarını belirleyen milliyetçi-muhafazakâr (Türk-İslam sentezci) söylemin baskınlaştırılması, diğer yandan, Türkiye’yi 1970’lerin başından itibaren uluslararası ekonomik gereklerin rotasını çizdikleri yeni bir dünya ekonomik sistemine eklemek için öngörülen yapısal tedbirler ve aynı tedbirlerin dünya genelinde eşlikçisi olması arzu edilen sivil toplum örgütlenmesi özellikle darbe sonrasında yirmi yılın baskın şekillendiricileri olmuştur. Denebilir ki, Türkiye’de kadın hareketinin 1930’ların ikinci yarısında çekildiği köşeden 1980’lerin sonlarında çıkışı ve 1990’lar boyunca sosyo-politik alanda yükselen bir ivmeyle görünürlük kazanması liberal ekonomik politikalarla ve “sivil toplumcu” retorikle ayarlanmış milliyetçi-muhafazakâr bir politik kültür içerisinde gerçekleşmiştir. Kanımca, bugün, 1997’de kurulmasından itibaren kadınların yerel ve ulusal karar alma organlarına katılımını niteliksel ve niceliksel olarak artırmayı temel amacı olarak belirlemiş ve bu yönde çalışmalar yürütmüş olan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği’nin (Ka-Der) varlığının özelde kadın hareketinin genelde “sivil toplumcu” çevrelerin dışında kamuya yaygınlaşmasının kuruluşundan ancak on yıl sonra, 2007 genel seçimleri arifesinde yürüttüğü toplumsal cinsiyet kotası kampanyası vasıtasıyla gerçekleşmesi böyle bir siyasal ortamda faaliyet göstermesinin bir sonucudur.

Yalnız Ka-Der değil, kadın hareketinin içerisine dahil olan irili ufaklı çok sayıda kadın örgütü 1990’lı yıllardan başlayarak, sivil toplum hareketlenmesinin ivme kazanmasıyla kadın hakları alanında projeler üretegeldiler, baskı grupları olarak faaliyet gösterdiler, politika önerileri geliştirdiler. 2000’li yıllarda ise bir yandan bu hareketliliğin çıktıkları somutluk kazanırken diğer yandan eşyanın doğası gereği içerisinde bulunulan yapıdan türeyen geri tepmelerle yüzleşmek durumunda kaldılar. Ka-Der’in Türkiye kamuoyunda ses getiren – ve sadece bu sonucu göz önüne alındığında bile günümüz hâkim söyleminde ‘başarılı’ addedilebilecek – toplumsal cinsiyet kotası kampanyası bu diyalektiği göstermek açısından iyi bir örnek. Ancak, bu kampanyaya gelen tepkilere odaklanmadan önce Türkiye’deki mevcut durum, diğer bir ifadeyle, kadınla-

rın genelde politik süreçlere, özelde parlamentoda katılım oranları hakkında özet bilgi aktarmam yerinde olacaktır.

SAYILAR ÇOK ŞEY ANLATIYOR

Türkiye’de kadınlar 1934 yılında genel seçimlere katılma hakkını kazandılar. O tarihten itibaren geçen 73 yıl içerisinde kadınların parlamentoda katılım oranı %4,6’nın üzerine çıkmadı. Kadınlar, 2002 genel seçimlerinde ise %4,36 oranıyla parlamentoda yer aldılar. 1935-2007 yılları arasında parlamentoda 8294 erkek milletvekiline karşılık 186 kadın milletvekili yer aldı¹.

Bu durum karşısında farklı politik konumları sahiplenenler farklı yorumlar geliştiregeldiler. Bu yorumları üçe ayırabiliriz. İlk olarak, muhafazakâr politik konumdan konuşanlar için bu niceliksel azlığın nedeni oldukça açık. Muhafazakâr anlam dünyasında kadının yeri herşeyden önce evi, aile ortamı. Kadının bu kimliğini koruyarak politik alanda yer alması oldukça zor olduğundan, bu, pek arzu edilir bir tercih olarak değerlendirilmiyor. Günümüzde bu kalıbın zorlanması, ancak evsel örgütlenmeler olarak adlandırmanın uygun olduğunu düşündüğüm bir biçimde mümkün. Diğer bir ifadeyle, mahalli örgütlenmeler² içerisinde kadınların ailevi yükümlülüklerinden fedakârlık etmeden yine kadınlara hitap ederek, misyonu için çalıştıkları politik partinin erkek egemen genel merkezini direktiflerini mahalleye taşıdıkları bir politik faaliyet söz konusu. Liberal olarak nitelendirebileceğim ikinci konum alışı hâkim söyleme göre Türkiye’de halihazırda yasal düzenlemelerle kadınların politik alana katılmaları önündeki engel kaldırdığı için karar alma organlarında kadın sayısının azlığı ancak kadınların bu konudaki isteksizlikleri ve/ya da yetersizlikleri temelinde açıklanabilir. Son olarak, feminist söylem içerisinde her iki yaklaşıma karşı itiraz yöneltilmektedir. Ka-Der’in 1997 yılından itibaren yürüttüğü projeler ve genel seçimler öncesinde ‘toplumsal cinsiyet kotası’ talebine odaklanan kampanyaları bu söylemin somut çıktılarında biridir. Hemen bu noktada, feminist söylemin kendi içinde homojen olmadığını belirtmem gerekiyor³.

Ancak, bu üçlü sınıflandırma Türkiye’de siyasetin, 1980’lerden itibaren şekillenen dinamikleri göz önüne alındığında muğlâklığa düşme potansiyeline sahip. Zira, söz gelimi, kültürel olarak

1 Bu bilgiler Ka-Der’in web sayfasından alınmıştır. <http://www.ka-der.org.tr> Erişim Tarihi, 27 Mayıs 2007.

2 Burada ‘mahalli örgütlenmeler’le, günümüzde katılımcı demokrasi tartışmaları ekseninde gündeme getirilen örgütlenmelerden ziyade, bu tartışmaların muhafazakâr bir algıyla eklemeli olduğu ‘mahalledeki kadınlara mahalleli kadınlar vasıtasıyla ulaşmak’ stratejisine gönderme yapıyorum. İlkinde, belirli bir yurttaşlık bilinci ve yerelin gündeminin, politikalarının belirlenmesinde yerelde yaşayanların etkin olması öncelikken, ikincisinde, siyasi partilerin mevcut merkezî politik sistem içerisinde yerele ulaşmak için kullandıkları bir seçim stratejisinden bahsetmek mümkün. Bu ikincinin en etkin örneğini Refah Partisi’nin 1994 genel seçimlerinde ve 1995 yerel seçimlerindeki yükselişi oluştururken, bugün benzer bir performansı AKP’nin genel seçim stratejisinde görebiliriz. Bir örnek olarak, Refah Partisi’nin kadının politik alana katılımını, bu katılım üzerinde kurduğu eril denetimden vazgeçmeden parti mantığı içerisinde stratejik bir araç olarak kullanışı için bkz. Ruşen Çakır, (2000): Direniş ve İtaat, İki İktidar Arasında İslamcı Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul.

3 Nitekim, evrensel feminist oluşumla paralel bir şekilde Ka-Der kampanyası hakkında kadın hareketi içerisinde ve/ya da feminist konum alışı üretilen eleştirel yaklaşımları ikiye ayırmak mümkün. İlk olarak, cinsiyet kotası talebinin mevcut patriarkal sisteme eklenmek anlamına geleceği üzerinden bir tartışmadan bahsedilebilir. İkincisi, kadının politik katılımını toplumsal cinsiyet kotasına endekslenmenin, dönüştürücü bir politik program olmadan cinsiyet kotasını nihâi hedef olarak görmenin feminist politika açısından sınırlandırıcılığına işaret eden bir yaklaşım söz konusu.

muhafazakâr, ekonomik politikaları ve kimi yasal düzenlemeleri açısından liberal adlandırılabilen siyasi partiler kadına dair politikalarında bu iki ideolojinin keşişme noktasında duruyorlar. Diğer bir ifadeyle, muhafazakârlığın ve liberalliğin cinsiyetçi yüzünü simgeliyorlar. Bu cinsiyetçi yüzün en görünür ifadesini 2007 genel seçimlerine katılacak olan siyasi partilerden 2002 genel seçimlerine katılmış olanların milletvekili aday listelerinde bulmak mümkün⁴. Nitekim, söz konusu partilerin 2002 genel seçimlerinde sundukları listelerdeki toplam 9144 adaydan 903'ü kadinken, ilk üç sırada gösterilen toplam 3984 adaydan sadece 334'ü kadındır (Bkz. Tablo 1)⁵. Benzer şekilde, 2007 genel seçimlerine katılacak olan tüm partilerin üst yönetim organlarında yer alan kadınların oranı da oldukça düşüktür. Özetle, ilgili partilerin, merkez yürütme kurulu, merkez yürütme ve karar kurulu, merkez karar kurulu, parti meclisi, parti yönetimi, başkanlık divanı, başkanlık kurulu, genel merkez teşkilatı olarak adlandırılan yürütme ve karar alma organlarındaki toplam 1255 üyeden 191'i kadındır (Bkz. Tablo 2)⁶.

KA-DER VE 'BIYIKSIZ SİYASET' KAMPANYASI

1997'de kurulan Ka-Der'in kadının politik katılımını artırma yönündeki ilk faaliyeti "Medya Projesi" kapsamında yürütülen 'Bıyiksız Siyaset' kampanyası değil. Dernek, 1997'den itibaren özellikle lobicilik addedilebilecek faaliyetlerin yanı sıra, kadınların gerek ulusal gerekse yerel düzeyde politik alana katılımı için destekleyici çalışmaları örgütlemektedir. Yakın zamanda bu eksende gerçekleştirilen faaliyetler arasında siyasi partiler bünyesinde yer alan kadınlara yönelik "Siyaset Okulu" projesi (2006-2007), yine siyasi partilere ve/ya da sivil toplum örgütlerine üye kadınlara yönelik "Toplumsal Cinsiyet ve Kota Eğitimleri" projesi (2007), "Kadınlar İş Başına Projesi" (2003-2006), "Ka-Der/MEDA Eğitimi" projesi (2000-2001), 1999 erken seçim kampanyası, 2002 erken seçim kampanyası, 2004 yerel seçim kampanyası, "Toplumsal Cinsiyet Projesi" (2000-2001) sayılabilir. Burada, Derneğin çalışmalarının çoğunluğunda 'toplumsal cinsiyet kotası'nı vurgulayan söyleminin ağırlıklı olarak yer alması dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Ka-Der, bu doğrultuda düzenlediği kampanyalar ve eğitim programlarına ek olarak bilgilendirici materyaller basmaktadır.

---

4 Burada, 2002 genel seçimlerine katılan ve Yüksek Seçim Kurulu'nun 4 Mayıs 2007 tarihli genelgesiyle 2007 genel seçimlerine katılmak için gerekli koşullara sahip siyasi partiler olarak belirlenen partilerin hepsinin değil, bu partiler arasından 2002 genel seçimlerine katılmış olanların milletvekili aday listelerini temel aldım. Bu partiler sırasıyla Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Anavatan Partisi (ANAP), Büyük Birlik Partisi (BBP), Bağımsız Türkiye Partisi (BTP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokratik Halk Partisi (DEHAP), Demokratik Sol Parti (DSP), Doğru Yol Partisi (DYP), Genç Parti (GP), İşçi Partisi (İP), Liberal Demokrat Parti (LDP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), Saadet Partisi (SP), Türkiye Komünist Partisi'dir (TKP). Bu yazının yazıldığı sırada ANAP ve DYP, Demokrat Parti adı altında birleşme çabaları muallâkta kalırken, DYP, DP adını aldı. DSP ise CHP ile yaptığı seçim koalisyonu nedeniyle 2007 genel seçimlerinden çekildi.

5 Partiler milletvekili aday listelerinde cinsiyet belirtmedikleri için ve hem erkek hem de kadın ismi olabilecek isimlerden bazıları hakkında bilgiye ulaşamamam nedeniyle bu sayılar %1 oranında hata payı taşımaktadırlar. İlgili tabloda verilen oranlar bu hata payı göz önüne alınarak hesaplandı. İsim sahiplerinin cinsiyeti konusunda ve hesaplama sürecinde yardımlarını esirgemeyen Kürşad Turan'a teşekkür ederim.

6 Söz konusu partiler, yukarıda 4. dipnotta belirtilen partilerin yanı sıra, sırasıyla, Aydınlik Türkiye Partisi (ATP), Demokratik Toplum Partisi (DTP), Emek Partisi (EMEP), Hak ve Özgürlükler Partisi (HAK-PAR), Halkın Yükselişi Partisi (HYP), Hürriyet ve Değişim Partisi (HÜRPARTİ) ve Sosyal Demokrat Halk Partisi'dir (SHP). Bu partiler arasından DTP, HÜRPARTİ ve SHP bu yazının yazıldığı sırada 2007 genel seçimlerinden çekildiler.

Tablo 1. 2007 Genel Seçimlerine Katılacak Olan Siyasi Partilerin 2002 Genel Seçimlerinde Milletvekili Aday Listelerinde Kadın Oranı

Parti Adı	Tüm Kadın Adayların Oranı (%)	İlk Üç Sıradaki Kadın Adayların İlk Üç Sıradaki Toplam Adaya Oranı (%)
AKP	6	2
ANAP	15,5	7
BBP	6	3
BTP	2,5	1
CHP	8	3
DEHAP ⁷	18	18
DSP	9	5
DYP ⁸	7	11
GP	19	12
İP	12	8
LDP	12	6
MHP	4	1
ÖDP	29	26
SP	1	1
TKP	32,5	31

7 DTP ile paralellik kurularak tabloya dahil edildi.

8 27 Mayıs 2007 tarihinde DP adını aldı.

Tablo 2. 2007 Genel Seçimlerine Katılacak Olan Siyasi Partilerin Üst Yönetim Organlarında Kadın Oranı

Parti Adı	Toplam Üye	Kadın Üye	%
AKP	(MYK, MKYK, MKK) 140	24	17
ANAP ⁹	(MKYK) 50	4	8
ATP	(MYK) 12	1	8
BBP	99	4	4
BTP	Sayı bildirilmedi	Sayı bildirilmedi	
CHP	(PM, MYK) 102	21	20,6
DSP	(Parti Yönetimi, PM) 59	3	5
DTP ¹⁰	(PM, MYK) 81	32	39,5
DYP	69	9	13
EMEP	(GYK) 11	4	36,4
GP	(Başkanlık Divanı, MYK) 62	5	8
HAK-PAR	(Başkanlık Kurulu, PM) 65	2	3
HÜRPARTİ ¹¹	43	7	16,2
HYP	(MYK, MİK) 44	11	25
İP	(MKK, MYK) 94	10	10,6
LDP	(Genel Merkez Teşkilatı) 31	1	3,2
MHP	70	3	4
ÖDP	(PM, MYK) 75	27	36
SP	(Başkanlık Divanı, GİK) 67	2	3
SHP ¹²	(PM, MYK) 81	20	24,7
TKP	Sayı bildirilmedi	Sayı bildirilmedi	

9 ANAP'ın 2007 genel seçimlerinden çekilmek için 8 Haziran 2007 tarihinde Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) yaptığı başvuru aynı tarihli YSK kararıyla kabul edildi.

10 DTP'nin 2007 genel seçimlerinden çekilmek için 21 Mayıs 2007 tarihinde YSK'ya yaptığı başvuru 23 Mayıs 2007 tarihli YSK kararıyla kabul edildi.

11 HÜRPARTİ'nin 2007 genel seçimlerinden çekilmek için 24 Mayıs 2007 tarihinde yaptığı başvuru aynı tarihli YSK kararıyla kabul edildi.

12 SHP'nin 2007 genel seçimlerinden çekilmek için 26 Mayıs 2007 tarihinde YSK'ya yaptığı başvuru aynı tarihli YSK kararıyla kabul edildi.

Ancak, Şirin Tekeli'nin, Ka-Der yayını olan *Eşit Temsil için Cinsiyet Kotası, Erkek Demokrasi Gerçek Demokrasiye* başlıklı el-kitabında dikkat çektiği bir konu, kanımca, Derneğin sesinin 2007 genel seçimleri öncesinde farklı çevrelerden yaygın bir yankı getirmesinin nedenini de özetliyor¹³: "KA-DER'i 1997'de kurduk. Bilgi sahibi olmakla, mücadele bilincine sahip olmak aynı şey değil. Ve belki de siyaset, erkek iktidarının en güçlü (ve son) kalesi olduğu için, kadınların bilincine, [sic] en son ulaşan konu oluyor ve oldu"¹⁴. Bu saptamayı, aşağıda, farklı sınıflandırmalar temelinde değineceğim tepkiler üzerinden yeniden okuyacak olursak, kamunun genelinde özellikle 1990'ların sonundan itibaren kadın meselesine dair oluşmaya başlayan ve 2000'li yıllarda ivme kazanan farkındalığın, kurumsal politik talepler özelinde anlaşılmaya ve/ya da anlaşılmaya çalışılmaya başlamasının 2000'lerin sonuna yetişebildiğini söyleyebiliriz. Bunda, hiç kuşkusuz, farklı örgütlenmeleri içerisinde barındıran kadın hareketinin, özellikle yeni Medeni Kanun (2001) ve yeni Ceza Kanunu'nun (2004) hazırlık aşamasında etkin bir şekilde yer almış olmasının payı büyüktür.

Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'nun yenilenmesi esnasında farklı kadın örgütlerinin – ki bunların bir kısmı birbirlerini kutupsal zıtları olarak tanımlamaktadır – yürüttükleri işbirliği aslında Ka-Der'in son "Medya Kampanyası"nın arkasında yattığını umabileceğimiz daha geniş bir projenin, 'feminist politika' projesinin olabirliğine işaret etmektedir. Nitekim, söz konusu kampanyanın ilk ayağını oluşturan 'bıyiksız siyaset' kampanyasının ("meclise girmek için erkek olmak şart mı?") ardından 24 Mayıs 2007'de kamuoyuna duyurulan ikinci ayakta ("bu meclise kadın şart!") "Kadın Siyaseti Programı" sunuldu. Dolayısıyla, kadın hareketi içerisinde yer alan diğer kadın örgütleriyle işbirliği içerisinde hazırlanan programla, kadınların ulusal karar alma mekanizmalarında yer almalarının nicel olarak artırılması talebine nitel bir eksen de eklendi. Hemen burada, Ka-Der'in, "Kadın Siyaseti Programı"yla özelde kadın adaylara, genelde bütün politik partilere hitap ettiğini belirtmek gerekiyor. Aslında, Program bir 'sözleşme' olarak da kabul edilebilir. Bu sözleşmenin ise, Dernek Tüzüğü'nün 2. Maddesi'nde belirtilen ve desteklenecek kadın temsilcilerin uyması gereken ölçütlerle birlikte okunması gerekiyor. Buna göre, istenen;

kadınlık durumunun bilincinde, bunu sahiplenen, kadınlara özgü sorunlar konusunda duyarlı davranan, kadın dayanışmasına önem veren; [b]aşta Medeni Kanun Reformu olmak üzere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı ve şiddeti sonlandıracak adımları atmaya kararlı, yenilikçi, toplumu ileriye götürecektir projeleri olan; [i]aik Cumhuriyetin insan haklarına saygılı eksiksiz bir demokrasi ve hukuk devleti olması ve sivil toplumun güçlendirilmesi için çalışan; [h]er türlü fanatizme, yobazlığa, ırkçılığa, toplumsal kirliliğe ve savaşa karşı

13 Aksu Bora, Ka-Der üzerine yaptığı incelemede, "Ka-Der'in kuruluşuna ilk ve en büyük desteğin] basından geldi"ğine, "Kadın-erkek pek çok köşe yazarı[nın] bu gelişmeyi coşkuyula karşıladığı"na dikkat çekiyor. Aksu Bora (2002): "Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der," *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde, Aksu Bora ve Asena Günel (der.) İletişim Yayınları, s.116. Ancak, 'bıyiksız siyaset' kampanyasında basının bazı ileri gelen kalemlerinin henüz Ka-Der'in açılımını tam olarak telaffuz edememişlerinin (örneğin bkz. İsmet Berkan, "Bıyıklı Kadınları Yanlış Anlamak," *Radikal*, 2 Nisan 2007), münferit bir bilgisizlik örneği mi, yoksa, Bora'nın belirttiği gibi Ka-Der'in içine doğduğu "laiklik/irtica kutuplaşması"na bağlı olarak Ka-Der kurucularına, niyet yüklü bir şekilde yüklenen "Cumhuriyet kızları" kimliğinin bir sonucu mu olduğu sorguya açık. Bkz. Bora, "Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der," s.114-116.

14 Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası, Erkek Demokrasi Gerçek Demokrasiye (2005): KA-DER, İstanbul.

çikan, çevreyi koruma bilincine sahip; [S]iyasete kişisel çıkarı için değil, kadınların ve halkın gerçek temsilcisi olmak amacıyla giren, dürüstlüğü, ilkeliliği ve cesareti, birleştirici ve yumuşak bir üslupla birleştiren birer yurttaş

olarak hareket edecek kadınlardır¹⁵.

Bu birlikte okumanın, 'bıyık sız siyaset' kampanyasının hemen ardından yükselen "ama, hangi kadın?" hazır sorularına yanıt verdiği söylenebilir. Nitekim Aksu Bora'nın, yukarıda, 13. dipnotta değinilen ve Ka-Der'in kuruluşundan dört yıl sonra yaptığı incelemesindeki saptama hâlâ geçerliliğini koruyor: Türkiye'deki "...geleneksel orta /üst orta sınıf" kadını¹⁶.

Pozitif ayrımcılık ilkesi üzerine temellendirilen Program, özetle, altı temel politika önerisinden ve talebinden oluşuyor¹⁷: İlk iki madde kadının kurumsal politika alanında katılımı önündeki uygulamadaki engellerin kaldırılması yönündeki önerileri gündeme getiriyor. Buna göre, ilk maddede, kadın hareketi içerisinden gittikçe artan bir vurguyla dile getirilen, kurumsal düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik, "kadın politikaları eylem program"larının ve "eşitlik çerçeve yasası"nın hazırlanıp uygulamaya konulması, "toplumsal cinsiyet eşitlik kurulu" oluşturulması talepleri yer alıyor. İkinci maddede toplumsal cinsiyet kotasının yasalarla düzenlenen bir uygulama olması talep ediliyor ve bu uygulamanın politik alanın her düzeyine – ulusal, yerel, parti-içi – yansıtılması gereği vurgulanıyor. Aynı maddede ulusal seçim barajının %10'dan %5'e indirilmesi de talep ediliyor. Eğitim alanıyla ilgili olan üçüncü maddede ise, sadece kız çocuklarının ve kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü tespitinden hareketle sadece ailelere yönelik olarak kız çocuklarının eğitimi, kadınların ise kendi eğitimleri için 'özendirici' politikalarla yetinilmemesi gerektiğine, kırsal–kent arasındaki farklılıkların yanı sıra yoksulluğun da hesaba katılarak bu sorunu giderici politika oluşturulmasının önemine dikkat çekiliyor. Bu açıdan, somut olarak, yerel kuruluşlarla işbirliği, ücretsiz eğitim, iş kazandırma, cinsiyetçi meslek tanımlarının kaldırılması ve kurumsal eğitimin dışında görsel basın vasıtasıyla toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmak için programların tasarlanması ve yayınlanması talep ediliyor. Dördüncü maddede ise kadınların çalışma yaşamındaki ikincil konumuna ve karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık uygulamalarına karşı, yine, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yasal düzenlemelerin gerekliliğine vurgu yapılıyor ve bu eksende, tarım alanından, sanayi ve hizmet alanına, kadın iş gücünün en yoğun olduğu kayıt dışı ekonomiyi de içerecek şekilde bir dizi politika önerisi geliştiriliyor. Aynı maddede, geleneksel patriarkal zihniyette çalışma yaşamıyla değil, aile halleriyle ilişkilendirilen çocuk bakımına dair kurumsal düzenlemelerin yanı sıra eğitim programlarının oluşturulması ve iş yerinde cinsel tacizi önlemeye yönelik tedbirlerin alınması gereğine dikkat çeken önerileri de görmek mümkün. Beşinci maddede, kadın sağlığı konusunda istatistiksel ve hizmet temelli eksikliklerin giderilmesine yönelik kurumsal düzenlemelerin yapılması gereğine dikkat çekiliyor. Altıncı ve son maddede ise, kadına yönelik fiziksel şiddetin ortadan kaldırılması için yasal düzenlemelerin niteliklerine ve kurumsal düzenlemelerin gerek nicelik gerekse nitelik olarak iyileştirilmesine yönelik öneriler bulunabilir.

15 <http://www.ka-der.org.tr> Erişim Tarihi, 27 Mayıs 2007.

16 Bora, "Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der," s. 117.

17 <http://www.ka-der.org.tr> Erişim tarihi, 27 Mayıs 2007.

Böyle bakıldığında, Ka-Der'in kadının politik alana katılımının nicelik ve nitelik açısından artırılması meselesini sadece toplumsal cinsiyet kotası talebiyle sınırlandırmadığını, kapsamlı yapısal politika önerilerini ve/ya da taleplerini de gündeme getirdiğini söylemek mümkün. Ancak, bir sonraki bölümde değineceğim, özellikle feminizm temelli yapıcı eleştiriler ve Türkiye'deki mevcut politik dinamikler göz önüne alındığında böylesine geniş kapsamlı bir programın bile bugün kadın hareketini içeriden kesen belirli ayrışmaları sentezlemek açısından yeni uyarlamaları gerektirdiği söylenebilir. Öte yandan, Ka-Der içerisinde de Program'ın toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde son nokta olmaktan ziyade "nasıl bir kadın, 'nasıl bir kadın programı' sorusunun yanıtını hep birlikte aramanın yollarını açan [bir] program, bir ilk adımlar programı" olduğu vurgulanıyor¹⁸.

Ka-Der, "Medya Kampanyası" projesinin gerek 'bıyıkız siyaset' gerekse "kadın siyaseti programı" aşamalarında gözle görülür bir başarı kaydetti. Bu başarının bir nedeni, Ka-Der'in halkla ilişkiler/reklam stratejisini iyi kullanmasıyken – tanınmış ve/ya da magazin yüzleri hakkıyla kampanyaya dahil etti – diğer ve hiç de azımsanmayacak nedeni de yukarıda değindiğim, kadın hareketinin 1980'lerin sonlarında girdiği özerkleşme süreciyle son on yılda gerek görünürlük gerekse etkililik açısından kazandığı ivmedir. Söz konusu başarının en önemli göstergesi ise kampanyanın başlamasıyla birlikte çeşitli kesimlerden ve farklı ideolojik konumlardan yükselen tepkilerdi.

DEMOKRASİ HERKESİN TALEBİ

Ka-Der'in, 2007 genel seçimleri öncesinde başlattığı ve toplumsal cinsiyet kotasını vurgulayan "Medya Kampanyası" özellikle 'bıyıkız siyaset' ayağında kamuoyundan yaygın bir ilgi ve tepki gördü. Bu ilgi ve tepkinin bir bölümü, özde toplumsal cinsiyet kotası meselesine genelde kadın hareketine dair yapıcı eleştireliliği barındırırken, diğer bölümü, kanımca, ya konunun anlaşıl(a)maması, kavran(a)maması üzerinden seyreden ya da açıkça cinsiyetçi temellerde tartışılmış söylemleri örneklemek açısından işlevsel olan eleştirileri kapsamaktadır. Hangi nedenle olursa olsun bu tür söylemler özdeşlik gösterir ve patriarkal yapının yeniden-üretildiği hazneleri oluştururlar. Burada hemen belirtilmesi gereken, ilk grupta yer alan tepkilerin dile getirildiği yazıların azlığıdır. Gülnur Acar-Savran'ın *Amargi* dergisinde yayınlanan yazısının özetlediği bu ilk grup tepkiler kadının patriarkal politik sistemde yaşadığı ayrımcılığa karşı geliştirilen tavrın meseleyi toplumsal cinsiyet kotası talebine sınırlandırma riskiyle feminist politika açısından olumsuzlukları temelinde kuruluyor¹⁹. Nitekim, Savran'ın yazısını kaleme aldığı sırada, Ka-Der'in henüz feminist alternatifi içeren bir siyaset programı hazırlanmamış olması böyle bir endişenin gerekçesi olarak alınabilir. Öte yandan, akabinde kamuoyuna duyurulan "Kadın Siyaseti Programı" ilgili yazıda belirtilen olası milletvekili kadınların hesap verecekleri bir grubu tanımlayan "politik aidiyetlerinin yok"luğu sorununa²⁰ bu aşamada verilmiş bir yanıt olarak alınabilirken, yine Savran'ın bir gereklilik olarak işaret ettiği "[F]arklı

18 Ka-Der Genel Başkanı Hülya Gülbahar ile kişisel yazışma. 28 Mayıs 2007.

19 Gülnur Acar-Savran (2007): "Feminist Politika, Kota ve Bir "Siyasal Kategori" Olarak Kadınlar," *Amargi*, Sayı: 5, s.11-12.

20 Savran, a.g.y., s.11. Savran, yazısında programın taslağının tüm partilere yönelik olarak hazırlanması dolayısıyla, dikkat çektiği soruna tam bir yanıt olmadığını da belirtiyor.

kadınlık durumları arasında köprüler kuran; bunların karşılıklı olarak birbirini besleyen, yenden-üreten konumlar olduğunu ortaya çıkaran; ve her birinin nasıl patriyarkanın ihdas ettiği konumlar olduğunu açık eden bir politika, yani feminist politika”ya²¹ “Kadın Siyaseti Programı”nda ne ölçüde ulaşıldığı sorgulanabilir.

Handan Koç’un *Radikal İki*’de kampanya üzerine dile getirdiği yorum da özellikle “feminist politik” alternatif üzerinde duruyor. Bir yandan, Ka-Der kampanyasının ve politikalarının, patriarkal politik sistemin kadını dışlayıcılığı karşısında önemli bir feminist yanıt olduğunu teslim eden Koç, öte yandan bu yanıtın (üst-)orta sınıf değerlerle malül olduğuna dikkat çekiyor. Kanımca bu nedenle Ka-Der kampanyasında bıyık takan kadınlar Koç’un ifadesiyle “kısık sesliler”²². Bu kısık sesliliğin esasen, Dernek Tüzüğü’nde belirlenen ölçütlerle uyum içerisinde olduğu, dolayısıyla Ka-Der’in duruşuyla çelişkili olmadığı söylenebilir. Öte yandan, Ka-Der’in “Kadın Siyaseti Programı,” gerek Savran’ın gerekse Koç’un dikkat çektikleri noktalar üzerinden incelendiğinde, programın, yukarıda Hülya Gülbahar’dan yapılan alıntıda da belirtildiği gibi, bu noktalarda imlenen “feminist politika”nın kapsayıcılığını taşımaktan ziyade bu tür bir oluşuma yönelik bir adım niteliğinde olduğu söylenebilir – tam da toplumsal cinsiyet kotası talebinin “Kadın Siyaseti Programı” açısından taşıdığı işlevsellikte olduğu gibi. Zira, Savran’ın ifadesiyle “[B]öyle bir program örneğin örtülü kadınların da, kürt [sic] kadınların da, emekçi kadınların da, lezbiyen kadınların da, esnaf kadınların da dolaysız çıkarlarını kapsayabilir ve bunların her birinin kapitalist patriyarka içindeki konumlarını ortaya koyabilir”²³.

Benzer bir alternatif politika vurgusu, Meyda Yeğenoğlu’nun, Ka-Der’in kampanyasına gelen eleştiriler arasında yapıcı olarak nitelendiremeyeceğim, ancak, ‘Batı’da ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde feminist hareketin ve harekete koşut seyreden feminist düşüncenin evrelerini açıklayıcı eşitlik-farklılık tartışması üzerine yapılan argümanında ön plâna çıkıyor²⁴. Yeğenoğlu, “basit bir sayısal artış[ın] ‘siyasetin yapılış biçiminin’ değişeceğinin nasıl garantisi gibi görüldüğü” sorusunu soruyor. Bu sorunun temelinde temsilî demokrasinin farklılıkları es geçen işleyişine yönelik eleştirileri içerisinde barındıran bir düşünsel çerçeve ve bu çerçeveye koşut ‘olması gereken’ bir feminist politika var. Yeğenoğlu’nun talebi, özetle, “siyasetin kadınsılaştırılması ... farklılıkların tanındığı, tek bir modelin egemen olmadığı ve siyaset yapmanın alanının geniş bir biçimde tanımlandığı bir siyaset anlayışı...”nın okunabileceği bir kadın eylemliliği²⁵. Bu argüman, tek başına ele alındığında feminist politikayı zenginleştirici bir niteliğe sahip. Öte yandan, böyle bir alternatif politik duruş dillendirilirken, kadın hareketi içerisinde yürütülen faaliyetler, kazanımlar göz önüne alınmadan Ka-Der kampanyasının tek bir ayağının – toplumsal cinsiyet kotası uygulamasının kurumsallaştırılması önerisinin - kadının politik alana katılımının artırılması yönündeki yegâne talep olarak alınması eleştiriye yapıcılıktan uzaklaştırmaktadır.

21 Savran, a.g.y., s.12.

22 Handan Koç, “Ilıcak, Mert ve Feministler,” *Radikal* 2, 22 Nisan 2007.

23 Savran, “Feminist Politika, Kota ve Bir ‘Siyasal Kategori’ Olarak Kadınlar,” s.12. “Kadın Siyaseti Programı”nda, kadın sağlığıyla ilgili öneriler bölümünde yer alan “Türkçe bilmeyen nüfusun yoğun olduğu yerlerde kadınların konuştukları dili bilen sağlık personeli ve/veya tercüman istihdam edilmesi” yönündeki öneri bu yönde bir çaba olarak okunabilir.

24 Meyda Yeğenoğlu, “Ne Şam’ın Şekerini, Ne Erkeğin Bıyığı,” *Radikal* 2, 15 Nisan 2007.

25 Yeğenoğlu, a.g.y.

Tam da bu noktada hem feminist temelden ve/ya da kadın hakları savunuculuğu üzerinden hem de anti-feminist kanattan gelen tepkilerdeki ortak bir soru(n)dan bahsetmem gerekiyor. Bu, feminist düşüncede, özeld toplumsal cinsiyet kotası genelde kadının özneliği/özneleşmesi tartışmalarında görülebilecek, kısaca, "hangi kadın?" sorusu. Bu açıdan Ayşe Karabat'ın *Today's Zaman*'daki yazısı örnekleyici nitelikte²⁶. Toplumsal cinsiyet kotası talebini "politikada bir zorunluluk... ancak çözüm değil, sadece bir ön-gerek" olarak alan Karabat, bu taleple birlikte "[kurumsal] politik faaliyette bulunmak ve politik alana gerçekten kadın yaklaşımını taşımak isteyen kadınların ilk olarak traş olmaları" gerektiğine, "... aksi takdirde toplumsal cinsiyet kotası %50 olsa dahi demokrasi[nin] erkek kalmaya devam edeceği"ne dikkat çekiyor. Bu ise, Ka-Der'in Programı'nda açıkça görünmeyen, ancak niyete dönük bir şekilde okunabilecek farklı bir politik üslûba işaret ediyor. Öte yandan, Karabat'ın yazısında ön plâna çıkan diğer bir tema demokrasi ki, bu vurgu da yine anti-feminist ve/ya da "duruma vakıf olmayan" kanattan gelen tepkilerle paylaşılan bir diğer ortak noktayı oluşturuyor. Bu ortak noktanın feminist/kadın hakları savunuculuğu duruşu ile anti-feminist duruşu ayıran en önemli niteliği, yapı-özne ikiliğine yaklaşımda ortaya çıkıyor. Kısaca, ilk duruştan söz üretenler toplumsal cinsiyet kotası talebinin yapısal dönüşümü hedefleyecek programlarla bir arada sunulmadan bir anlamı olmayacağına dikkat çekerken, ikinci duruştan söz üretenler, önce yapısal dönüşüme işaret ediyorlar.

İkinci duruşu ele almaya geçmeden önce, ilk grup içerisinde, toplumsal cinsiyet kotası talebinin yapısal dönüşümü hedefleyen bir politika olmadığını dile getiren Yıldız İmrek Koluvaçık'ın, yukarıda değindiğim "hangi kadın?" sorusunu da kapsayan feminist düşüncenin politik düşünce tarihi içerisindeki özgüllüğünü tanımlayan teori-pratik ilişkisine dair tartışmanın gündelik politik dile tercümesi olarak alınabilecek ve toplumsal cinsiyet kotasına yönelik politika oluşturmanın açıkları hakkında kısmen de olsa fikir verebilecek saptamasına değinmem gerekiyor: "Ama yine de, sayılar, Türkiye parlamentosu ve siyasetinin iç karartacak kadar "bıyıklı" ve "erkek" siyaseti olduğunu, sınıfsal ve ulusal olarak demokratik olmayan bu siyasetin kadınlar karşısında da tahammülsüz ve hazımsız olduğunu çarpıcı bir biçimde gösteriyor"²⁷. Öyleyse, toplumsal cinsiyet kotası talebi ve bu yönde üretilen politikalar kamuoyu oluşturma ve farkındalık yaratma aracı olarak işlevselliğe sahip ve kadının politik alana katılımını artırmaya yönelik eylemlilikten soyutlanabilmesi pek kolay değil.

Yukarıda, ikinci grup, sorunu anla(ya)mayanlar, kavra(ya)mayanlar ve/ya da 'duruma vakıf olmayanlar' olarak, farklı yerlerde, farklı terimlerle nitelendirdiğim söz sahiplerini aslında bir araya toplayan duruş, anti-feminizm. Bu grubun bir kısmı, örneğin Nuray Mert'in "... kadın politikalarına ve kota stratejisine kökünden itirazım var"²⁸ ifadesinde simgelenebilecek anti-feminist duruşu açıkça sahiplenirken, diğer bir kısmı, pozitif ayrımcılık talebini, 'imtiyaz arama,' 'kadın erkek eşitliğini sayılara indirgeme,' 'kadınlar-arası farklılıkları es geçme' anlamına geldiğini kabulle, reddediyorlar. Bu itirazların hemen hepsi gerekçelerini örneklerdirirken ve sa-

26 Ayşe Karabat, "Women Shave First," *Today's Zaman*, 1 Nisan 2007.

27 Yıldız İmrek Koluvaçık, "Bıyıklı Kadınlar," *Evrensel*, 5 Nisan 2007.

28 Nuray Mert, "Bıyıklı Kadınlar," *Radikal*, 27 Mart 2007.

dece Yeğenoğlu'nun önerdiği alternatif politik bir çerçeveden hareket eden feministler açısından değil, aynı zamanda liberal politik sistemin kısıtlayıcı yapısı içerisinde duruş belirleyen kadın hakları savunucuları açısından da olumsuz örnek addedilebilecek, geçmişteki ve/ya da mevcut kadın politikacılar referans veriyorlar. Farklı politik duruşlardan gelen ve toplumsal cinsiyet kotası talebi karşısında aynı temele oturtulabilecek bu itirazlar, aslında, mevcut politik yapıların cinsiyetçi doğasının ötesinde – ki bu bir alt-okumayı gerektirmeyecek kadar açık - düşünsel ekseninde patriarkal yapıya eklemeyi simgeliyor. Nitekim, gerek Nuray Mert'in özelde toplumsal cinsiyet kotasına genelde kadının politik özneliğine dair feminist argümana karşıtlığını gerekçelendirmesine gerekse Perihan Mağden'in karikatürize ederek dillendirdiği "Kim bu Esrarengiz Kadın Tipi Ka-der'in Meclis'te bizleri temsil ederken görmek istediği"²⁹ sorusuna içkin bir bilmeme ve/ya da bilmek istememe halinin olduğunu söylemek mümkün. Açmak gerekirse, bu tür gerekçelendirmeler ve sorular genelde evrensel kadın hareketinin, özelde Türkiye'deki kadın hareketinin gelişimine, bu gelişimin uğraklarındaki belli başlı argümanlara ve bu argümanlar vasıtasıyla tecrübe edilen dönüşümlere yabancı olduğunun ve/ya da bütün bu unsurların kayda alınmadığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkıyor.

Ka-Der'in kampanyasına gelen ve ikinci gruba dahil edilebilecek diğer tepkilerle Mert ve Mağden'in sergiledikleri tepkilerin ortak noktası bir yandan bu içselleştirilmiş patriarkal zihniyetken diğer yandan bu zihniyetin bir çıktısı olarak nitelendirilebilecek demokrasi kavrayışı.

DEMOKRASİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET KOTASI TALEBİ

Esasen, yukarıda ikinci gruptan bahsederken kullandığım 'kafa karışıklığı' nitelemesinin nedeni, bu grup içerisinde gelen olumsuz tepkilerin belirli bir demokrasi anlayışı savunusunun üzerinde temellendirilmeye çalışılmasıydı. Meyda Yeğenoğlu'nun vazih bir şekilde ayrıntılandırdığı bu anlayış, feminist hareket/düşünce özelinde, dile getirilemeyen eşitlik talebinin hareket içerisinde ne ölçüde yansıdığı sorgulamasına bağlantılı olarak gelişmiştir. Bu anlayış temelinde (politik alandaki) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın hareketinin kendi içindeki farklılıkların eşit temellerde tanınması gerçekleşmeden ortadan kaldırılamayacağı argümanına dayanmaktadır. Ancak, gözden kaçırılan nokta, 'yetersiz' sıfatı ile 'anlamsız' ve/ya da 'gereksiz' sıfatları arasındaki reddedilemez farktır. Nitekim, farklılıklarla birlikte eşitlik formülasyonu üzerinden geliştirilen bir demokrasi modelinde özelde toplumsal cinsiyet kotası, genelde ayrımcılığa maruz kalan tüm toplumsal gruplara yönelik kota uygulaması 'anlamsız/gereksiz' bulunmaktan ziyade 'yetersiz' addedilmektedir. Bu konum alış ise toplumsal cinsiyet kotasına kategorik bir karşı çıkışı değil, uygulamada tek başına ele alındığında eşitlik açısından yaratabileceği sorunlara işaret etmeyi gerektirir. Öte yandan, böyle bir yaklaşımda 'farklılık karşısında eşitlik' formülünden ziyade farklılık ve eşitlik demokrasi sorunsalının birbirini içermeyen iki etmeni olarak ele alınır.

Oysa, Ka-Der'in kampanyasına gelen eleştirilerde ya yukarıda örneklediğim şekilde, toplumsal cinsiyet kotası talebinin, politik niteliğe bakılmadan sırf kadın olmakla menkul bir politika güdülmesi ve/ya da farklılıkların es geçilmesi *endişesinden* yola çıkılarak, anti-demokratik karakterine vurgu yapılıyor, ya da Türkiye'deki politik sistemin henüz toplumsal cinsiyet kotası

29 Perihan Mağden, "Türban da Takmam Bıyık da," Radikal, 1 Nisan 2007.

talebinin dayandığı demokratik öncülleri içermediği ileri sürülüyor. Bu iki gerekçelendirme biçiminin ikinci kanadına yerleştirilebilecek bir eleştiri Hurşit Güneş'in yazısının başlığında ("Bu Kampanya Bizi Aşar") özetlenirken, sözlerinde somutluk kazanıyor:

KADER'in [sic] bıyıklı kadın fotoğraflarıyla ne elde edeceğini gerçekten merak ediyorum. Liderler yine bildiğini okumayacak mı? Yakınlarını milletvekili yapacak, gerisini süpürcekler. Oysa parti-içi demokrasi olsaydı kadın temsili de görelî olarak düzelirdi. Gerçi bu bizim gibilere yine yetmeyebilirdi. ... Tekrar belirtelim, pozitif ayrımcılığa, kotalara geçmeden önce, sistemin demokratikleşmesi şart. Bugün kadınların siyasette adil bir temsili yoksa bunun nedeni toplumda kadının ezilmiş olması değil. ... Siyasette kadın sayısının artması için liderlerin kafa yapısının değişmesi, demokratikleşmesi gerekiyor. O kampanya da bizi aşıyor³⁰.

Yapı-özne ilişkisini diyalektik bir okumaya tâbi tutmadan, yapıyı doğrudan öznenin önüne koyan bu yaklaşımın bir diğer örneğini Ertuğrul Günay'ın Ka-Der'in kampanyasına ilişkin yorumlarında okumak mümkün:

Siyaseti bir imtiyaz arama gayretinden kurtarıp herkes için özgürlük, eşitlik ve refah içinde yaşama talebine dönüştürmenin yolu adaletli bir seçim sisteminden geçer. Adil, katılımcı, özgür bir seçim sistemi olmadan, biraz daha fazla kadının ... genel merkezler tarafından aday listelerine konulması, Türkiye siyasetinin halktan kopuk yapısını gözden saklamayı amaçlayan bir makyaj görüntüsünden başka bir şey değildir³¹.

Cornelius Castoriadis, yapı-özne diyalektiği üzerinden geliştirdiği demokrasi argümanında "rejim olarak demokrasi" ile "prosedür olarak demokrasi" arasında ayrıma gider ve ikinciyi birincinin içerisinde bir etmen olarak alır. Sadece prosedür olarak demokrasinin işle(til)diği bağlamlarda demokrasiden bahsedemeyeceğimizi vurgulayan Castoriadis'e göre,

demokratik siyaset, fiilî olarak toplumumuzun durumsal niteliğini olabildiğince azaltmaya yönelik bir faaliyettir... felsefe gibi [d]emokratik politika da, düşünce gibi praksis de yaşamımızı belirleyen durumsallığın muazzam bir kısmını özgür eylem vasıtasıyla sınırlandırmamızda – ya da daha iyi bir ifadeyle dönüştürmemizde - bize yardımcı olabilir ... Ne olduğumuzu, ne yaptığımızı ve ne düşündüğümüzü koşullandıran durumsallık ve zorunluluğun sonsuz karışımının – zorunlu durumsallıkla nihâi olarak durumsal olan zorunluluğun [sonsuz karışımının] – sadece farkında olmanın özgürlüğün gerçekte ne olduğuyla alâkası yoktur. Ancak, tam da özgürlüğün gerçekleşmesi için bir koşul, bizi, gerek bireysel gerekse kolektif düzeyde fiilî özerkliğe götürebilecek eylemlere – akli başında olarak – soyunmamız açısından gereken bir koşuldur³².

30 Hurşit Güneş, "Bu Kampanya Bizi Aşar," Milliyet, 3 Nisan 2007.

31 Ertuğrul Günay, "Kadınlar, Gençler ve Seçimler," *Radikal* 2, 15.4.2007. Günay'ın başvurduğu "makyaj" metaforu, Mert'te aynı argüman temelinde "pembe şal"a dönüşüyor: "Kotalar, pozitif ayrımcılık siyasetleri, demokratik siyaset alanını genişletmiyor, tam tersine daraltıyor. Dahası, birçok sorunun üzerine pembe şal örtüyor." Mert, "Bıyıklı Kadınlar," *Radikal*, 27 Mart 2007. Bu noktada - konuyla doğrudan bağlantılı olmasa da - her iki yazarın da kullandıkları metaforların cinsiyetçi dil kodlarıyla belirlendiğine dikkat çekmek gerekiyor.

32 Cornelius Castoriadis, "Democracy as Procedure and Democracy as Regime," *Constellations*, 4 (1) (Nisan 1997), s.16-17.

Kanımca, Türkiye’de mevcut politik sistemde demokrasinin tam anlamıyla işlemediği temelinde toplumsal cinsiyet kotasına karşı geliştirilen olumsuz tepkilerdeki ortak nokta, Castoriadis’in dikkat çektiği, durumsallık-zorunluluk ilişkisinin göz ardı edilmesidir.

Bununla bağıntılı diğer bir nokta ise, yine Türkiye’deki politik sisteme içkin bir ikiliktir. Sembolik olarak laiklik-İslamcılık ayrışması üzerinden okunabilecek bu ikiliği, toplumsal cinsiyet kotası talebine ‘başörtüsü sorunu’ üzerinden getirilen eleştirilere ve bu eleştiriler karşısında toplumsal cinsiyet kotası talebini sahiplenen kadın hakları savunucularının bir bölümünün karşı-eleştirilerine hâkim söylemde bulmak mümkündür. Söz konusu, hâkim söylemin, Türkiye’de kadın hareketinin gelişimini anlamak açısından vazgeçilmez unsurlardan biri olan Cumhuriyet’in kurucu ideolojisinin içerisinden konuştuğunu belirtmem gerekiyor. Yıldırım Türker, Ka-Der’in kampanyasına eleştirel yaklaşımında, bu, hem kutupsal olup hem de aynı kaynaktan çıkma durumunu özetliyor³³:

Bir yanda Cumhuriyet’in ve Atatürk ilkelerinin izinde aceleye gelmiş bir feminizan dilin de cilasına sığınıp toplumun ‘saygın’ kadınlarına bıyık-kravat taktırıp Meclis’teki erkek çoğunluğu eleştiren bir kampanya ile hemen akabinde yine kimi fikir kadınlarını türbanlı türbanla poz vermeye kışkırtan kampanya, kanımca üstünde devindiğimiz gerilim hattını fevkalâde yansıtıyor³⁴.

Yukarıda değindiğim (olumsuz) eleştirilerin hemen hepsinde kadın hareketini ve taleplerini tek bir pota içerisinde eritmeye yönelik kestirmeden bir okumayı görmek mümkün. Oysa, ne kadın hareketi yekpare ne de bu hareket içerisinde kotarılan talepler ve politika önerileri tek bir ‘merkez’den besleniyor. Böyle bir heterojen yapı ve ‘merkezsizlik’ durumu, hareketin politik eylemliliğinde kimi zaman yavaşlamaya yol açsa da, süreç içerisinde dönüşüme açık bir yapı sağlamakla ve ‘inşa’ ile değil eylemle – kurulumla - varılan bir özneliğin olabirliğine işaret etmekle tam da kendi içinde farklı bir politikaya yeşil ışık yakıyor. Bu ise toplumsal cinsiyet kotası talebini kategorik olarak reddetmenin ve/ya da ‘anlamsız/gereksiz’ bulmanın kendi içinde kurucu bir rasyonaliteye teslimiyetini belgeliyor. Aksu Bora’nın da dikkat çektiği gibi “eylemin, deneyimin öğrettiğini soyut akıl öğretmez ... Kadın bakış açısı denen şeyin ne olduğunu anlayabilmek için, kadınların politik deneyimlerine yakından bakmak lâzım; soyut akılla kavranması zor bir şey gerçekten”³⁵.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet kotası talebinin 2007 Türkiye’sinde uyandırdığı ilgi ve tepki yapı-özne arasındaki girift ilişkiyi bir kez daha gündeme getiriyor. Kanımca, Türkiye’de kadın hareketinin ve feminist aktivizmin kazanımları, sorunları ve deneyimleri bu ilişkinin tek tarafı olmadığına açık göstergelerinden. Konuyu kuramsal alana taşıyacak olursak, birbirini içermeyen bu ikili, aynı zamanda teori-pratik arasındaki ayrışmazlığın bir çıktısı. Ya da, daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse; “Yapısal sorunlar çözülmeden, kadınlar siyasete erkeklerle eşit şartlarda katılamaz. Kadınlar siyasete ağırlıklarını koymadıkça da bu yapısal sorun-

33 Ancak, hemen bu noktada, Türker’in Ka-Der’i tektip bir kimlikle ele alarak örgüt düzeyinde kestirme bir sonuca vardığının altının çizilmesi gerekiyor. Yine, aynı şekilde, ilgili kampanyayı da tek boyuttan okuduğu belirtilmeli.

34 Yıldırım Türker, "Cumhuriyetin Kadınları," Radikal 2, 22 Nisan 2007.

35 Gökhan Gencay, Aksu Bora ile mülâkat, "Pazartesi Sohbeti: Değiştirme İradesine Odaklanalım," Birgün, 15 Nisan 2007.

lar çözümez, en azından 70 yıldır çözülemedi. Kota belki sorunu çözmeyecek ama bu kısır döngüde bir açılım yaratacaktır"³⁶.

---

36 Yeşim Arat, "Niye Kadın Kotası?," Radikal 2, 8 Nisan 2007.

YAZARLAR HAKKINDA

Ulrike Dufner

Dr. Dufner, Berlin Hür Üniversitesi'nde aldığı Siyasal Bilimler eğitimini 1989 yılında yüksek lisans derecesiyle tamamladıktan sonra Erlangen ve Bamberg Üniversiteleri'ndeki Güncel Doğu Araştırmaları Lisansüstü Programı çerçevesinde kaleme aldığı "Islam ist nicht gleich Islam" başlıklı doktora çalışması (1997'de yayımlanmıştır) ile doktora ünvanını almıştır. 1996–2002 yılları arasında Almanya Parlamentosu'nda Birlik 90/Yeşillerin meclis grubunda bilimsel araştırma asistanı olarak ve daha sonra, 2002–2003 yılı sonuna kadar, Almanya Dış İşleri Bakanlığı Türkiye ve Güney Kafkaslar/Orta Asya masalarında görev yapmıştır. Dr. Dufner, Ocak 2004'ten bu yana Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Bürosu'nun yöneticiliği görevini yürütmektedir.

Ulrike Allroggen

Berlin Üniversitesi'nde (Berlin Özgür Üniversitesi) Siyaset Bilimleri okuyan Ulrike Allroggen, 2003 yılından 2005 yılı sonuna kadar Heinrich Böll Stiftung e.V.'de Feminist Enstitüsü'nün icra kurulu yardımcısı olarak çalışmıştır. 2006 yılı başından beri toplumsal cinsiyette demokrasi/uluslararası kadınlar ve toplumsal cinsiyet politikası konularında danışmanlık yapmaktadır. 90'lı yılların sonlarında beri daha demokratik ve federal bir Avrupa için ulus ötesi yurttaş ağlarında aktif olarak çalışmaktadır. Birkaç yıldan bu yana "Politika yapma havasında mısınız?! – Hemen şimdi müdahale edelim!" sloganıyla gençlerin ve yetişkinlerin siyasi eğitimi konusunda serbest öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. İlgi alanları arasında Avrupa bütünleşmesi/Avrupa'da sosyal hareketler/AB'nin anayasallığı; feminist kuram/uluslararası kadın hareketleri/kadın ve fırsat eşitliği politikaları/ana akımcılıştırma haline getirilmesi; Doğu Avrupa ve Güney Asya yer almaktadır. Allroggen, Alman Yeşiller Partisi, Hümanist Birlik ve Berlin'deki Heinrich Böll Stiftung Eğitim Merkezi (Bildungswerk Berlin) üyesidir.

Izabela Kowalczyk

Poznan'daki Adam Mickiewicz Üniversitesi'nde Sanat Tarihi (1990–95), Budapeşte'deki CEU'da ise Cinsiyet Üzerine İncelemeler (1998) eğitimi gördü. ABD'deki Rochester Üniversitesi'nin Sanat Tarihi ve Görsel Etüdlere Yaz Enstitüsüne katıldı (1999). 1999–2004 – Varşova Üniversitesi'nin Cinsiyet Üzerine İncelemeler Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı ve OSKA (Ulusal Kadın Bilgi Merkezi) tarafından organize edilen Feminizm Yaz Okulu'nda konferanslar verdi. 2001 – Poznan'daki Adam Mickiewicz Üniversitesi'nde "Çağdaş Polonya Sanatında Beden ve Güç" konulu doktora tezini verdi; 2002'den beri Torun'daki at Nicolas Copernicus Üniversitesi'nin Sanat ve Kültür Tarihi Bölümü'nde çalışmaktadır. "Sanat İle Bedenin Tehlikeli İlişkileri" ve "Polonya Eleştirel Sanatında Beden ve Güç" (2002) adlı kitapların yazarı; "Popüler Kültürde Kadın" (2002), "Küçük Kızı Arayış" (2003), ve "Kadın, Feminizm ve Medya" (2005) adlı kitapların Edyta Zierkiewicz ile birlikte eş-editörüdür.

Nadia Hajal/Backleh

Cinsiyet, Hukuk ve Gelişim alanında (Lisansüstü Programı/BZU) çalışmakta olan Filistinli Nadia Hajal İngiliz Dili Edebiyatında lisans diploması sahibi olup ve akredite bir çevirmendir (İngilizce-Arapça). Üzerinde çalıştığı başlıca konular Stratejik Planlama, İzleme ve Değerlendirme ile Proje Yönetimidir. 2004 yılından beri ağırlıklı olarak kadınlara yönelik kampanya ve projelerde görev almaktadır. Bu alandaki ilgisi özellikle güçlendirme ve katılım, yeterlilik ve istihdam, siyaset ve hukuka yöneliktir.

Uluslararası Kadın Komisyonu & UNIFEM ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi çeşitli uluslararası program ve kuruluşlara katkıda bulunan Nadia Hajal, toplumsal cinsiyet ve sosyal sorunlarla ilgili çeşitli atölye çalışmalarına ve konferanslara katılmıştır. Kudüs Kadın Merkezi, Filistinli Kadınlar Genel Birliği ve PASSIA üyesi olup iki yıl süreyle Kadınların Seçimlere Katılımını Arttırma Ulusal Sekreterliği ve Filistinli Çalışan Kadınlar Kalkınma Derneği'nde gönüllü olarak görev yapmıştır.

Aysun Sayın

Aysun Sayın Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde lisans ve aynı üniversitenin Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalında Yüksek lisansını yapmıştır. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği'nde (KA-DER) kadının politik katılımı ile ilgili çeşitli projelerde yer almış, Süleyman Demirel Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezinde, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi'nde çalışmıştır. 2006 yılından itibaren Türkiye Kadın Girişimciler Derneği- Kadın Fonu Direktörü olarak çalışmaktadır. KADER yönetim kurulu üyesi olan Sayın, Avrupa Birliği Eşitlik Grubu, Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Merkezi ve Kadın İstihdamı Girişimi kurucu üyesidir. "Avrupa Birliği Giriş Sürecini İzleme; Kadınlar ve Erkekler için Eşit Fırsatlar" kitabının yazarlarından biri olan Sayın, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve KADER için "Geçici Özel Önlem Politikaları: Kota" kitabını yazmaya hazırlamıştır. İlgili alanları sosyal politika, cinsiyet politikaları ve feminist teoridir.

Mine Gögüş Tan

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi. Lisans ve lisansüstü eğitimini hukuk ve sosyoloji alanlarında, doçentlik çalışmasını Kadın, Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi konusunda eğitim sosyolojisi bilim dalında yaptı. Kadınların eğitimi ve tarihi, eleştirel ve feminist pedagojiler, eğitim sosyolojisi kuramları, toplumsal tarihte çocuk konularında çalışıyor.

Nilgün Yıldırım

Nilgün Yıldırım 1971 yılında Mardin'de dünyaya geldi. Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki eğitimini son sınıftayken yarıda kesti. 2002 yılında Mardin'in Kızıltepe ilçesinde Kadın Çalışmaları alanında faaliyet göstermeye başladı. 2003 yılında Kadın Merkezi'nin (KAMER) Güney Doğu Bölgesi'nde yaptığı örgütlenme çalışmalarında yer aldı. 2004 yılından beri KAMER'in "Her Kadın için Bir Fırsat" ve "Kadınlar Geleceğe Bakıyor" projelerinde çalışıyor. Hali hazırda KAMER'in proje ve raporlama ekibinde, proje yazmak, bütçe hazırlamak gibi görevleri de yürütüyor. Ana dili Kürtçe olan Yıldırım, orta derecede Arapça biliyor.

S. Nazik Işık

Nazik Işık 1957 yılında İzmir’de dünyaya geldi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde İktisat-Maliye bölümünden 1978’de mezun oldu. Aynı yerde “ekonomi” alanında Ocak 1984’te “OPEC Politikaları ve Türkiye’nin enerji politikaları” konulu tezi ile Londra Üniversitesi Şarkiyat ve Afrika Çalışmaları Fakültesi (School of Oriental and African Studies)’nde “kalkınma çalışmaları” alanında Eylül 1997’de “İşgücü Arzı Teorilerinin Türkiye’nin Kentsel İşgücü Piyasalarında Kadının İşgücüne Katılımını Açıklama Kapasitesi” (Explanatory Capacity of the Labour Supply Theories in the context of Females Labour Force Participation in the Urban Labour Markets of Turkey) konulu tezi ile yüksek lisans derecesi aldı. Devlet Planlama Teşkilatı’nda (State Planning Organisation), bugünkü işsizlik sigortasının modelini kuran “İşsizlik Sigortasının Finansman ve Organizasyonu” konulu tezi ile Ocak 1995’te planlama uzmanlığı derecesini aldı. 1980’lerde 12 Eylül darbesi sonrasında kamuda çalışmasına yasak getirildiği için özel sektörde çalıştı. 1989’da yasal haklarını yargı yoluyla geri kazanarak DPT’ye geri döndü. 1998–2001 ve 2003–2005 dönemlerinde TRT’de çeşitli süreli yayınların danışmanlığını yaptı. 1999–2000 öğretim yılından bu yana Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmetler Bölümü’nde Sosyal Politika ve Planlama dersi veriyor. 1970’lerin ortalarından bu yana kadın örgütlerindeki çalışmalarını sürdürüyor. Çok sayıda kadın örgütü ve platformunda kurucu üye ya da üye oldu. Ağırlıklı olarak 1970’lerde İlerici Kadınlar Derneği, Halkevleri Kadın Eğitimi Komisyonu’nda, 1980’lerde Kadın Tartışma Grubu’nda, 1990 sonrasında da Kadın Dayanışma Vakfı, Ka-Der Ankara Şube Yerel Siyaset Çalışma Grubu, Ev-eksenli Çalışan Kadınlar Çalışma Grubu, CEDAW Sivil Toplum Forumu Yürütme Kurulu ve Kadın Koalisyonu’nda aktif çalıştı ya da halen çalışıyor. 2002 yılında DPT’den ayrıldı ve Genel Seçimlerde CHP’den aday-adayı olarak aktif siyasete geri döndü. Halen CHP’nin üyesi. 2005 yılından bu yana 10 Aralık Hareketi’nin Politika Geliştirme Kurulu, Mayıs 2006’dan bu yana da 10 Aralık Hareketi Yönetim Kurulu üyesi. 2004–2005 yıllarında İş Kurumu’nda yetiştirme yurtlarında yetişen kızlar hedef grubu ile dezavantajlı grupların işgücü piyasasına girişlerinde destek hizmet modeli oluşturma amacıyla pilot proje uygulaması yaptı. 2005’ten bu yana Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun kadına yönelik şiddetle mücadele çalışmalarında çeşitli düzeylerde uzman ve danışman olarak kısmi zamanlı olarak çalıştı, çalışıyor. Bu kapsamda Türkiye’nin Avrupa Birliği destekli “Kadına Yönelik Aile-içi Şiddetle Mücadele” projesinin hazırlık danışmanlığını, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’da (Güney Kafkaslarda) kadına yönelik şiddetle mücadele programlarının hazırlık çalışmalarında uluslararası danışmanlık yaptı. Ocak 2007’den bu yana, “Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddetin engellenmesinde polis karakollarında uygulanacak işlem ve prosedürler eğitimi projesi”nin danışmanlığını yürütüyor. Evli. Anne. Çok sayıda ve çeşitli alanlarda yayına sahip.

İlknur Üstün

Ankara Üniversitesi Felsefe bölümü mezunu. Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programına özel öğrenci olarak devam etti.

2000-2004 arası KA-DER Genel Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. 2003-2007 yılları arasında KA-DER Ankara şubesinin başkanlığını yaptı. Halen KA-DER Ankara şubesinde politikalar

sorumlusu olarak görev yapmaktadır. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezinin ve KA-DER'in çeşitli kadın gruplarına ve sivil toplum kuruluşlarına Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset eğitimleri vermektedir. 2004 yılında Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Koordinasyonu Genel Koordinatörlüğüne seçildi ve halen bu görevi sürdürmektedir.

AB Komisyonu Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin toplumsal cinsiyet danışmanlığını yapmaktadır. 2002-2007 arasında Yerel Siyaset Çalışma Grubu tarafından yürütülen "Yarın için bugünden" kampanyasının koordinatörlüğünü, 2004'te tamamlanan UNDP – KADER Ankara ortaklığı ile gerçekleştirilen Yerel Siyasette Kadınların Güçlendirilmesi projesi ile Danimarka Büyükelçiliği – KADER ortaklığı ile gerçekleştirilen Kadınların Siyasal Sürece Katılımı: Kadın Eğitimi projesinin koordinatörlüğünü yaptı. TESEV'in "Algılar ve Zihniyet Yapıları: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler" araştırmasını Aksu Bora ile yürüttü. Toplumsal cinsiyet eşitliği, demokratikleşme, siyaset üzerine çeşitli çalışmaları, çeşitli gazete ve dergilerde yazıları vardır.

Fatma Bostan Ünsal

Halen Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'nde doktora öğrencisi. Boğaziçi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi'nde Lisans eğitimi aldı.

1995'de kurulan Başkent Kadın Platformu'nun yönetim kurulu üyesi ve 2000-2001 dönem başkanı. Bu kurumu temsilen çeşitli yurt içi ve yurt dışı konferanslara katıldı: HABITAT II İstanbul; 1999 Dünya Dinler Parlamentosu, Cape Town, Güney Afrika; BM 2000: Kadın Özel Oturumu, New York; Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı'na Karşı Birleşmiş Milletler Konferansı, Durban Güney Afrika (2001); Heinrich Böll Stiftung Derneği'nin düzenlediği İran ve Türkiye'de Kadın, Berlin, Almanya (2003), vb.

Simten Coşar

Doç. Dr. Simten Coşar, Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir. Genelde liberal kuram, özelde ise Türkiye'de liberal düşünce konusunda araştırmalar yapmıştır. Genelde Türk siyaset tarihi, özelde ise Türkiye'de liberal düşünce ve 1980 sonrası Türkiye'sinde neo-liberal siyaset ile demokrasi arasındaki ilişkiler konusunda yayınları vardır. Halen Türkiye'de feminist siyaset ve Türk siyasi düşüncesinde cinsiyet tipolojilerinin kurgulanması konusunda araştırma yapmaktadır.

